

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
ІМЕНІ МИКОЛИ ЛУКАША

IN STATU NASCENDI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

**ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ СТАТЕЙ
ВИПУСК 25**

Харків – 2025

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: О.В. Ребрій (д-р філол. наук)

Л. М. Черноватий (д-р пед. наук); **А. П. Мартинюк** (д-р філол. наук); **І. Є. Фролова** (д-р філол. наук); **А. С. Ольховська** (д-р пед. наук); **Н. М. Ковальчук** (канд. пед. наук); **К. В. Вороніна** (канд. філ. наук); **О. А. Кальниченко** (доц.); **Т. Г. Лук'янова** (канд. філол. наук); **А. О. Івахненко** (канд. філол. наук); **Г. В. Ташченко** (канд. філол. наук); **А. О. Статівка** (канд. філол. наук).

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, факультет іноземних мов,
кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша,

E-mail: transengl@karazin.ua

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 9 від 23 квітня 2025 р.)*

In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. Вип. 25. 224 с.

До збірника увійшли статті, підготовлені здобувачами вищої освіти спільно з керівниками їхніх магістерських досліджень. Публікації присвячено розгляду актуальних науково-методичних питань теорії, історії та методики навчання перекладу. Різноманітна тематика публікацій охоплює такі питання, як переклад текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (медичних, драматургічних, маркетингових, науково-популярних, військових, політичних, поетичних, жанру фентезі тощо), відтворення авторського стилю в художньому перекладі (на матеріалі творів В. Вульф, Дж. Батлер, К.С. Льюїса, В. Шекспіра, С. Коллінз, Ф. Герберта, Т. Геррітсен, А. Крісті, Г.Д. Робертса та ін.), подолання різних видів та форм перекладацьких труднощів (економічних, медичних, військових, політичних, релігійних, перекладознавчих термінів, власних назв, реалій та квазіреалій, метафор, гумору, архаїзмів та історизмів тощо). Мультимедальна проблематика представлена в статтях, присвячених перекладу екранізацій художніх творів, телесеріалів, аудіогідів для безбар'єрних музеїв, промов платформи TED. Методичний блок збірки охоплює публікації з питань навчання усного та письмового перекладу в Китаї, порівняльного аналізу різних систем машинного перекладу та постредагування машинних перекладів.

Для здобувачів вищої освіти за спеціальністю «В 11 Філологія (за спеціалізаціями)», аспірантів, молодих науковців, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Тексти подано в авторській редакції

УДК 81'25

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2025

ЗМІСТ

<i>Андрущенко А. В., Ребрій О. В.</i> Лексико-термінологічні особливості англо-українського перекладу текстів у галузі тактичної медицини	7
<i>Баранова В. В., Статівка А. О.</i> Характеристика основних способів перекладу англomовних економічних термінів.....	14
<i>Безлуцька К. О., Статівка А. О.</i> Англо-український переклад суспільно політичної лексики на матеріалі TED Talks.....	20
<i>Богомоленко А. В., Фролова І. Є.</i> Реалізація стратегії одомашнення в українському перекладі роману «Остання битва» з серії «Хроніки Нарнії».....	29
<i>Гаджієва Л. Р., Кальниченко О. А.</i> Українські переклади англomовних феміністичних творів (на матеріалі «Власної кімнати» Вірджинії Вульф та «Гендерного клопоту» Джудит Батлер)	35
<i>Гараєва Ф. Е., Ребрій О. В.</i> Стратегії перекладу часово віддаленого драматургічного твору (на матеріалі трагедії В. Шекспіра “Romeo and Juliette”).....	42
<i>Горячева В. Р., Ребрій О. В.</i> Граматичні трансформації при перекладі часово віддаленого художнього твору (на матеріалі роману Д. Дефо “Robinson Crusoe”)	48
<i>Джафарова М. Р., Черноватий Л. М.</i> Особливості постредагування текстів перекладу українською мовою системами DeepL Translate та Microsoft Translate (спеціалізовані англomовні тексти).....	54
<i>Зарецька Г. В., Ольховська А. С.</i> Способи передачі власних назв в українському перекладі «Хронік Нарнії» К.С. Льюїса	61
<i>Земенко Ж. М., Тащенко Г. В.</i> Художній образ як одиниця інтерсеміотичного перекладу (на матеріалі екранізації книги «Фантастичні звірі і де їх шукати»).....	67

Ізотова Н. В., Лук'янова Т. Г.

Маркетинговий переклад як творча адаптація..... 74

Кисла К. В., Івахненко А. О.

Способи передачі реалій і квазіреалій при перекладі текстів жанру фентезі 78

Корягіна А. В., Тащенко Г. В.

Способи відтворення метафор у дискурсі ідеації (на матеріалі платформи TED) 84

Кривенчук А. І., Ольховська А. С.

Вивчення якості передачі термінології у галузі навчання перекладацьких технологій під час перекладу текстів засобами систем машинного перекладу 91

Мартиненко В. В., Лук'янова Т. Г.

Аудіодескрипція для безбар'єрних музеїв: перекладацький вимір 97

Міхайліченко Г. П., Фролова І. Є.

Множинність українських перекладів роману-антиутопії С. Коллінз «Голодні ігри»..... 103

Носач А. А., Ребрій О. В.

Стратегії відтворення гумору в англо-українському поетичному перекладі..... 110

Панкратова Ю. Р., Ребрій О. В.

Виразні засоби науково-популярної літератури в англо-українському перекладі..... 120

Рстакян Д. П., Івахненко А. О.

Відтворення історичного колориту в англо-українському художньому перекладі..... 126

Сабліна Л. В., Лук'янова Т. Г.

Кінотекст «Апокаліпсис сьогодні» як мультимодальна унікалія: перекладацький вимір 133

Саранча К. В., Черноватий Л. М.

Порівняльна ефективність систем машинного перекладу Google Translate та Deepl Translate для передачі українською мовою англomовних текстів у галузі перекладознавства..... 142

Спузяк М. Р., Статівка А. О.

Особливості відтворення лексичних одиниць військової тематики в англо-українському усному перекладі..... 149

Терещенкова А. І., Мартинюк А. П.

Стратегії англо-українського перекладу серіалів 158

Тюріна С. О., Івахненко А. О.

Методи передачі термінів культурно-релігійної тематики в «Дюні» Франка Герберта..... 165

Уварова Т. Ю., Вороніна К. В.

Відтворення ідіостилю Т. Геррітсен в українському перекладі.... 171

Чернилевська С. І., Ольховська А. С.

Англійськомовні терміни сучасних перекладацьких студій в українському перекладі..... 177

Чорна К. С., Мартинюк А. П.

Стратегії англо-українського перекладу політичних промов Джо Байдена..... 183

Шевцов Д. С., Черноватий Л. М.

Проблеми систем машинного перекладу Google Translate та Microsoft Translate при передачі українською мовою спеціалізованих англомовних текстів 188

Шевченко А. В., Ольховська А. С.

Способи відтворення мовленнєвого портрету Еркюля Пуаро в перекладі А. Івахненко 196

Шлаєва К. Д., Тащенко Г. В.

Особливості відтворення гумору в англо-українському перекладі (на матеріалі платформи TED)..... 202

Яковлев В. В., Фролова І. Є.

Специфіка стратегії очуження в українському перекладі роману “Шантарам” Г. Д. Робертса..... 209

Kuang Y., Kovalchuk N.

Translation and interpreting teaching in China..... 214

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

У представленому до вашої уваги двадцять п'ятому випуску збірника наукових статей студентів *In Statu Nascendi* оприлюднено результати досліджень здобувачів другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня – випускників освітньої програми «Англійська мова та література і переклад та друга іноземна мова» факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, виконаних під керівництвом викладачів кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша. Тут ви зможете ознайомитися з різноманітними розвідками в галузі теорії, історії та методики навчання перекладу. Різноманітна тематика публікацій охоплює такі питання, як переклад текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (медичних, драматургічних, маркетингових, науково-популярних, військових, політичних, поетичних, фентезі тощо), відтворення авторського стилю в художньому перекладі (на матеріалі творів В. Вульф, Дж. Батлер, К.С. Льюїса, В. Шекспіра, С. Коллінз, Ф. Герберта, Т. Геррітсен, А. Крісті, Г.Д. Робертса та ін.), подолання різних видів та форм перекладацьких труднощів (економічних, медичних, військових, політичних, релігійних, перекладознавчих термінів, власних назв, реалій та квазіреалій, метафор, гумору, архаїзмів та історизмів тощо). Мультимедіальна проблематика представлена в статтях, присвячених перекладу екранізацій художніх творів, телесеріалів, аудіо гідів для безбар'єрних музеїв, промов платформи TED. Методичний блок збірки охоплює публікації з питань навчання усного та письмового перекладу в Китаї, порівняльного аналізу різних систем машинного перекладу та постредагування машинних перекладів.

Статті написано на високому фаховому рівні, з дотриманням усіх необхідних вимог та норм літературної української мови та наукового стилю викладу. Тематика статей є актуальною та новітною, що свідчить про високий рівень фахової та наукової підготовки випускників факультету іноземних мов.

Бажаємо всім авторам двадцять п'ятого випуску нашого збірника натхнення та подальших успіхів на тернистому науковому шляху, а читачам – цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та здобувачів вищої освіти з різних закладів вищої освіти України до плідної співпраці над наступними випусками нашого збірника!

*Відповідальний редактор, завідувач кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
доктор філологічних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України
Олександр РЕБРІЙ*

УДК 811.111

ЛЕКСИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ

*Андрущенко А. В., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено дослідженню лексико-термінологічних особливостей англо-українського перекладу текстів у галузі тактичної медицини. Розглянуто специфіку використання термінів та термінологічних словосполучень, характерних для тактичної медицини, та проаналізовано основні труднощі, з якими стикаються перекладачі. Особливу увагу приділено передачі багатозначних і вузькоспеціалізованих термінів, а також застосуванню способів перекладу, що сприяють точній передачі вихідного змісту. Висвітлено значення фонових знань перекладача для забезпечення адекватності та коректності перекладу. Стаття підкреслює важливість стандартизації термінології у тактичній медицині для підвищення ефективності комунікації в умовах бойових дій.

Ключові слова: адекватність, коректність, переклад, спосіб перекладу, стандартизація, тактична медицина, термінологія, фонові знання перекладача.

Andrushchenko A. V., Rebrii O. V. Lexical and terminological features of English-Ukrainian translation of texts in the field of tactical medicine. This article explores the lexical and terminological features of English-Ukrainian translation of texts in the field of tactical medicine. It examines the specific use of terms and terminological word-combinations characteristic of tactical medicine and analyses the main challenges translators face. Special attention is given to the translation of polysemantic and highly specialized terms, as well as to the application of translation methods and techniques that ensure precise meaning transfer. The article highlights the importance of the translator's background knowledge in achieving accuracy and adequacy. Emphasis is placed on the need for terminology standardization in tactical medicine to improve communication efficiency in combat situations.

Key words: adequacy, correctness, method of translation, standardization, tactical medicine, terminology, translation, translator's background knowledge.

Зі зростанням кількості військових конфліктів як у світі, так і в Україні, все більше людей без медичної освіти прагнуть засвоїти основи тактичної медицини, щоб забезпечити себе та оточуючих у критичних ситуаціях. Це породжує підвищений попит на якісні та професійні переклади спеціалізованої літератури та навчальних матеріалів, що дозволяють коректно передавати важливі знання та настанови. Таким чином, актуальність цього дослідження визначається необхідністю вивчення способів перекладу термінів у галузі тактичної медицини.

Об'єктом дослідження виступають терміни у галузі тактичної медицини, а предметом дослідження є способи перекладу термінів, які використовуються в англomовних текстах з тактичної медицини, українською мовою.

Мета дослідження полягає у дослідженні лексико-термінологічних особливостей перекладу текстів у сфері тактичної медицини з англійської мови українською.

Матеріалом дослідження виступили терміни тактичної медицини з наукової статті «Tactical Combat Casualty Care in Special Operations» в журналі MILITARY MEDICINE, 161, Suppl:3, 1996 [6, с. 3].

Для дослідження були використані наступні методи: порівняльний аналіз, контекстуальний аналіз, структурний аналіз, семантичний аналіз, функціональний аналіз.

Тактична медицина передбачає надання медичної допомоги в умовах військових дій. Дослідження зі створення стандартів надання догоспітальної допомоги в умовах бойових дій вперше були проведені в США та Великій Британії на початку 1990-х років. Саме ці стандарти стали основою для розвитку термінології тактичної медицини.

А. Ю. Бовт зазначає, що роль перекладача в сучасних українських реаліях стала надзвичайно важливою та набула нового значення, адже повномасштабне вторгнення Росії в Україну стимулювало активізацію міжнародної співпраці, пошук всебічної підтримки від іноземних партнерів та встановлення нових партнерських відносин [3, с. 28].

І. О. Лисичкіна та О. О. Лисичкіна вважають, що актуальність використання послуг військових перекладачів зумовлена початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, розвитком лінгвістичного забезпечення як напряму роботи військових перекладачів,

орієнтацією сучасного перекладознавства на підбір відповідників до професійних термінів, зокрема у військовій сфері [5, с. 190].

Стаття під назвою «Tactical Combat Casualty Care in Special Operations», що виступила джерелом для матеріалу нашого дослідження, належить до наукового стилю, основне призначення якого полягає у викладі результатів досліджень про людину, суспільство, обґрунтуванні гіпотез, доведенні істинності теорій, класифікації й систематизації знань, а також у роз'ясненні явищ з метою підвищення рівня інтелекту читача для їх усвідомлення. Документ, призначений для медичних і військових фахівців, перекладається інакше, ніж матеріал для широкої нефахової аудиторії. Такий документ містить специфічні терміни, зрозумілі професіоналам, але складні або навіть незрозумілі для людей без відповідної підготовки чи кваліфікації. Це вимагає від перекладача не лише знання обох мов, але й глибокого розуміння контексту, в якому використовуються ці терміни, а також знання особливостей медичної та військової сфер [2, с. 283].

Українська військова термінологія розвивається переважно за так званою східною тенденцією, яка включає збереження термінів російського походження та впровадження інтернаціоналізмів. Це зумовлено історичними та геополітичними причинами, оскільки українська армія довгий час була частиною радянської військової системи. Перекладач повинен враховувати контекст, в якому використовується слово, а також можливі культурні та професійні відмінності між вихідною та цільовою мовами [2, с.224].

Стандартизація знань у тактичній медицині є надзвичайно важливою, адже використання уніфікованих термінів сприяє стандартизації медичних та військових знань, що покращує їх обмін на міжнародному рівні [5, с. 192].

Точний переклад термінів є вирішальним для ефективної комунікації між військовими медиками з різних країн. Перекладач повинен бути знайомий з міжнародними стандартами і протоколами, щоб коректно адаптувати терміни до потреб цільової аудиторії. Значення лексичних домінант у текстах з тактичної медицини важко переоцінити, адже вони суттєво спрощують комунікацію у сферах, пов'язаних з військом і медичною допомогою. Вони дозволяють учасникам операцій, санітарам, медикам та дослідникам точно й ефективно обмінюватися інформацією, знижуючи ризик непорозумінь.

Прикладами лексичних домінант текстів у галузі тактичної медицини є назви військової техніки («*танк*», «*гвинтокрил*», «*гвинтівка*»), рангів та звань («*генерал*», «*майор*», «*сержант*»), військових організацій та підрозділів («*батальйон*», «*бригада*», «*спецназ*»); анатомічні терміни («*серце*», «*легені*», «*печінка*»); назви поранень («*рвані*», «*вогнепальні*», «*опік*»), медичних процедур («*ампутація*», «*зупинка кровотечі*», «*непрямий масаж серця*», «*декомпресія*»), лікарських препаратів («*анальгетики*», «*антибіотики*», «*знеболювальні*») тощо [1, с. 190].

Лексика, що стосується тактичної медицини, є стилістично маркованою, оскільки її вживають лише у певних групах населення, зокрема серед медичних та військових фахівців, і вона має також жанрові обмеження. Це визначає її специфіку та потребу в точному розумінні і застосуванні в конкретних професійних і ситуаційних контекстах.

Фонові знання перекладача є критично важливими для створення точного та якісного перекладу, саме вони допомагають перекладачеві враховувати контекст і правильно передавати приховані значення або культурні особливості. Помилки в перекладі можуть виникати з різних причин і мати серйозні наслідки, особливо коли йдеться про офіційні документи, наукові тексти чи художню літературу.

Лексичні помилки в перекладі виникають, коли перекладач невірно обирає відповідники для передачі значення з однієї мови на іншу, що може бути наслідком неповного знання лексики, багатозначності слів чи нерозуміння контексту. Однією з поширених помилок є калькування, коли перекладач дослівно передає слово або фразу з вихідної мови, не враховуючи особливості цільової мови. Іншою формою лексичних помилок є неправильний вибір синонімів або недостатньо точна передача значення слова.

На сьогодні в перекладознавстві немає однозначної думки щодо визначення понять «спосіб перекладу» та «методи перекладу».

Термінологічний огляд способів перекладу знову охоплює різні техніки, що застосовуються для передачі значень слів, фраз і текстів з однієї мови на іншу. Для цього був обраний підхід Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, які виділяють два основні способи перекладу: прямий (буквальний) і непрямий. Прямі способи пе-

рекладу застосовуються, коли структури та лексичні елементи мови-джерела та мови-цілі збігаються. До них відносяться: калькування, запозичення та дослівний переклад. Непрямі способи перекладу використовуються, коли прямий переклад неможливий або небажаний через різницю між мовами чи культурними реаліями. До них належать: транспозиція, модуляція, еквівалентність, адаптація та компенсація.

Одним із розповсюджених способів перекладу є пошук автохтонного або ж оригінального відповідника. Автохтонний відповідник – це термін, який використовується в лінгвістиці для позначення слова або виразу, що виникло в мові певного народу і є природним для неї. Такі відповідники створюються або вже існують у мові як результат її власного розвитку, а не запозичуються з інших мов. Їх використовують як заміну іншомовним запозиченням або неологізмам для підтримки мовної чистоти та збереження автентичності культури.

Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельє не мають такого способу перекладу у своїй класифікації, певно причиною є саме те, що вони досліджували саме переклад в мовній парі англійська-французька. Під час перекладу з англійської на українську і навпаки пошук автохтонного відповідника є одним з найбільш уживаних явищ. Цю думку висловлює В. І. Карабан [4, с. 320].

Способи перекладу мають на меті забезпечити точність та природність відтворення тексту з однієї мови на іншу, зберігаючи як зміст, так і стиль оригіналу. Кожен із них має свої переваги та недоліки, і вибір залежить від контексту, мети перекладу та цільової аудиторії. Іноді перекладачі використовують комбіновані підходи, щоб досягти найкращого результату, особливо при перекладі наукових статей, технічних документів чи художньої літератури.

В ході аналізу наукової статті з тактичної медицини були визначені такі воєнно-медичні лексичні способи перекладу: калькування, запозичення, дослівний переклад, дослівний переклад, конкретизація, модуляція, еквівалентність, адаптація, компенсація, описовий переклад, антонімічний переклад, контекстуальний переклад, конденсація, ампліфікація та уніфікація.

У сфері тактичної медицини калькування часто застосовується для передачі специфічної термінології, що походить з англійської мови.

– «*First aid kit*» – перекладається як «*антечка першої допомоги*» (збережено структуру та зміст оригінального терміна, присутня також трансформація перестановки).

У тактичній медицині часто використовують запозичення, оскільки багато термінів походять з англійської мови і не мають точних відповідників у цільовій мові.

– «*Tурникет*» – від англійського «*tourniquet*» (засіб для зупинки кровотечі).

У тактичній медицині дослівний переклад застосовується рідко, але може мати місце при спробах зберегти оригінальну структуру або значення терміну.

– «*Needle decompression*» – переклад як «*голкова декомпресія*» (більш природний переклад: «*декомпресія за допомогою голки*»).

Транспозиція допомагає уникнути буквальних або громіздких конструкцій, які можуть ускладнити розуміння перекладу.

– «*Stop the bleed*» – замість дослівного перекладу «*зупинити кровотечу*» використовується «*зупинка кровотечі*» (заміна дієслова на іменник для відповідності українським стандартам фразеології).

У тактичній медицині модуляція використовується для перекладу термінів або фраз, які не мають точного відповідника в українській мові або де дослівний переклад не передає точного значення.

– «*Massive bleeding*» – замість дослівного перекладу «*масивна кровотеча*» використовується «*сильна кровотеча*» (зміна ступеня інтенсивності для кращого розуміння).

У тактичній медицині еквіваленція важлива для передачі термінів і понять, які не мають прямого відповідника в українській мові, але мають аналогічне значення чи функцію.

– «*Casualty evacuation*» (*CASEVAC*) – перекладається як «*медична евакуація*» або «*медевак*». Хоча слово «*casualty*» у дослівному перекладі означає «*постраждалий*», у тактичному контексті український термін «*медична евакуація*» передає ту саму ідею.

В тактичній медицині адаптація використовується для того, щоб зробити терміни та фрази зрозумілішими та більш звичними для користувачів цільової мови.

– «*Golden hour*» – перекладається як «*перші критичні хвилини*» або «*золота година*». Хоча термін зберігає дослівний переклад, він адаптується до контексту, де акцент робиться на важливості надання допомоги в першу годину після поранення.

Під час виконання перекладу було обрано 150 термінологічних одиниць, що стосуються тактичної медицини. За нашими підрахунками, з опрацьованої вибірки термінів і термінологічних словосполучень тактичної медицини відсоток використання автохтонного відповідника становить 28% (42 позиції з 150), калькування – 15% (22 позиції з 150), запозичення – 42% (63 позиції з 150), модуляції – 4% (5 позицій з 150), еквіваленції – 5% (8 позицій з 150) і адаптації – 6% (9 позицій з 150).

Висновки

В ході дослідження було встановлено, що лексико-термінологічний апарат тактичної медицини має високий ступінь спеціалізації, що зумовлено специфікою медичної допомоги в умовах бойових дій. Таким чином, дослідження показує, що успішний переклад текстів у галузі тактичної медицини вимагає не лише володіння мовними навичками, але й глибокого розуміння предметної області. При перекладі текстів тактичної медицини терміни часто вимагають використання способів запозичення або калькування. Це обумовлено тим, що багато медичних і військових понять виникли в міжнародному контексті та не завжди мають точні відповідники в українській мові.

Перспективою роботи є подальше опрацювання проблематики перекладу текстів у сфері тактичної медицини на більш репрезентативному матеріалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б.М. Англізми в сучасній українській, російській і чеській мовах. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 190–207.
2. Балабін В. В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні. Київ. Логос, 2018. 492 с.
3. Бовт, А.Ю. Роль перекладача як транслятора культури миру. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. 1, 2 (104). С. 28–38.
4. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
5. Лисичкіна, І.О., Лисичкіна, О.О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 57. С. 190–193.
6. Butler Frank K. Jr. Tactical Combat Casualty Care in Special Operations. **Military Medicine**. August 1996. Vol. 161, P. 3–16. URL: https://doi.org/10.1093/milmed/161.suppl_1.3 (last accessed: 15.11.2024)

УДК 811.161.1'276:33

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

*Баранова В. В., Статівка А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена дослідженню основних способів перекладу економічної термінології. В роботі проаналізовано особливості англо-українського перекладу економічної термінології та запропоновано перспективи подальших досліджень у відтворенні українською мовою англomовних економічних термінів.

Ключові слова: англо-український переклад, економічна термінологія, економічний термін.

Baranova V. V., Stativka A. O. Characteristics of the main methods of translation of the English economic terms. The article is devoted to the study of the main methods of translating economic terminology. The paper analyzes the peculiarities of the English-Ukrainian translation of economic terminology and offers prospects for further research in the reproduction of English-language economic terms in the Ukrainian language.

Key words: English-Ukrainian translation, economic term, economic terminology.

Актуальність дослідження. Термінологія є складовою спеціальної лексики, до якої можна відносити слова і словосполучення. Такі слова та словосполучення є загальноновживаними та зазначають предмети та поняття різних сфер професійної діяльності людини. При перекладі економічних термінів та текстів важливими є достовірність і точність, які можна забезпечити шляхом добору змістовних та правильних термінів, які максимально будуть відображати зміст вихідних мовних одиниць. У зв'язку з цим питання дослідження перекладу нових термінів, що виникають внаслідок активного розвитку сфери економіки, набуває актуального значення.

Мета дослідження. Головною метою було виявлення особливостей перекладу економічних термінів першоджерела авторів *Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue «Economics: principles, problems and policies», 13-th edition, 896 p.* Досягнення цієї мети було зроблено завдяки аналізу основних способів перекладу та відтворенню українською мовою 80 англомовних економічних термінів.

Об'єктом дослідження були безпосередньо англомовні економічні терміни з першоджерела, які використовуються в економічних наукових дослідженнях, текстах та професійній комунікації.

Предметом дослідження було відтворення англомовних економічних термінів українською мовою, способи перекладу, адаптація термінології та збереження смислових відтінків в економічних термінах.

Методи дослідження. В ході дослідження було використано загальнонаукові методи – аналіз, порівняння, індукцію та дедукцію.

Матеріали дослідження. Перекладознавство є самостійною науковою дисципліною, яка розглядає особливості перекладів текстів різних стилів. Це спонукає перекладача мати спеціальні підходи та додаткові знання у конкретній сфері чи галузі. Для здійснення якісного перекладу англійських економічних термінів необхідною умовою є наявність у перекладача достатньої кількості мовних та фонових знань, здатності постійно поповнювати словниковий запас, розширювати сферу знань та уміння застосовувати різні техніки перекладу. Професійні перекладачі можуть працювати з різними типами перекладів. Для цього перекладачу потрібно враховувати велику кількість нюансів, розуміти специфіку та вміти відображати її в перекладеному тексті. Тому в навчальній літературі виокремлюють багато напрямів, методів та способів перекладу, і кожний з них потребує певних навичок та знань. Враховуючи зазначене, перекладачу потрібно обрати спосіб та тип перекладу: калькування, пошук автохтонного/словникового відповідника, транскодування/транслітерація, описовий переклад, семантичний еквівалент або функціональний аналог, усний або письмовий переклад, машинний переклад [1], [2], [5].

Для проведення дослідження було обрано 80 англомовних економічних термінів першоджерела авторів *Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue “Economics: principles, problems and policies”, 13-th edition, 896 p.* [3] [6] [7], яке є базовою і фундамен-

тальною роботою економічного професійного та наукового середовища, а також використовується в більшості сучасних економічних досліджень. Розглянемо відтворення окремих англомовних економічних термінів українською мовою, які відображають різні способи перекладу.

1. *"Aggregate demand. A schedule or curve which shows the total quantity of goods and services demanded (purchased) at different price levels"* – «Сукупний попит. Графік або крива, яка показує загальну кількість товарів і послуг, що вимагаються (купуються) на різних рівнях цін».

Переклад зберігає зміст оригіналу, при цьому стилістично й термінологічно узгоджується з українською мовою; є більш доступним для читача чи науковця в академічному та професійному середовищі. Це приклад *адаптивного перекладу*, з елементами уточнення та адаптації до української економічної термінології.

2. *"Aggregate supply. A schedule or curve showing the total quantity of goods and services supplied (produced) at different Price levels"* – «Сукупна пропозиція. Графік або крива, що показує загальну кількість товарів і послуг, що постачаються (виробляються) на різних рівнях цін».

Переклад відображено за допомогою *адаптивного та дослівного перекладу*. Збережено точність змісту та відповідність економічної термінології.

3. *"Average revenue. Total revenue from the sale of a product divided by the quantity of the product sold (demanded); equal to the price at which the product is sold so long as all units of the product are sold at the same price"* – «Середній дохід. Загальний дохід від продажу товару, поділений на кількість проданого (затребуваного) товару; дорівнює ціні, за якою продається продукт, якщо всі одиниці продукту продаються за однаковою ціною».

Спосіб перекладу є зрозумілим для економічного дискурсу в українському контексті, адаптує терміни до наукового стилю українською мовою, пояснює концепцію більш зрозуміло для української аудиторії. «Середній дохід» – це термін, який використовується в економічних та фінансових наукових текстах для опису доходу, який припадає на одиницю проданого товару; в українській економічній термінології є поширеним еквівалентом для **"average revenue"**.

Переклад є оптимальним, коректним і чітко відображає економічний зміст поняття з використанням *експлікативного (тлумачного) перекладу* з елементами адаптації.

4. *"Budget deficit. The amount by which the expenditures of the Federal government exceed its revenues in any year"* – «Дефіцит бюджету. Сума, на яку видатки федерального уряду перевищують його доходи в будь-який рік».

Термін «дефіцит бюджету» широко відомий та використовуваний еквівалентом *"budget deficit"* в українській економічній термінології, особливо у фінансовому секторі; використовується у фінансових звітах, аналітичних документах та новинах. Запропонований переклад охоплює основне значення терміну, який стосується розриву між доходами і видатками бюджету; повністю відтворює економічне значення оригінального терміну.

Український переклад є контекстуально зрозумілим для широкого загалу; зберігає семантичну структуру. Переклад відображає спосіб *прямого (дослівного) перекладу* з мінімальною адаптацією до українського контексту. Такий переклад є прикладом прямого перекладу, коли оригінальний текст чіткий, добре структурований і не потребує суттєвої адаптації для українського контексту.

5. *"Capital. Human-made resources (machinery and equipment) used to produce goods and services; goods which do not directly satisfy human wants; capital goods"* – «Капітал. Створені людиною ресурси (машини та обладнання), що використовуються для виробництва товарів і послуг; товари, які безпосередньо не задовольняють людські потреби; засоби виробництва».

Переклад англомовного економічного терміна *"capital"* відповідає загальноприйнятій економічній термінології; чітко передає основну ідею; є коректним та семантично точним; стилістично відповідним та цілком зрозумілим у контексті економічної теорії.

Переклад демонструє *адаптивно-дослівний (комбінований) переклад*, оскільки текст поєднує дослівний переклад із адаптацією термінів і стилістики до українських мовних норм. Такий переклад використовує комбінований підхід задля збереження точності визначення. При цьому адаптує термін й стилістику до українського контексту та української економічної термінології.

Дослідження відтворення українською мовою англомовних економічних термінів продемонструвало, що англійські економічні терміни можуть складатися як з одного слова, так дво-, три-, рідше чотири-, п'яти- та шестикомпонентної структури. Складність перекладу англійських економічних термінів українською мовою полягає в багатозначності термінів, що мають різні значення в низці наук [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ході проведеного дослідження було розглянуто способи перекладу економічних термінів для різних колів фахової та професійної комунікації – освітнього, академічного, бізнесового тощо. В подальшому, таке дослідження може стати важливим внеском у розвиток сучасної української економічної термінології та покращити якість перекладів.

Проведений аналіз відтворення українською мовою англомовних економічних термінів дозволив зробити висновок: більшість економічних термінів відтворено українською мовою правильно та коректно; збережено науковий стиль, який властивий економічній термінології; застосовано способи дослівного перекладу, перестановок, експлікативного та описового перекладу. Переклад економічних термінів це складний процес, який потребує знань у сфері економіки та суміжних предметних галузях. В якості подальших перспективних досліджень у відтворенні українською мовою англомовних економічних термінів можна запропонувати:

1. **Пошук** оптимальних способів перекладу економічних термінів та аналіз калькування і адаптивного перекладу.

2. **Подальший переклад економічних термінів з урахуванням української культури і традицій, що допоможе врахувати специфіку української економічної мови та культурні відтінки.**

3. **Адаптивний переклад нових економічних термінів з врахуванням інновацій, новітніх технологій, процесів інтеграції України в європейське середовище та цифровізації суспільства.**

4. **Застосування цифрових технологій у перекладі економічних термінів, що допоможе створити більш точні й зрозумілі переклади.** Це підвищить якість перекладу, зменшить використання людського фактора й розширить застосування української мови у сфері економіки.

Проведене дослідження має велике значення для подальшого розвитку економічного середовища; сприятиме глибшому розумінню фахових текстів та підвищенню рівня професійної підготовки українських спеціалістів; забезпечить ефективну комунікацію в професійному середовищі. Запропоновані напрями подальшого розвитку зроблять економічний дискурс та термінологію доступнішими для українськомовної аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко Н.С. Структурно-семантичні особливості економічних термінів. *Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference «Modern problems in science»*. Vancouver, Canada March 15-18, 2022. P. 205-207.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Київ : Видавничий центр "Академія", 2000. 894 с.
3. Пілецька Н. Економічна термінологія як об'єкт дослідження. *Проблеми української термінології*. Львів, 2008. С. 175–181.
4. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції : пер. з англ. Київ : Основа. 1997. 390 с.
5. Тимошук Н.М. Переклад англійських економічних термінів українською мовою. *Науковий записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2018. Вип. XV. С. 108–113.
6. Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. *Economics: principles, problems and policies*, 13-th edition, 896 p.
7. Collins English Dictionary. Harper Collins Publishers, 2006. 774 p.

УДК 811.111'255.4'373

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА МАТЕРІАЛІ TED TALKS

*Безлуцька К. О., Статівка А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена аналізу перекладу суспільно-політичної лексики з англійської мови українською на прикладі виступів TED Talks. Розглянуто перекладацькі трансформації, які забезпечують точну передачу змісту та адаптацію тексту до культурного контексту українських слухачів. Описано такі трансформації, як конкретизація, генералізація, перестановка, додавання, опущення, синонімія та антонімія.

Ключові слова: переклад, перекладацька трансформація, спосіб перекладу, суспільно-політична лексика.

Bezlutska K. O., Stativka A. O. The English-Ukrainian translation of social and political lexical units on the material of TED talks. The article is devoted to the analysis of the translation of social and political vocabulary from English to Ukrainian using the examples of TED Talks. Translation transformations that ensure the accurate transmission of content and adaptation of the text to the cultural context of Ukrainian listeners are considered. Such transformations as concretization, generalization, permutation, addition, omission, synonymy, antonymy are described.

Key words: method of translation, social and political lexical units, translation, translation transformation.

Зростання глобальної інформаційної взаємодії в сучасному світі створює нові виклики для перекладачів, особливо при роботі з суспільно-політичною лексикою, що відображає соціальні, культурні та політичні реалії іншої країни. Виступи TED Talks, які охоплюють широкий спектр актуальних тем – від екологічних проблем до соціальної нерівності, – стали важливим джерелом знань і дискусій для міжнародної аудиторії. У таких текстах суспільно-по-

літична лексика несе не лише інформаційне, а й емоційне навантаження, тому точність перекладу та його культурна адаптація є надзвичайно важливими для повноцінного розуміння.

Ця стаття аналізує особливості перекладу суспільно-політичної лексики з англійської мови українською, зосереджуючи увагу на перекладацьких трансформаціях, що дозволяють максимально зберегти зміст, стиль і емоційне забарвлення тексту. Розглянуті трансформації, такі як конкретизація, генералізація, перестановка, додавання, опущення, синонімія, антонімія, сприяють адаптації суспільно-політичної лексики до українських культурних реалій, забезпечуючи при цьому природність та зрозумілість тексту для українських читачів та слухачів.

Актуальність дослідження. Суспільно-політична лексика відіграє ключову роль у формуванні суспільних настроїв та світогляду, і її точне відтворення в перекладі стає особливо важливим у контексті зростаючого інформаційного обміну між країнами. Переклад виступів TED Talks, які охоплюють глобальні соціальні, політичні й екологічні питання, є важливим джерелом для розуміння сучасних тенденцій та ідей. Актуальність дослідження полягає в потребі адаптувати цей лексичний пласт до українського контексту, забезпечуючи точну передачу змісту та емоційного забарвлення, що сприяє міжкультурному діалогу та підвищенню обізнаності українських слухачів у світових проблемах.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є аналіз особливостей перекладу суспільно-політичної лексики з англійської мови на українську на матеріалі виступів TED Talks, а також визначення ключових перекладацьких трансформацій, які дозволяють зберегти зміст і стиль текстів, роблячи їх зрозумілими та адаптованими до української аудиторії.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є англомовна суспільно-політична лексика у виступах TED Talks, яка порушує актуальні соціальні та політичні теми. Предметом дослідження є перекладацькі трансформації, що використовуються для адаптації суспільно-політичної лексики до українського контексту.

Матеріали дослідження. Матеріалом дослідження стали виступи TED Talks, зокрема такі, як: *"Why we should give everyone a basic income"* [1]; *"The disarming case to act right now on climate*

change” [5]; “*What if a US presidential candidate refuses to concede after an election?*” [4]; “*The danger of a single story*” [3].

Методи дослідження. У дослідженні застосовано методи контент-аналізу для визначення ключових суспільно-політичних концептів і термінів, а також метод лексико-семантичного аналізу для вивчення перекладацьких трансформацій, використаних для їх адаптації. Також було проведено порівняльний аналіз перекладів оригінальних текстів для виявлення стратегій, які допомагають досягти точності та природності у відтворенні суспільно-політичної лексики.

Виклад основного матеріалу

Англо-український переклад суспільно-політичної лексики в сучасному медіапросторі потребує особливої уваги, оскільки ця лексика має значний вплив на суспільне розуміння важливих глобальних проблем. Однією з таких платформ є TED Talks, де спікери діляться ідеями про соціальні, політичні, екологічні та економічні проблеми. Аналіз перекладу виступів TED дає змогу не лише побачити виклики, з якими стикаються перекладачі, але й зрозуміти, які підходи вони обирають для передачі значень суспільно-політичної лексики в іншомовному культурному контексті.

Виклики у перекладі суспільно-політичної лексики.

Суспільно-політична лексика, що охоплює терміни, ідеологічні концепції, та соціокультурні реалії, часто не має точних відповідників у цільовій мові. Наприклад, такі концепти, як “*universal basic income*” (універсальний базовий дохід) або “*climate justice*” (кліматична справедливість), можуть викликати труднощі при перекладі через свою новизну або відсутність аналогів у цільовій культурі.

При перекладі виступу Рутгера Брегмана про універсальний базовий дохід перекладач має передати не тільки зміст, але й конотації та ідеологічне підґрунтя терміну. В українській мові та культурі це поняття досить нове, тому перекладач може використати як кальку, так і адаптований переклад, щоб забезпечити розуміння [3].

Способи перекладу

1. Транскрибування та калька. Це техніки, які застосовуються при перекладі нових термінів або концептів, що ще не мають усталених відповідників у цільовій мові. Наприклад, “*basic income*” у контексті виступу Брегмана [3] можна перекласти як «базовий дохід», а потім уточнити, щоб уникнути можливих непорозумінь.

2. Адаптація та пояснення. Перекладачі часто використовують пояснення або навіть повну адаптацію терміну, коли вихідний текст містить культурно специфічну інформацію, як у виступі Ван Джонса про політичні кризи в США [4]. При перекладі теми про можливе неприйняття результатів виборів, перекладач може додати культурні референції або пояснення, щоб зробити текст доступним українській аудиторії.

3. Емоційно-експресивне забарвлення. У виступі Грети Тунберг про кліматичні зміни [5] перекладач має передати не лише лексичні значення, але й сильне емоційне забарвлення, що посилює рішучий характер заклику до дій. Тут важливе використання лексики з високою емоційною зарядженістю, щоб підсилити ефект на слухача.

Перекладацькі трансформації, такі як конкретизація, генералізація, перестановка, додавання, опущення, синонімія, антонімія, вилучення, відіграють важливу роль у перекладі суспільно-політичної лексики. Вони допомагають адаптувати текст до менталітету та лінгвістичних особливостей українських слухачів, зберігаючи суть і емоційне забарвлення оригіналу. Розглянемо кожну з цих трансформацій на прикладах.

1. Конкретизація

Конкретизація використовується, коли в оригіналі використано загальний термін, який перекладач замінює більш конкретним, щоб підвищити точність та зрозумілість. У виступі Грети Тунберг [5], наприклад, використовується поняття *climate action* («дії у сфері клімату»). В українській мові можна зробити конкретизацію, замінивши цей вираз на «скорочення викидів парникових газів» або «перехід на відновлювану енергетику», щоб підкреслити конкретні заходи, що мають на увазі. Конкретизація допомагає адаптувати текст так, щоб читачу було зрозуміло, що саме мається на увазі.

Крім того, конкретизація може виконувати важливу функцію для збереження художньої виразності. У літературному перекладі це допомагає створити точну і живу картину уявного світу твору, що особливо важливо, коли автор користується символікою або намагається створити певну атмосферу. Наприклад, слово *community* в певних контекстах може бути перекладено як «грумада», «спільнота» або навіть «місцева спільнота», залежно від теми промови та особливостей аудиторії TED Talks.

2. Генералізація

Генералізація є протилежним процесом — заміна конкретного терміну на більш загальний. Наприклад, в англійських виступах часто використовується термін *corporate responsibility* («корпоративна відповідальність»), але в українському перекладі його можна узагальнити до «відповідальність бізнесу» або навіть «соціальна відповідальність», що буде зрозумілішим для широкої аудиторії.

Також перевага генералізації полягає в її здатності зберігати лаконічність та плавність тексту. У художніх текстах занадто велика кількість деталей може сповільнювати темп або обтяжувати оповідь. Заміна конкретного опису на загальний дозволяє уникнути надмірної деталізації, що допомагає підтримувати природний стиль і динаміку оповіді.

Отже, генералізація є корисним інструментом, коли важливіше передати загальне уявлення або основну ідею, ніж фокусуватися на подробицях. Вона дозволяє адаптувати текст до потреб цільової аудиторії, залишаючи зміст ідеально зрозумілим, але знижуючи рівень деталізації. Цей прийом допомагає створювати зрозуміліший, плавніший та доступніший переклад, що відповідає інтересам і культурним очікуванням читача.

3. Перестановка

Перестановка допомагає змінити порядок слів чи фраз для відповідності синтаксичним правилам української мови. Наприклад, у виступі Ван Джонса речення "*It is unacceptable that some candidates refuse to concede*" (букв. «Це неприйнятно, що деякі кандидати відмовляються визнати») [4] може бути змінено на «Відмова деяких кандидатів визнати результати виборів є неприйнятною» для більшої природності звучання.

Перестановка також важлива для адаптації тексту під стиль цільової аудиторії. У наукових або офіційних текстах можна переставляти складові речення, щоб чіткіше структурувати інформацію та зробити текст більш зрозумілим.

Отже, перестановка є важливим інструментом, який допомагає досягти природного звучання тексту на цільовій мові, зберігаючи при цьому точність змісту й стилістичну відповідність оригіналу. Це дозволяє перекладу звучати плавно, а також зберігати всі нюанси й акценти, закладені автором, що є особливо важливим для якісного, зрозумілого та виразного перекладу.

4. Додавання

Додавання необхідне, коли певні поняття або уточнення потрібні для повного розуміння тексту. У виступі Брегмана про бідність може зустрічатися фраза *“poverty as a social issue”* (бідність як соціальна проблема) [2]. Перекладач може додати детальніше пояснення, на зразок «бідність як системна соціальна проблема», щоб підкреслити системний аспект бідності, про який іде мова.

У наукових або технічних текстах додавання може допомогти уточнити значення термінів або понять, які є менш відомими аудиторії. Наприклад, в англійському тексті може використовуватись аббревіатура без пояснення, наприклад, **“GDP (Gross Domestic Product)”**, тоді як у перекладі може бути додано пояснення – «ВВП (Валовий Внутрішній Продукт)», щоб читач розумів значення скорочення.

У деяких випадках додавання просто забезпечує плавність і природність тексту. Наприклад, англійські конструкції на зразок *“It is important to note”* можуть потребувати додавання для створення більш вишуканого стилю українською мовою: **«Варто зазначити, що це має важливе значення»**. Це забезпечує більш формальний і гармонійний стиль, відповідаючи культурним очікуванням українського читача.

Додавання є ефективною перекладацькою стратегією, що дозволяє створювати точніший і повніший переклад, зберігаючи не лише основний зміст, але й культурні, емоційні та стилістичні аспекти оригіналу. Воно допомагає зробити текст зрозумілішим і ближчим до аудиторії, усуваючи можливі культурні та мовні бар'єри. Завдяки додаванню переклад стає не просто зрозумілим, а також цікавим, плавним і багатим на відтінки, що відтворює задум автора з максимальною точністю та доступністю для читача.

5. Опущення

Опущення використовується, коли певні деталі вважаються несуттєвими для української аудиторії або ускладнюють сприйняття тексту. Наприклад, деталі, які стосуються виключно внутрішніх політичних реалій США, можуть бути частково опущені або замінені аналогами, зрозумілими українським слухачам.

Опущення також широко використовується в офіційних та наукових текстах, де важливо дотримуватися лаконічності та уникати зайвих описів. Наприклад, англійське **“It is important to**

note that” часто можна перекладати як просто **«Важливо»** або **«Слід зазначити»**, прибираючи зайві слова. Це допомагає створити більш чіткий та стислий текст, що відповідає стилю і нормам ділового або наукового мовлення.

Іноді оригінальний текст має занадто складну або обтяжену структуру, яка в перекладі може звучати неприродньо або надто розлого. У таких випадках омітання допомагає уникнути зайвої деталізації.

Опущення — це спосіб зробити текст зрозумілішим, лаконічнішим та легшим для сприйняття, водночас зберігаючи суть і тон оригіналу. Перекладач за допомогою цього прийому очищує текст від зайвих або надлишкових елементів, які можуть заважати або затягувати основний зміст. Опущення дозволяє адаптувати текст до особливостей мови перекладу, створюючи переклад, що легко читається та передає інформацію максимально доступно й чітко для цільової аудиторії.

6. Синонімія

Синонімія полягає у заміні слова або фрази близькими за значенням синонімами. У виступі Адичі використовується фраза *“single story”* (букв. «одна історія») [1], яку можна перекласти як «однобічне бачення» або «єдиний погляд». Таке уточнення допомагає точніше передати ідею про обмежене сприйняття світу.

Синонімія також застосовується для уникнення повторів, що є частою проблемою в перекладах. Наприклад, якщо слово **“power”** («влада») зустрічається кілька разів у тексті, перекладач може чергувати його із синонімами: **«влада»**, **«могутність»**, **«сила»**, залежно від контексту. Це робить текст більш багатим, плавним і приємним для читання.

Синонімія також корисна для адаптації культурних особливостей тексту. Перекладач обирає відповідне слово в залежності від контексту, щоб передати культурні нюанси максимально точно.

Синонімія є важливою перекладацькою трансформацією, що дозволяє зберегти природність, стилістичну відповідність і точність у перекладі. Вона допомагає уникнути повторів, адаптувати текст до цільової аудиторії, а також передати емоційне та смислове забарвлення оригіналу. Використовуючи синонімію, перекладач може створювати плавний, виразний текст, який зберігає дух і настрій оригіналу, роблячи його зрозумілим і цікавим для читача.

7. Антонімія

Антонімія — це трансформація, при якій оригінальне висловлення замінюється протилежним, але так, щоб зберегти основний сенс. Наприклад, якщо в оригіналі фраза “*This is no easy task*” (букв. «Це не легке завдання») в українському перекладі може бути замінена на «Це складне завдання», що спрощує розуміння аудиторією.

У ділових та наукових текстах антонімія також може використовуватися для створення чіткішого, структурованого тексту. Наприклад, англійське речення “**The results are not insignificant**” в перекладі можна передати як «**Результати є важливими**», щоб уникнути подвійного заперечення. Це робить текст легшим для розуміння та більш професійним, оскільки у діловому стилі важливо уникати надмірно складних конструкцій.

Антонімія є важливим інструментом для перекладача, який допомагає не тільки адаптувати зміст тексту, але й зберегти його стиль і емоційне забарвлення. Використання антонімів дозволяє уникнути надлишковості, покращити логіку побудови речень та створити текст, який є зрозумілим, чітким і природним для цільової аудиторії. Антонімія дозволяє зберігати основний зміст, навіть якщо доводиться змінювати структуру фрази або використовувати протилежні значення, і в результаті створює переклад, який не тільки точно передає зміст, а й гармонійно звучить цільовою мовою.

8. Вилучення

Вилучення використовується, коли деякі частини оригінального тексту є надлишковими або неважливими для передачі головного сенсу. У виступі Г. Тунберг, наприклад, зустрічається багато емоційно забарвлених фраз, що повторюють основний меседж [5]. У перекладі можна вилучити деякі з них, зосередившись на основній ідеї виступу без зайвого повторення.

Ця техніка часто використовується для досягнення лаконічності та чіткості, що є особливо важливим у перекладах суспільно-політичних текстів, таких як виступи на TED, де необхідно передати основний посил промови чітко та зрозуміло.

Проведене дослідження дозволяє дійти **висновків**, що якісний переклад суспільно-політичної лексики відіграє важливу роль у формуванні суспільної свідомості та підтримці міжкуль-

турного діалогу. Завдяки доступу до перекладів виступів на глобальні соціально-політичні теми українська аудиторія отримує можливість глибше розуміти актуальні світові проблеми та концепти, що допомагає стимулювати суспільні дискусії й інтелектуальний розвиток. Таким чином, перекладацькі трансформації є не тільки технічним інструментом, а й засобом збереження змістовності й емоційної наповненості оригінального тексту.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку рекомендацій для перекладачів, які працюють із текстами глобальної тематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bregman Rutger. Poverty isn't a lack of character; it's a lack of cash. URL: https://www.ted.com/talks/rutger_bregman_poverty_isn_t_a_lack_of_character_it_s_a_lack_of_cash (дата звернення: 14.10.2024).
2. Bregman Rutger. Why we should give everyone a basic income. URL: https://www.ted.com/talks/rutger_bregman_poverty_isn_t_a_lack_of_character_it_s_a_lack_of_cash (дата звернення: 14.10.2024).
3. Chimamanda Ngozi Adichie. The danger of a single story. URL: https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story (дата звернення: 14.10.2024).
4. Jones Van What if a US presidential candidate refuses to concede after an election? URL: https://www.ted.com/talks/van_jones_what_if_a_us_presidential_candidate_refuses_to_concede_after_an_election (дата звернення: 14.10.2024).
5. Thunberg Greta. The disarming case to act right now on climate change. URL: https://www.ted.com/talks/greta_thunberg_the_disarming_case_to_act_right_now_on_climate_change (дата звернення: 14.10.2024).

УДК 811.111:811.161.2]`25:821.111-312.9Льюїс70ст

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ОДОМАШНЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ОСТАННЯ БИТВА» З СЕРІЇ «ХРОНІКИ НАРНІЇ»

*Богомоленко А. В., Фролова І. Є. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу використання стратегії одомашнення в українському перекладі роману К.С. Льюїса «Остання битва» з серії «Хроніки Нарнії», що належить до жанру фентезі. Специфіка реалізації стратегії одомашнення у досліджуваному перекладі проявляється у виборі способів перекладу та мовних засобів. До них належать граматична заміна та додавання (засновані на використанні українських морфем) та контекстуальна заміна, у якій задіяно лексичні та фразеологічні одиниці, а також речення, властиві українській лінгвокультурі.

Ключові слова: жанр фентезі, мовні засоби, способи перекладу, стратегія одомашнення, український переклад.

Bohomolenko A. V., Frolova I. Ye. Implementation of the domestication strategy in the Ukrainian translation of novel "The Last Battle" from "The Chronicles of Narnia" series. The article focuses on the analysis of the domestication strategy in the Ukrainian translation of the novel "The Last Battle" by C.S. Lewis from the series "The Chronicles of Narnia", which belongs to the fantasy genre. The specifics of domestication strategy implementation in the translation is manifested in the choice of translation methods and language means. These include grammatical substitution, addition (both based on the use of Ukrainian morphemes) and contextual substitution in which lexical and phraseological means as well as phrases proper to Ukrainian linguistic culture are employed.

Key words: domestication strategy, fantasy genre, language means, translation methods, Ukrainian translation.

У сучасному перекладознавстві науковці зосереджують багато уваги на відтворенні художніх творів жанру фентезі, адже художній переклад вважається одним із найцікавіших, хоча й вимагає кропіткої роботи перекладача, тоді як цей жанр сьогодні на-

лежить до найбільш популярних. Також перекладацька стратегія одомашнення привертає чимало уваги у перекладацьких студіях, оскільки за допомогою саме цієї стратегії перекладачі можуть адаптувати текст оригіналу таким чином, щоб він був добре зрозумілим представникам лінгвокультури перекладу.

Саме ці положення обумовили вибір теми нашого дослідження, у якому ми зосередили увагу на реалізації стратегії перекладу одомашнення в українському перекладі фентезійного художнього твору.

Актуальність нашої роботи визначена потребою вивчення специфіки реалізації стратегії одомашнення в англо-українському художньому перекладі, зокрема у перекладі фентезійних творів.

Об'єктом дослідження ми обрали роман «Остання битва» (*The Last Battle*) з серії «Хроніки Нарнії» (*The Chronicles of Narnia*) Клайва Стейплза Льюїса (*Clive Staples Lewis*) та його український переклад, над яким працювали Ігор Ільїн, Олександр Кальниченко та Катерина Воронкіна. **Предметом** аналізу у нашій роботі є способи і засоби реалізації стратегії одомашнення в українському перекладі обраного літературного твору.

Метою нашого дослідження є дослідження особливостей використання стратегії одомашнення в українському перекладі обраного фентезійного твору, шляхом аналізу способів та засобів реалізації цієї стратегії.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти тексту оригіналу та тексту перекладу, що містять приклади одомашнювального перекладу.

Методами дослідження були: методи синтезу, аналізу, дедукції та індукції; дефінітивний метод; метод довільного добирання; метод суцільного добирання; метод порівняння; метод контекстуального аналізу.

У сучасному перекладознавстві не існує єдиного визначення терміну «художній переклад», тому що кожен перекладач має своє пояснення, яке ґрунтується на власному досвіді. В. Коптілов визначає цей вид перекладу як «вид словесної творчості, внаслідок якої тексти, написані однією мовою, відтворюються засобами іншої мовної системи». Тобто, це відтворення філософських поглядів, почуттів та думок автора цільовою мовою [2].

Під час роботи з художніми творами, перекладачі можуть зіштовхнутися з багатьма труднощами, тому що практики мають не

тільки вільно володіти вихідною та цільовою мовами, але й добре розуміти культурний контекст, специфіку жанру та стиль автора. Однією з проблем науковці вважають співвідношення контекстів автора тексту оригіналу та перекладача, оскільки текст художнього перекладу не може бути абсолютно ідентичним тексту оригіналу через відмінність мовних систем, різне сприйняття світу та твору автором і перекладачем та багато інших суб'єктивних чинників [4].

Ще однією не менш важливою проблемою вважають вірність та точність перекладу. Автори дуже часто використовують словесні ігри, каламбури та фразеологізми, які втрачаються в тексті перекладу. Від перекладача вимагається креативність, щоб відтворити ці каламбури та зробити їх зрозумілими для читача [1].

Художній переклад – це дуже складний вид перекладу, але ще складніше працювати з художніми творами жанру фентезі, адже для цього жанру характерна наявність надприродних елементів, міфічних істот, магії, у цих творах змальовують вигадані світи [8]. У порівнянні з традиційними жанрами художньої літератури, жанр фентезі вважається відносно новим, але не дивлячись на це, він досить швидко став популярним як серед дітей, молоді, так і серед дорослих читачів.

«Культурний поворот» у перекладацьких студіях змістив акценти, зробивши культуру основним об'єктом аналізу перекладацького процесу замість мови. Перекладачі та перекладознавці почали приділяти більшу увагу розширенню контексту культурних та соціальних чинників, саме тому при роботі з художніми творами головним завданням постало відтворення балансу між двома різними культурами, що досягається використанням двох основних перекладацьких стратегій – одомашнення та очуження.

С. Басснетт і А. Лефевр стверджують, що існує три основні стратегії перекладу: одомашнення, очуження та буквальный переклад. Автори наголошують на важливості застосування кожної з цих стратегій, але у той самий час акцентують увагу саме на одомашненні, оскільки саме ця стратегія допомагає усунути можливі перешкоди для читача до повного розуміння тексту [5]. Л. Венуті, як і більшість теоретиків, виокремлює лише дві основні стратегії перекладу – одомашнення та очуження, та стверджує, що одомашнення використовується частіше, адже сучасні перекладачі все більше приділяють увагу лінгвокультурі перекладу

з її мовними і культурними особливостями [7]. Виходячи з цієї позиції, а також враховуючи специфіку жанру фентезі, ми зосередили увагу саме на цій перекладацькій стратегії.

Для нашого дослідження було обрано англійськомовний роман жанру фентезі «Остання Битва» (*The Last Battle*) з серії «Хроніки Нарнії» (*The Chronicles of Narnia*) автора Клайва Стейплза Льюїса (*Clive Staples Lewis*) [6] та його український переклад, який здійснили Ігор Ільїн у тандемі з Олександром Кальниченко та за участі Катерини Воронкіної [3].

Ця серія романів стала настільки відомою у всьому світі, що навіть вважається класикою серед фентезійних художніх творів. Цикл налічує сім романів, а «Остання Битва» є останньою частиною цієї серії, яка розповідає про пригоди дітей у казковій країні під назвою Нарнія.

Ми проаналізували тексти оригіналу і перекладу та виокремили приклади реалізації стратегії одомашнення, у яких було застосовано різні способи перекладу, перекладацькі трансформації та різні мовні засоби.

Серед них було зафіксовано трансформацію граматичної заміни та додавання, у реалізації яких було використано морфемні засоби, котрі ми поділили на дві групи – морфемно-граматичні та морфемно-словотвірні.

До морфемно-граматичних трансформацій відносяться слова у кличному відмінку в українській мові. У наведеному нижче прикладі форму іменника «**King**» з тексту оригіналу було відтворено українською мовою за допомогою кличного відмінка, тобто із використанням морфемно-граматичної трансформації:

«*Hail, **King**,*» it cried in a voice as deep as a bull's [6].

– Вітаю тебе, **королю**, – мовив він низьким голосом, який здалеку можна було прийняти за рев бика [3].

Далі подано приклад застосування морфемно-словотвірної трансформації, шляхом додавання зменшувально-пестливого суфікса в українському перекладі, що додає відтінку лагідності:

*He had a little house, built of **wood** and thatched with leaves, up in the fork of a great tree, and his name was Shift* [6].

А мешкав він у маленькій хатинці під стріхою з листячка та **гілочок**, що гніздилася у розгалуженні великого крислатого дерева, а звали його Круть [3].

Також було зафіксовано реалізацію стратегії одомашнення за допомогою контекстуальної заміни із використанням лексичних та фразеологічних засобів.

Наступні приклади ілюструють відтворення власної назви тексту оригіналу мовними одиницями, що властиві українській лінгвокультурі:

*He had a little house, built of wood and thatched with leaves, up in the fork of a great tree, and his name was **Shift** [6].*

А мешкав він у маленькій хатинці під стріхою з листячка та гілочок, що гніздилася у розгалуженні великого крислатого дерева, а звали його **Круть** [3].

*There were very few Talking Beasts or Men or Dwarfs, or people of any sort, in that part of the wood, but Shift had one friend and neighbour who was a donkey called **Puzzle** [6].*

Та хай як там було, але був-таки в нього один сусіда, а можна сказати, й друзяка, віслучок на ім'я **Верть** [3].

Наведений далі приклад демонструє, що перекладачі застосували стратегію одомашнення, відтворивши словосполучення – позначення часового проміжку – не за допомогою калькування, а шляхом контекстуальної заміни, використавши українське стійке словосполучення:

*About three weeks later the last of the Kings of Narnia sat under the great oak which grew beside the door of his little hunting lodge, where he often stayed for **ten days** or so in the pleasant spring weather [6].*

Кілька тижнів по тому останній король Нарнії спочивав собі під кремезним дубом, що ріс поряд з його мисливською хатинкою, до якої він деінколи найжджав відпочити від державних справ на **тиждень-другий**, зокрема навесні [3].

Аналогічним чином, в іншому фрагменті англійське словосполучення піддано одомашнювальному перекладу за допомогою українського фразеологізму:

*I'm **feeling cold** enough already in this cruel wind [6].*

Дарма, що в мене вже й так **зуб об зуб скаче**, я таки полізу [3].

Отже, при застосуванні лексичних та фразеологічних засобів у процесі реалізації стратегії одомашнення перекладачі вдалися до контекстуальної заміни замість пошуку відповідника чи калькування.

Також, було зафіксовано контекстуальну заміну для відтворення комунікативних засобів, а саме: цілих речень-висловлювань. Ці засоби використовуються для зображення емоцій та почуттів героїв твору, наприклад:

Look! What's that? [6]

Диви-но, що там таке? [3]

Отже, за нашими спостереженнями в українському перекладі роману «Остання битва» з серії «Хроніки Нарнії» автора К. С. Льюїса перекладачі досить вдало використовували перекладацьку стратегію одомашнення, яка реалізується в основному такими способами: заміна граматичної форми, додавання словотвірних морфем та контекстуальна заміна.

Перспективою нашої роботи є дослідження використання стратегії одомашнення в перекладах інших фентезійних художніх творах українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловик О. О., Погрібна В. Я. Актуальні проблеми художнього перекладу. URL: http://www.nauka.com/10_NPE_2009/Philologia/44108.doc.htm
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
3. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії : Остання битва : пер. з англ. І. Ільїна, О. Кальниченка, К. Воронкіної. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 256 с.
4. Специфіка перекладу художнього тексту. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2011. Вип. 22. С. 116–120.
5. Bassnett S., Lefevere A. Where are we in Translation Studies? Constructing Cultures. Essays on Literary Translation / eds. S. Bassnet and A. Lefevere. Clevedon : Multilingual Matters, 1998. <https://doi.org/10.21832/9781800417892-003>
6. Lewis C. S. The Last Battle. 2014. URL: <https://gutenberg.ca/ebooks/lewiscs-lastbattle/lewiscs-lastbattle-00-h.html>. (дата звернення: 06.09.2024).
7. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London : Routledge, 1998. 210 p.
8. What is Fantasy? URL: <https://literaryterms.net/fantasy/> (дата звернення: 15.09.2024).

УДК 811.111

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ АНГЛОМОВНИХ ФЕМІНІСТИЧНИХ ТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ «ВЛАСНОЇ КІМНАТИ» ВІРДЖИНІ ВУЛЬФ ТА «ГЕНДЕРНОГО КЛОПОТУ» ДЖУДИТ БАТЛЕР)

*Гаджієва Л. Р., Кальниченко О. А. (доцент)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу англomовних феміністичних творів на українську мову на прикладі «Власної кімнати» («Власного простору») Вірджинії Вульф та «Гендерного клопоту» Джудит Батлер. У роботі розглядаються теоретичні засади феміністичної літератури, вплив гендерних факторів на процес перекладу, а також аналізуються перекладацькі трансформації для збереження авторського стилю та ідей.

Ключові слова: адекватність перекладу, Вірджинія Вульф, гендер, Джудит Батлер, перекладознавство, перекладацькі трансформації, фемінізм, феміністична література.

Hadzhiieva L. R., Kalnychenko O. A. Ukrainian translations of English-language feminist works (based on Virginia Woolf's "A Room of One's Own" and Judith Butler's "Gender Trouble"). This article is devoted to the study of the peculiarities of translating English-language feminist works into Ukrainian on the example of Virginia Woolf's "A Room of One's Own" and Judith Butler's "Gender Trouble". The paper examines the theoretical foundations of feminist literature, the influence of gender factors on the translation process, and analyzes translation transformations to preserve the author's style and ideas.

Key words: feminism, feminist literature, gender, Judith Butler, translation adequacy, translation studies, translation transformations, Virginia Woolf.

Феміністична література є важливим культурним феноменом, що відображає боротьбу за рівноправ'я та ідентичність жінок у суспільстві. Феміністична література зазвичай звертається до питань гендерної нерівності, соціальних ролей жінок, патріар-

хальних структур та боротьби за права жінок. Її переклад на інші мови вимагає врахування як мовних, так і культурних аспектів, що впливають на адекватність передачі авторських ідей. У цій роботі досліджується переклад англомовних феміністичних творів «Власна кімната» Вірджинії Вульф та «Гендерний клопіт» Джудит Батлер на українську мову. Особлива увага приділяється аналізу гендерних факторів, перекладацьких трансформацій та збереженню культурно-ідеологічних особливостей. Одна з основних проблем перекладу феміністичної літератури — це сексизм у мові оригіналу, де мовні структури можуть бути нерівними щодо статей. Перекладачі повинні уважно ставитися до феміністичного аналізу мови і знаходити варіанти, що не посилюють гендерні стереотипи. Наприклад, терміни, що містять гендерні стереотипи, можуть бути замінені на нейтральні або ж упроваджувати нові терміни, що підкреслюють рівність. Дослідження спрямоване на виявлення ефективних підходів до перекладу феміністичних текстів, які зберігають їхню автентичність та значущість.

З огляду на стрімкий розвиток феміністичних ідей у світі та зростання ролі жінки в утвердженні гендерної рівності, виникає необхідність поглибленого вивчення феміністичних літературних творів. Це дозволяє простежити сучасні тенденції у формуванні феміністичного дискурсу та його вплив на суспільство, що обґрунтовує актуальність даного дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у проведенні комплексного порівняльного аналізу феміністичних творів Вірджинії Вульф та Джудит Батлер з акцентом на специфіку їхнього перекладу українською мовою. У роботі доповнено й розширено наявні знання щодо використання перекладацьких трансформацій при адаптації феміністичних текстів, а також здійснено класифікацію цих трансформацій із урахуванням їхньої частотності та функціонального значення.

Метою магістерської роботи є дослідження та систематизація підходів до перекладу англомовних феміністичних творів на українську мову на прикладі «Власної кімнати» Вірджинії Вульф та «Гендерного клопоту» Джудит Батлер.

Об'єктом дослідження виступають англомовні феміністичні твори, зокрема «Власна кімната» Вірджинії Вульф та «Гендерний клопіт» Джудит Батлер, а також їх переклади на українську мову.

Предметом дослідження є перекладацькі стратегії та способи адаптації англомовних феміністичних текстів (на прикладі творів «Власна кімната» Вірджинії Вульф і «Гендерний клопіт» Джудит Батлер) для українськомовної аудиторії.

Феміністична література посідає особливе місце в контексті світової літератури, оскільки порушує ключові питання рівності статей, гендерної ідентичності та соціальної справедливості. Особливістю таких текстів є те, що вони не лише передають авторські ідеї, але й відображають культурні та соціальні аспекти свого часу. При перекладі таких творів особливу увагу необхідно приділяти збереженню стилістичних особливостей, ідеологічного контексту й авторської інтонації. Феміністичний дискурс може означати «спосіб говоріння, який надає значення життєвому досвіду з певних позицій» [2, с. 118].

В історії фемінізму стверджується, що вперше за свої права жінки почали боротися у Великобританії та Франції. Так написала Сімона де Бовуар у своїй книзі, «вперше ми бачимо, як жінка бере до рук перо на захист своєї статі, коли Крістіна Пізанська написала “*Épître au Dieu d'Amour*” (Послання до Бога Любові) в XV столітті» [7, с. 55]. Так витоки фемінізму пов'язані з епохою Просвітництва та ідеями рівності. Однак справжній розвиток розпочався пізніше у XIX столітті. Значним внеском стала діяльність Мері Волстонкрафт, яка у своїй книзі «Виправдання прав жінки» закликала до рівного доступу до освіти. Її можна назвати засновницею британського феміністичного руху та її роботу першим феміністичним твором.

Друга хвиля фемінізму (1960–1980-ті роки) виникла під впливом соціальних змін після Другої світової війни. Вона акцентувала увагу на глибших проблемах, таких як репродуктивні права, гендерна рівність у сфері праці та боротьба зі стереотипами. Рух також порушував питання про домашнє насильство, право на аборт і подолання подвійних стандартів.

Третя хвиля фемінізму (1990-ті – теперішній час) спрямована на боротьбу з інтерсекційними формами дискримінації, враховуючи расу, клас, сексуальність та інші аспекти. Ця хвиля також зосередилася на деконструкції гендерних норм і свободі особистого самовираження. Таким чином, у ході боротьби за власні інтереси виникають різні напрямки та підходи фемінізму, серед яких

можна виділити ліберальний, радикальний, марксистсько-соціалістичний, лесбійський, сепаратистський, екологічний, темношкірий, культурний, християнський та метафізичний [6, с. 123 – 124]. Кожна хвиля фемінізму наближала суспільство до рівності, розширюючи горизонти прав жінок і сприяючи соціальним змінам. Схематично етапи розвитку феміністичної літератури можна зобразити наступним чином:

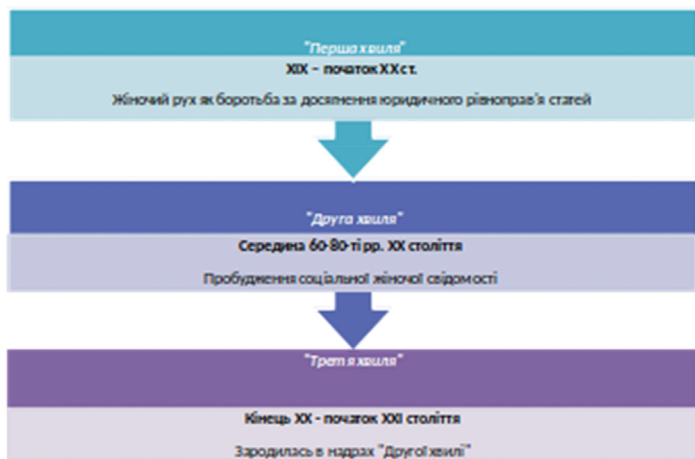

Рис. 1. Фази розвитку фемінізму за Н. Я. Нера [4]

У перекладознавстві феміністична література розглядається як об'єкт, що вимагає особливих підходів через складність передачі культурно маркованих понять і термінів. Олександра Кириченко стверджує вплив географічного положення перекладача на його мовленнєві особливості, які пов'язані з типом мислення та вибором певних перекладацьких стратегій [3, с. 14]. Одна група дослідників, що вивчала зв'язок перекладу та гендеру у Південній Америці, до котрої належать такі вчені як Роза Басауер, Марсела Контрерас, Андреа Кампана та Моніка Аумада, вважають, що при перекладі феміністичних творів необхідно брати до уваги культурні аспекти та передавати жіночий досвід, показуючи конфлікти у гендерному плані та у глобальному аспекті [8, с. 91]. А також взаємозв'язком гендеру із мовою та перекладом займалася Ольга Кастро, котра вважала, що переклад діє як по-

середник та допомагає передавати інформацію між «різними світами», а також слугувати інструментом гендерного впливу на суспільство та свідомість людей [5, с. 6].

Праці Вірджинії Вульф і Джудит Батлер, які є знаковими для феміністичного руху, містять складні синтаксичні конструкції, інтертекстуальні посилання та термінологію, яку часто важко адаптувати до мови перекладу без втрати змісту. «Власна кімната» Вірджинії Вульф та «Гендерний клопіт» Джудит Батлер є ключовими текстами, що висвітлюють феміністичні концепції. Переклад цих творів українською мовою є викликом для перекладача, оскільки потребує не лише збереження авторського стилю, але й адекватної передачі філософських ідей, закладених у тексті. Твори Вульф відзначаються емоційністю, використанням метафор і символів, що підкреслюють внутрішній світ героїнь та їхнє місце в суспільстві. У перекладі важливо передати індивідуальність персонажів. Наприклад, метафора «власної кімнати» символізує не лише фізичний простір, але й право жінки на творче самовираження. В той час коли тексти Джудит Батлер спираються на філософські концепції гендерної теорії, де акцент робиться на розмежуванні понять «стать» (sex) і «гендер» (gender). Переклад її творів вимагає глибокого розуміння гендерних студій та соціальних процесів.

При перекладі феміністичних творів перекладачі застосовують різноманітні трансформації, зокрема лексичні та граматичні, для досягнення точності перекладу. Важливо зазначити, що вибір перекладацької стратегії залежить від авторського стилю, який потрібно зберегти під час передачі змісту оригіналу. Тепер розглянемо які були способи передачі гендеру в їх творах. Під час перекладу Вірджинії Вульф «Власна кімната» та Джудит Батлер «Гендерний клопіт» було виявлено таку лексичну трансформацію, як прямий переклад із перенесенням буквального значення слова з однієї мови у іншу. Наприклад: *Indeed my aunt's legacy unveiled the sky to me, and substituted for the large and imposing figure of a gentleman, which Milton recommended for my perpetual adoration, a view of the open sky* [р. 33]. «**Тімчина** спадщина прояснила небо наді мною й замінила велику та імпозантну постать джентльмена, якому я мала на заклик Мільтона, вічно поклонятися, чистим небокраєм» [1, 38 с.]. У наступному прикладі: *And I went on amateur-*

ishly to sketch a plan of the soul so that in each of us two powers preside, **one male, one female**; and in the **man's** brain **the man** predominates over **the woman**, and in **the woman's** brain **the woman** predominates over **the man** [82]. – «В кожному з нас живуть дві сили – **чоловіча і жіноча**. І в **чоловічому** мозку чоловік переважає **жінку**, а в **жіночому** – **жінка** переважає **чоловіка**» [1, 99 с.]. Або ж: It is part of the **novelist's** convention not to mention soup and salmon and ducklings, as if soup and salmon and ducklings were of no importance whatsoever [p. 9]. – «Це начебто така **письменницька** домовленість – не згадувати про суп, лосося й каченят, наче суп, лосось і каченя не мали жодного значення» [1, 12 с.]. Дослідження показує, що використання трансформацій є необхідним для збереження балансу між адекватністю перекладу та сприйняттям тексту ціловою аудиторією.

У межах дослідження було проаналізовано особливості перекладу англomовних феміністичних творів на українську мову, що дозволило зробити низку важливих висновків. По-перше, феміністична література є не лише літературним явищем, а й важливим соціокультурним інструментом, що сприяє розумінню гендерних питань. По-друге, переклад таких текстів вимагає збереження не лише змісту, а й стилістичних, емоційних і культурних особливостей, які передають ідеї авторів. У роботі було доведено, що гендерний аспект значно впливає на перекладацькі стратегії та прийоми, формуючи особливий підхід до передачі авторських концептів. Особливу увагу приділено аналізу перекладацьких трансформацій, які застосовуються для адаптації феміністичних творів до українського мовного та культурного контексту. Виявлено, що застосування таких трансформацій сприяє збереженню авторського стилю та ідей, забезпечуючи адекватність перекладу. Крім того, в роботі підкреслено важливість міжкультурної компетенції перекладача, адже розуміння ідей оригіналу часто залежить від знань культурного й ідеологічного контекстів. Отримані результати підтверджують актуальність подальшого дослідження феміністичних текстів у контексті перекладознавства. Вони можуть стати основою для створення методичних рекомендацій щодо перекладу творів із подібною тематикою. Таким чином, робота зробила внесок у розвиток як феміністичних студій, так і теорії перекладу.

Перспективи подальших досліджень буде розширення об'єкта дослідження шляхом аналізу перекладів інших англomовних феміністичних творів та порівняння з перекладами з інших мов та дослідження перекладацьких стратегій у контексті специфіки окремих жанрів феміністичної літератури, таких як науково-популярні тексти, есеї та художні твори. А також розробка практичних рекомендацій для перекладачів щодо адаптації феміністичних концептів у міжкультурному контексті і ще аналіз впливу перекладацької гендерної ідентичності на відтворення стилю та ідей авторів оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вулф В. Власний простір / пер. з англ. Я. Чердаклі. Київ : Вид. дім «Альтернативи», 1999. 112 с.
2. Гомілко О.Є. Фемінізм. Філософія освіти: навчальний посібник / за науковою ред. акад. В. П. Андрущенко [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 342 с.
3. Кириченко О. Ю. Гендер у перекладі (на матеріалі роману Джейн Остін «Pride and Prejudice» та його перекладів українською мовою) : кваліфікаційна робота студентки факультету іноземних мов групи АНФм-15. Кривий Ріг, 2020. 87 с.
4. Нера Н.Я. Гендер і мова: зміна жіночої перспективи в літературі (філософський та соціокультурний аспекти). Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка Серія Філологічні науки (мовознавство), 2021, Вип. 14. С. 141-146. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223459>.
5. Castro O. (Re-)examining horizons in feminist translation studies: towards a third wave? MonTI 1, 2009. P. 59-86.
6. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman, 1995. 265 p.
7. Simon S. Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission. London and New York: Routledge. 1996. URL: <http://dx.doi.org/10.4324/9780203202890> (дата звернення: 20.09.2024).
8. Walters M. Feminism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2005. 176 p.

УДК 821.111:821.161.2]`25-21Шек7Ром

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ДРАМАТУРГІЧНОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ТРАГЕДІЇ В. ШЕКСПІРА “ROMEO AND JULIETTE”)

Гараєва Ф. Е., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено українським перекладам трагедії В. Шекспіра «Ромео та Джульєтта» у виконанні П. Куліша та І. Стешенко, а саме аналізу стратегій та способів перекладу історизмів та архаїзмів з часово віддаленого драматургічного твору. Метою перекладачів є отримати якісний перекладений текст, наблизитися до тексту оригіналу й отримати переклад, який відрізняється від інших перекладів. Було визначено, що в проаналізованих перекладах трагедії перекладачі використовували стратегію архаїзації та стратегію модернізації. Зробивши аналіз перекладів, можна відмітити, що перекладачі найчастіше використовували стратегію модернізації при перекладі архаїзмів та історизмів.

Ключові слова: *англо-український переклад, архаїзм, історизм, стратегія перекладу, трагедія.*

Haraieva F. E., Rebrii O. V. Translation strategies of a temporally distant dramaturgic work (based on the material of V. Shakespeare's tragedy "Romeo and Juliette"). The article is dedicated to Ukrainian translations of W. Shakespeare's tragedy "Romeo and Juliet" by P. Kulish and I. Steshenko and namely to the analysis of strategies and methods of translating historicisms and archaisms from a temporally distant dramaturgic work. The goal of translators is to get a high-quality translated text, to get closer to the original text and to get a translation that differs from other translations. It was determined that in the analyzed translations of the tragedy, the translators used the strategy of archaization and the strategy of modernization. Having analyzed the translations, it can be noted that the translators most often used the strategy of modernization when translating archaisms and historicisms.

Key words: *archaism, English-Ukrainian translation, historicism, tragedy, translation strategy.*

Переклад є складним завданням. Правильний переклад – це результат абсолютного володіння мовами, знання практики перекладу, що дозволяє здобути правильну стратегію перекладу. Переклад художньої літератури є одним із найскладніших перекладів, адже щоб досягти високого результату в перекладі, потрібно зрозуміти мету автора твору та основну думку, яку автор хотів донести до читача. Завдання перекладача важке, тому що потрібно зробити такий переклад, щоб читачеві було цікаво. Щоб отримати якісний переклад, потрібно не тільки розуміти оригінал тексту, але також перекладачеві потрібно добре володіти мовами, якими здійснюється переклад. **Актуальність дослідження** полягає в труднощах перекладу, у використанні стратегій та способів перекладу в художніх та драматургічних часово віддалених творах та у використанні архаїзмів та історизмів у часово віддалених перекладах художніх творах.

Об'єктом дослідження виступають історизми та архаїзми в трагедії Вільяма Шекспіра *“Romeo and Juliette”*. **Предметом дослідження** виступають стратегії та способи перекладу історизмів та архаїзмів з часово віддаленого драматургічного твору Вільяма Шекспіра *“Romeo and Juliette”*.

Метою дослідження є визначення труднощів перекладу часово віддаленого драматургічного твору, визначення стратегій та способів англо-українського перекладу історизмів та архаїзмів.

Матеріалом дослідження було обрано англomовний текст трагедії Вільяма Шекспіра *“Romeo and Juliette”*, та його українські переклади, авторами яких є Пантелеймон Куліш та Ірина Стещенко. У п'єсі ми відібрали 103 архаїзмів та 27 історизмів.

Методами дослідження, що були використані при написанні роботи, є порівняльний аналіз тексту оригіналу та тексту перекладу; контекстуальний аналіз, необхідний для виокремлення архаїзмів та історизмів в оригіналі; етимологічний аналіз, метод кількісного аналізу, необхідний для встановлення прикладів способів перекладу та перекладацьких стратегій, використаних перекладачами.

Переклад збагачує життя людини, оскільки дає людям багато можливостей. Можемо сказати, що переклад є невід'ємною частиною нашого світу. «У найзагальнішому плані переклад можна визначити як збереження змісту повідомлення при змі-

ні його мовної форми» [2, с. 9]. Переклад є важкою діяльністю, адже кожному перекладачеві хочеться передати той самий настрій, який панує в тексті оригіналу, ті самі переживання, що проживають герої. На думку О. І. Чередниченка, «переклад можна порівняти з своєрідним фільтром, який пропускає все корисне та необхідне для розвитку цільової мови та культури та затримує те, що може зашкодити їхній ідентичності» [4, с. 171].

Переклад художнього драматургічного твору є нелегким завданням. Необхідно донести до читача сенс оригіналу тексту, той самий настрій, який хотів показати сам автор драматургічного твору та ту саму ідею оригіналу. Українська дослідниця Р. П. Зорівчак розмірковує про те, що «переклад художнього тексту має максимально відтворювати схожість до вихідної картини світу, яка характеризує етнокультурну специфіку соціуму» [1, с. 2]. Вона наголошує на тому, що, «здійснюючи переклад, створений автором іншою мовою та культурою, перекладач має простежити особливості іншого світобачення та віднайти засоби для відтворення цих особливостей при перекладі» [там само]. Можемо сказати, що переклад часово віддаленого тексту вимагає уважності, точності перекладу, чіткості та зрозумілості. Важливо правильно передати ідею автора, щоб читач зміг зрозуміти сенс твору, мету твору та ідею, яку хотів донести до читача письменник.

Щоб збагатити свій переклад, перекладачі використовують різні стратегії перекладу та різні художні засоби їхнього втілення. Застарілі слова використовуються в художніх творах, що розповідають про минуле. Незважаючи на те, що в художніх текстах вживається набагато менше спеціальної лексики, вони наповнені метафорами, символами, алегоріями, тобто елементами художньої мови. А драматургічні тексти, крім цих елементів, наповнені архаїзмами, історизмами, використання яких дозволяє наблизити сучасного читача до певного історичного періоду.

У перекладознавстві поняття стратегії перекладу є розповсюдженим, але не має чіткого загальноприйнятого визначення цього терміну. Стратегія перекладу сприймається як загальна програма здійснення перекладацької діяльності. О. В. Ребрій наголошує на тому, що «ієрархія перекладацьких рішень визначається загальною спрямованістю дій перекладача або інакше кажучи перекладацькою стратегією» [3, с. 72]. Розуміння стратегії

як складової діяльності перекладача потребує визначення її місця серед інших складових перекладацького процесу. Можна сказати, що стратегія перекладу є планом, що описує, як перекладач виконуватиме свою роботу, як перекладач забезпечуватиме точність роботи.

Стратегії архаїзації та модернізації, зазвичай, відокремлюють, коли говорять про переклад історизмів та архаїзмів. Так, що вибрати: стратегію архаїзації або модернізації? Це залежить від позиції перекладача, а також від вимог сучасності, від особливостей культури і від різниці в часі між текстом оригіналу і текстом перекладу. Актуальною проблемою сучасного перекладознавства є вибір між стратегією архаїзації чи модернізації при відтворенні стилістичних особливостей часово віддаленого першотвору. У чому суть, цих стратегій, архаїзації та модернізації? Для того, щоб зберегти художню оригінальність та історичну достовірність тексту оригіналу, перекладач відтворює мовні ознаки твору, використовуючи стратегію архаїзації. Стратегія архаїзації полягає в тому, щоб у перекладі так само підібрати застарілі слова та вирази, щоб навіть у сучасного читача при читанні складалося вираження, що він читає застарілий текст. Стратегія модернізації реалізується, коли ми замінюємо застарілі мовні одиниці на сучасні.

Розглянемо приклади архаїзмів та як ці архаїзми були відтворені в українських перекладах трагедії В. Шекспіра *"Romeo and Juliet"*. Для прикладу візьмемо речення *"Nay, gentle Romeo, we must have you dance"*, в якому нашу увагу привертає слово *"nay"*, що використовується як засіб негативації. *"Nay"* є архаїчним словом, замість якого ми використовуємо *"no"*. Куліш переклав це речення таким чином: «Ромео, любий наш, ти мусиш танцювати». Перекладач вирішив залишити сенс речення, уникнувши активної одиниці. Стешенко переклала як «Ні, любий мій, ти мусиш танцювати», тобто переклала слово *"Nay"* як «ні». Таким чином, можна сказати, що обидва перекладачі використали стратегію модернізації. Наступне речення, що привертає нашу увагу, це *"Ere he can spread his sweet leaves to the air"*, в якому нас цікавить слово *"ere"*. Це архаїчне слово, яке означає «до, колись». Зараз це слово не використовується і замість нього використовують *"before"*. Розглянемо переклад Куліша: «**Закінь** він свій солодкий цвіт розпустить». Куліш використовує застаріле українське слово «за-

кіль», яке сьогодні рідко можна почути. Тобто, можна сказати, що перекладач використовує стратегію архаїзації. Розглянемо переклад Стешенко: «**Коли** вона іще не розгорнула В повітрі ніжних пелюстків своїх». Стешенко використовує сучасний прислівник, тобто вдається до стратегії модернізації. Наступне речення, що нас зацікавило, це “*O lamentable day!*”. Нашу увагу привертає слово “*lamentable*”, що означає «сумний». Воно використовувалося в 13–16 ст. та наразі вважається архаїчним. Куліш пропонує такий переклад: «*О день **плачу й жалю!***». Перекладач замінив застарілий прикметник двома сучасними іменниками «плач» і «жаль», зберігши при цьому сенс оригіналу. Стешенко ж використала сучасний відповідник: «*День **нещасливий***». Таким чином, обидва знову використовують стратегію модернізації.

На відміну від архаїзмів, історизми не мають синонімічних відповідників у сьогоденні. Розглянемо приклади історизмів та як ці історизми були відтворені в українських перекладах трагедії В. Шекспіра “*Romeo and Juliet*”. Для прикладу візьмемо речення “*In shape no bigger than an agate-stone On the fore-finger of an **alderman***” і тут нашу увагу привертає слово “*alderman*”, що означає «правитель», але в наші часи це слово вже не використовується та вважається застарілою одиницею. Візьмемо переклад Куліша: «*Не більша, ніж агат на пальці в **альдермена***» та переклад Стешенко: «*Не більша, ніж агатовий камінчик У **олдермена** в персні*», і як ми можемо помітити, обидва перекладачі залишили слово незмінним, різниця тільки в його написанні. Використавши спосіб транскодування, обидва перекладачі вдалися до стратегії архаїзації. Наступне речення, що привертає нашу увагу, це “*Come hither, nurse. What is **yond** gentleman?*”. У цьому реченні історизмом є слово “*yond*”, що відповідає українському «туди, цей». Розглянемо переклад Куліша: «*Іди до мене, мамко. Хто **се** був би?*», який використовує просторічне «се» як засіб компенсації. Розглянемо переклад Стешенко: «*Глянь, няню, і скажи, хто **той** господар?*», в якій історизм втрачено. Тобто, обидва перекладачі і в цьому випадку використовують стратегію модернізації.

Підсумовуючи, можна сказати, що переклад є однією з найважливіших та важких діяльностей. У галузі перекладознавства є також свої труднощі. Переклад часово віддаленого драматургічного твору є й цікавою, але й однією з важких видів перекладу.

Зробити переклад є важкою роботою, а вибір правильної перекладацької стратегії викликає труднощі у перекладача, адже від правильно обраної стратегії перекладу залежить його якість і точність перекладу. Зробивши аналіз перекладів, ми впевнилися, що обидва перекладачі частіше використовували стратегію модернізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Видавництво при ЛДУ ім. І. Франка «Вища школа». 1983. 176 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
3. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : Монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
4. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.

УДК 811.111:811.161.2]`25'364:821.111-311.3Деф7Роб

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Д. ДЕФО “ROBINSON CRUSOE”)

Горячева В. Р., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено висвітленню граматичних трансформацій при перекладі віддаленого у часі англомовного художнього твору на матеріалі роману Даніеля Дефо “Robinson Crusoe”. Проаналізовано архаїчні граматичні форми й синтаксичні конструкції в оригінальному тексті та способи їх адаптації в українському перекладі Юрія Шкрумеляка (1930). Особливу увагу приділено трансформаціям, спричиненим необхідністю адаптації архаїзмів до сучасних мовних норм. Визначено, що при перекладі Юрій Шкрумеляк використовував стратегію модернізації.

Ключові слова: адаптація, архаїзація, граматична трансформація, комплексна трансформація, модернізація, переклад.

Horiacheva V. R., Rebrii O. V. Grammatical transformations in the translation of a temporally distant work of fiction (based on D. Defoe's novel “Robinson Crusoe”). The article is dedicated to highlighting grammatical transformations in the translation of an English literary work distanced in time, based on the novel “Robinson Crusoe” by Daniel Defoe. The analysis focuses on archaic grammatical forms and syntactic constructions in the original text, as well as on methods of their adaptation in the Ukrainian translation by Yuriy Shkrumelyak (1930). Special attention is paid to transformations caused by the adaptation of archaisms to modern linguistic norms. It is established that Yuriy Shkrumelyak used the strategy of modernization in his translation.

Key words: adaptation, archaization, complex transformation, grammatical transformation, modernization, translation.

Переклад часово віддалених творів, таких як роман Даніеля Дефо «Робінзон Крузо», становить складне завдання через значні зміни, яких зазнала англійська мова з моменту написання твору

до сьогодення. Оригінальний текст твору містить низку архаїчних граматичних форм і конструкцій, які відображають особливості англійської мови XVIII століття. **Актуальність дослідження** зумовлена природними змінами в мові, тобто мовною еволюцією. Мова безперервно розвивається, що призводить до змін у граматичних структурах, моделях. Те, що раніше було зрозумілим і природним для читача, сьогодні може викликати труднощі у сприйнятті через трансформацію мовних норм і зміну значень конкретних слів. Саме тому при перекладі творів, віддалених у часі, перекладачі стикаються з необхідністю застосування граматичних трансформацій через мовні та культурні зміни, які відбулися за цей період.

Об'єктом дослідження є архаїчні граматичні форми й синтаксичні конструкції в романі Данієля Дефо *"Robinson Crusoe"*. **Предметом дослідження** є граматичні трансформації при перекладі цього художнього твору з англійської мови на українську.

Мета дослідження полягає у вивченні граматичних трансформацій при перекладі віддаленого у часі твору, таких як зміни у структурі речень, використання часів, модальних конструкцій та інших граматичних категорій.

Матеріалом дослідження виступили приклади архаїзованих граматичних категорій та синтаксичних конструкцій, відібрані методом суцільної вибірки з роману Д. Дефо *"Robinson Crusoe"* (1719 р.) мовою оригіналу, та його українського перекладу Юрія Шкрумеляка (1930 р.).

Проблематику перекладу творів, створених у минулому, досліджували багато перекладознавців, таких як Вальтер Бенямін, Джордж Стайнер, Юджин Найда, Антуан Берман, Лоуренс Венуті, Ханс-Георг Гадамер та інші.

У сучасній науковій літературі питання перекладу віддалених у часі творів досліджується з різних аспектів, зокрема, з точки зору стратегій архаїзації та модернізації. Стратегія архаїзації передбачає збереження або навіть підкреслення архаїчних елементів тексту з метою відтворення історичного колориту оригіналу, тоді як модернізація спрямована на адаптацію тексту до сучасних мовних і культурних норм, що може полегшити його сприйняття сучасним читачем. Вибір між цими стратегіями залежить від мети перекладу, очікувань аудиторії та специфіки оригінального тексту.

У своїй монографії Світлана Ревуцька зазначає, що застарілі форми надають тексту архаїчний відтінок і часто використовуються з метою досягнення певних стилістичних ефектів [3, с. 42]. Проте в сучасному світі, схильному до спрощень, архаїзми можуть стати серйозною перешкодою для сприйняття тексту читачами або слухачами.

Таким чином, перекладач повинен вирішити, чи зберігати архаїчні форми в українському перекладі, чи адаптувати їх до сучасної української мови. Однак у процесі відтворення художнього тексту з англійської мови на українську виникає низка труднощів, яка пояснюється розбіжностями двох мов, зокрема на граматичному рівні (використання артиклів, інфінітивних та дієприкметникових зворотів, герундія, форм пасивних конструкцій, категорії числа тощо). Подолання відмінностей у вихідній мові та мові перекладу, досягнення адекватності відтворення мови оригіналу художнього твору зумовлює застосування перекладацьких (зокрема граматичних) трансформацій. Граматичні трансформації виступають важливим перекладацьким інструментом, який дозволяє коригувати текст у потрібному напрямку – зберігати автентичність або надаючи йому сучасного звучання.

Для аналізу граматичних трансформацій було обрано класифікацію, запропоновану В'ячеславом Карабаном, згідно з якою він виділяє «п'ять основних видів граматичних трансформацій: пермутація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація [2, с. 18].

Зважаючи на специфіку англійського оригіналу та відмінності між англійською та українською мовами, найчастіше перекладач вдавався до комплексної трансформації, що включає дві або більше простих трансформацій:

"Thou art not worth to me - no, not the taking off the ground" [4, с. 72].

«*Ти й того не вартий, щоб підняти тебе з землі*» [1, с. 32].

Архаїчну форму займенника "thou" в українському перекладі передано звичайною сучасною формою «ти», при цьому дієслово-зв'язка "art" згідно до норм української граматики було вилучено. Це спрощує сприйняття, хоча частково втрачається історична стилістика першотвору. Окрім того оригінальний вираз "no, not the taking off the ground", який буквально означає «ні,

не підняття з землі», було замінено в українському перекладі на «щоб підняти тебе з землі», що призвело до заміни частин мови. До того ж на початку речення перекладач додав сполучник «й» для емпатичного підсилення та вилучив уточнення “to me”. Все це становить комплексну трансформацію.

Розглянемо приклад ще однієї комплексної трансформації на іншому реченні:

“I mean that of not being satisfied with the station wherein *God and Nature hath placed* them.” [4, с. 250]

«Я маю на увазі незадоволення становищем, в яке *поставили* нас *бог і природа*.» [1, с. 109]

Словоформа “hath” – це архаїчна форма третьої особи однини дієслова “have” (сучасний відповідник “has”). У перекладі його було вилучено, адже в оригіналі зазначене дієслово слугувало для службової функції на позначення часу Present Perfect. Відповідно, в українському перекладі було використано дієслово минулого часу доконаного виду «поставили». Структура англійського речення є складнішою та більше концентрується на об’єкті “that of not being satisfied with the station”, тоді як в українському перекладі відбулось спрощення до «незадоволення становищем», що призвело до заміни частин мови та синтаксичної будови речення, а також вилучення. Окрім того, перекладач вдався до перестановки: “God and Nature hath placed them” – «поставили нас бог і природа», що є яскравим прикладом інверсії.

Ще один приклад:

“Seeing all these things have not brought thee to repentance, now thou shalt die.” [4, с. 112]

«Незважаючи на послані тобі випробування, ти не покався, і тепер мусиш померти.» [1, с. 49]

Окрім трансформацій заміни, які не пов’язані з архаїзацією (наприклад, дієприкметник “Seeing” замінено на прийменник «Незважаючи на»), необхідно звернути увагу на архаїчні форми. В оригіналі використовується форма звертання “thee” і “thou” – це архаїчні форми англійської мови. Перекладач замінив архаїзм “thee” на сучасний займенник «тобі», та вилучив “thou”. Застарілу форму другої особи однини дієслова “shalt” було замінено на сучасне «мусиш». У перекладі на українську «мусиш» не є архаїчним словом, проте воно передає вимогу чи зобов’язання. У цьому

випадку граматична трансформація виконує функцію адаптації, а не архаїзації. У реченні використовується майбутній час ("shalt die" – «помреш»). Однак в українському перекладі «мусиш померти» акцент робиться на неминучості дії у найближчому майбутньому, що дозволяє виразити подібний зміст через дієслово у теперішньому часі.

Розглянемо граматичні трансформації при перекладі речення "I bethought myself, however, that, perhaps the skin of him might, one way or other, be of some value to us." [4, с. 34]

«Мені спало на думку, що шкура лева може нам знадобитись» [1, с. 16].

Фраза "I bethought myself" є архаїчним виразом, який означає «я задумався» або «мені спало на думку». У перекладі українською – «мені спало на думку», що не має такої архаїчної конотації, але зберігає зміст. Тобто архаїзм було замінено на сучасний еквівалент. Окрім того, складнопідрядне речення: "that, perhaps the skin of him might, one way or other, be of some value to us", в якому можна побачити архаїчну структуру з вставними словосполученнями (наприклад, "one way or other", що створює ефект вагомості та обдуманості), перетворено на більш зрозумілий вираз без надлишкової інформації «що шкура лева може нам знадобитись». Словосполучення "the skin of him" (буквально «його шкура») також є архаїзмом, де використовується генитивна конструкція, яка сьогодні майже не вживається. У перекладі це передається більш сучасним і звичним українським варіантом «шкура лева», де архаїчна форма замінена на конкретну назву тварини, що робить текст більш зрозумілим. Такі вставні слова, як "perhaps", фрази "one way or other", і "of some value" в оригіналі додають урочистості та багатослівності, тоді як в українському перекладі їх вилучено, що робить текст легшим для сприйняття.

Висновки. В оригіналі твору зустрічаються граматичні архаїзми, зокрема архаїчні морфологічні форми. В англійській мові це займенники "thou", "thee", "thy" "thine", застарілі форми дієслів "art", "wert", застаріла форма дієслова "do" – "dost", на позначення другої особи однини, архаїчні морфологічні форми модальних дієслів "shalt" ("shall"), "wouldst" ("would"), "canst" ("can"), "mayest" ("may"), які при перекладі було замінено на сучасні українські відповідники. Окрім того, варто звернути увагу на вживання

архаїчного афікса “be”, як от у дієсловах “bethought”, “behold”, архаїчну природу яких не було збережено у перекладі. Отже, Юрій Шкрумеляк змінював архаїчні форми на сучасні українські відповідники, тобто вдався до стратегії модернізації. Такі зміни спрямовані на полегшення розуміння для читача, без втрати загального змісту. Під час перекладу перекладач здебільшого застосовував комплексну граматичну трансформацію, що складається з декількох простих трансформацій.

Перспективою подальшого дослідження є аналіз граматичних трансформацій при перекладі інших віддалених у часі творів за класифікацією граматичних трансформацій В'ячеслава Карабана.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даніель Дефо. Робінзон Крузо. Переклад на українську мову: Юрій Шкрумеляк. URL: <https://uabook.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/defo-daniiel-robinzon-kruzo84.pdf>.
2. Карабан, В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. [англ./укр.]: Навчальний посібник для ВНЗ. Нова книга, 2002.
3. Ревуцька С., Жужгіна-Аллахвердян Т., Введенська В., Остапенко С., Удовіченко Г. Особливості художнього перекладу: граматичний аспект : монографія. ДонНУЕТ. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. 116 с.
4. Daniel Defoe. Robinson Crusoe. Public Domain Text. Planet eBook, 2011. URL: https://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/Robinson_Crusoe_T.pdf

УДК 81'322.4

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТРЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МООВОЮ СИСТЕМАМИ *DEEPL TRANSLATE* ТА *MICROSOFT TRANSLATE* (СПЕЦІАЛІЗОВАНІ АНГЛОМОВНІ ТЕКСТИ)

Джафарова М. Р., Черноватий Л. М. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття аналізує порівняльну ефективність систем машинного перекладу *DeepL Translate* та *Microsoft Translate* для перекладу українською мовою спеціалізованих англomовних текстів у галузі перекладознавства. Порівняльний аналіз текстів перекладу одного й того ж тексту оригіналу із застосуванням класифікації помилок, що включає чотири типи, дозволив зробити висновок, що за п'ятибальною шкалою оцінка перекладу *DeepL Translate* становить 3,1, а *Microsoft Translate* – 2,1. Отже, хоча якість перекладу програмою *DeepL Translate* є дещо вищою, однак тексти перекладів обох програм потребують значного постредагування.

Ключові слова: машинний переклад, порівняльна ефективність, типологія помилок, *DeepL Translate*, *Microsoft Translate*.

Sarancha K. V., Chernovaty L. M. Specifics of post-editing specialised English texts translated into Ukrainian by *DeepL Translate* and *Microsoft Translate* MT programmes. The article analyses the comparative effectiveness of *DeepL Translate* and *Microsoft Translate* machine translation systems for translating specialised English texts in the field of translation studies into Ukrainian. A comparative analysis of the translated texts of the same source text using a four-type error classification has led to the conclusion that on a five-point scale, *DeepL Translate*'s translation score is 3.1, and *Microsoft Translate*'s is 2.1. Thus, although the quality of translation by *DeepL Translate* is slightly higher, the texts translated by both programmes require significant post-editing.

Key words: comparative effectiveness, *DeepL Translate*, machine translation, *Microsoft Translate*, typology of errors.

Дослідження присвячене порівняльному аналізу ефективності двох програм машинного перекладу – *DeepL Translate* та *Microsoft Translate* — для передачі спеціалізованих англomовних текстів українською мовою. Виконання перекладу спеціалізованих текстів великого обсягу вимагає від перекладача не тільки володіння фоновими знаннями та термінологією, а й вміння використовувати технічні засоби, такі як системи машинного перекладу, щоб забезпечити високу якість перекладу у встановлені строки. Спеціалізовані тексти, особливо ті, що стосуються вузьких галузей, потребують додаткової уваги до термінології та контексту, що робить процес перекладу особливо складним та важливим. Серед інструментів машинного перекладу різного типу існує значна варіативність, і розуміння їхніх сильних та слабких сторін може допомогти оцінити час, необхідний для постредагування, і визначити доцільність застосування тієї чи іншої програми в конкретному випадку, в чому і полягає **актуальність** цієї розвідки.

Об'єктом дослідження є переклад англomовних спеціалізованих текстів українською мовою за допомогою програм машинного перекладу. **Предметом** аналізу є порівняння ефективності систем *DeepL Translate* та *Microsoft Translate*. **Метою** роботи є вивчення цих програм, визначення їхніх потенційних переваг та недоліків, а також дослідження їх ефективності у порівняльному контексті. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**: 1) проаналізувати історію розвитку систем машинного перекладу; 2) вибрати дві програми для дослідження; 3) обрати сферу для перекладу спеціалізованих текстів; 4) підібрати тексти; 5) виконати переклад цих текстів обраними системами; 6) провести аналіз текстів перекладу на предмет якості та характеру помилок; 7) порівняти результати двох систем; 8) сформулювати висновки дослідження.

Матеріалом дослідження стали дві програми машинного перекладу – *DeepL Translate* та *Microsoft Translate* – і англomовні тексти у сфері перекладознавства.

Для досягнення поставленої мети було обрано такі **методи дослідження**: підбір практичного матеріалу, зіставлення текстів перекладу, класифікація типів помилок, формалізація отриманих даних за допомогою таблиць, групування помилок за їхнім впливом на передачу оригінального змісту та узагальнення результа-

тів у вигляді висновків. Це дозволяє оцінити якість і ефективність кожної з програм та визначити їх потенційну корисність для перекладачів, які працюють із вузькоспеціалізованими текстами.

В результаті виконання першого завдання, встановлено, що існують три типи МП – на основі правил, статистичний і нейронний. МП на основі правил використовує набір лінгвістичних правил і граматичних структур для перетворення тексту з однієї мови на іншу. В основі цього підходу лежать ретельно опрацьовані граматичні структури, словники та правила, що робить переклади точними, але часто неприродними.

Статистичний машинний переклад ґрунтується на аналізі великих наборів двомовних текстів. Він використовує ймовірність появи певних слів і фраз, щоб знайти найбільш імовірний переклад, але може мати проблеми з точністю та контекстом, особливо для рідкісних мов.

Нейронний машинний переклад використовує глибокі нейронні мережі для аналізу контексту і структури всього речення, а не окремих слів чи фраз. Це дозволяє створювати природніші, більш зрозумілі переклади, які враховують ширший контекст тексту.

DeepL Translate відомий своєю високою точністю та природністю перекладів, особливо для європейських мов, завдяки спеціалізованим алгоритмам нейронного перекладу, які фокусуються на тонкощах мовних відтінків. *Microsoft Translate* також використовує нейронні мережі, однак більш відомий широкою підтримкою мов та інтеграцією з іншими продуктами *Microsoft*, що робить його корисним для професійних додатків і ділової комунікації.

Для порівняльного аналізу якості текстів перекладу одного й того ж тексту оригіналу програмами *DeepL Translate* та *Microsoft Translate*, ми користувалися типологією помилок, запропонованою одним із авторів цієї статті [Черноватий 2013]. Зокрема, у цій типології розрізняються помилки чотирьох типів: I тип (1 штрафний бал) – втрата або викривлення головної інформації ТО; II тип (0,5 штрафного балу) – неясність, яка може спричинити нерозуміння, якщо адресат не володіє відповідними предметними знаннями; III тип – термінологічні (0,25 штрафного балу), IV тип – мовні (граматичні, лексичні, стилістичні тощо) помилки (0,1 штрафного балу), які не впливають на розуміння змісту тексту оригіналу.

Результати порівняльного аналізу перекладу, тобто порівняльна кількість та питома вага помилок в текстах перекладу програм *DL* і *MS* фрагменту 1 за типами помилок подано в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна кількість та питома вага помилок в текстах перекладу *DL* і *MS* за фрагментами і типами (кількість помилок/питома вага (%) від загальної кількості помилок). Фр – номер фрагмента, % – відсоток збігу текстів перекладу програм *DL* і *MS*.

Фр	%	Типи помилок								Усього помилок		Штрафних балівТП	
		I тип		II тип		III тип		IV тип					
		DL	MS	DL	MS	DL	MS	DL	MS	DL	MS	DL	MS
1	79	1/17	2/18	1/17	1/9	2/33	2/18	2/33	6/55	6	11	2,2	3,6

Як ясно з результатів табл. 4.2, ТП фрагмента 1 двома програмами є досить схожими і дослівно збігаються у 79% випадків. Однак загальна кількість помилок (11) у ТП програми *MS* перевищує відповідний показник програми *DL* на 5 помилок тобто майже вдвічі. З іншого боку, таке зростання пояснюється переважно збільшенням кількості мовних помилок (IV тип), яка перевищує цей показник у перекладі *DL* втричі і складає більше половини усіх помилок (55%), тоді як частка помилок цього типу (33%) в ТП програмою *DL* становить лише третину від загальної їх кількості.

Кількість же помилок II і III типів в ТП обох програм є однакою (1 і 2 відповідно). Більше того, ці помилки переважно стосуються одних і тих же лексичних одиниць ТО: I тип – невдалий переклад терміна *bilingualism*, II тип – невірне тлумачення терміна *scarcity*, III тип – змішування термінів *мова* і *мовлення* при перекладі терміна *language*. Єдиним винятком є помилка I типу в ТП програми *MS*, яка передала термін *translation* як *переклад*, тоді як контекст вимагав перекласти його як *письмовий переклад*.

Серед помилок IV типу повністю збігаються лише дві з них: дослівний переклад *architecture* як *архітектура* (замість *організація*) та дослівний переклад *more often than not* як *частіше за все* (замість *з високою вірогідністю*). До відмінностей помилок у ТП двох програм відносяться: вживання *спроможність* (*MS*) замість *потенціал* (*DL*) для передачі терміна *scarcity*; невдалий вибір відповідника *переклад* (*MS*) замість *письмовий переклад*

(DL) для передачі терміна *translation*; ненормативний термін *Введення* (MS) замість *Вступ* (DL) для передачі *Introduction*; вживання *Тим не менш* (MS) замість *Проте* (DL) для передачі *Yet*; невдале використання прикметника *здатний* (MS) замість *здатен* (DL) для передачі *able*; невдалий вибір *виробляти* (MS) замість *продукувати* (DL) для передачі *produce (language)*; передача *in fact* як *насправді* в (MS), і його вилучення в тексті перекладу DL; додавання *навіть* (яке відсутнє в TO) в (DL) перед останніми двома словами фрагмента 1. Таким чином, при перекладі фрагмента 1, програма DL виявилася більш ефективною (порівняно з програмою MS), як з точки зору точності передачі змісту TO, так і стосовно мовного оформлення ТП.

Узагальнено результати аналізу фрагментів 1-9 показано в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльна кількість та питома вага помилок в текстах перекладу DL і MS за фрагментами і типами (кількість помилок/питома вага (%) від загальної кількості помилок). Ф – номер фрагмента, % – відсоток збігу текстів перекладу програм DL і MS, *m* – середнє значення.

Ф	%	Типи помилок								Усього помилок		Штрафних балів	
		I тип		II тип		III тип		IV тип					
		DL	MS	DL	MS	DL	MS	DL	MS	DL	MS	DL	MS
m	56	1,7/13	4,3/21	1,2/9	3,1/15	2,2/16	0,9/4	9/62	12/60	14	21	3,70	6,57

Результати аналізу, наведені в табл. 2, дозволили сформулювати висновки, наведені далі.

Порівняння двох програм МП (*DeepL Translate* та *Microsoft Translate*) показало, що незважаючи на те, що вони належать до однієї категорії, а саме до нейронного машинного перекладу, між ними є певні відмінності, оскільки тексти перекладу одних і тих же текстів оригіналу збігаються лише на 56%. Відрізняються вони й з точки зору якості перекладу. Загальна ефективність програми *DeepL Translate* (3,7 штрафних балів за переклад тексту середнім обсягом біля 1000 друкованих знаків) майже вдвічі перевищує ефективність програми *Microsoft Translate* (6,57 штрафних бали). Згадана різниця на користь програми *DeepL*

Translate спостерігається і за іншими параметрами. Загальна кількість помилок на один текст у *DeepL Translate* складає 14 проти 21 у *Microsoft Translate*; з них у *DeepL Translate* на найсерйозніші помилки (І тип) припадає 1,7 помилки (13,1%), а у *Microsoft Translate* – 4,3 помилки (21%); середня кількість помилок II типу у *Microsoft Translate* перевищує відповідний показник програми *DeepL Translate* у 2,5 рази, а кількість мовних помилок є більшою на 25%. Програма *Microsoft Translate* має невелику перевагу в термінологічній точності – 0,9 помилки проти 2,2 у *DeepL Translate*, однак це не впливає на загальну перевагу останньої програми.

Якість машинного перекладу можна оцінити за критеріями, що використовуються для оцінювання студентських перекладів. У цьому контексті переклад, виконаний за допомогою *DeepL Translate*, у кращому випадку наближається до мінімального рівня «задовільно», тоді як переклад, виконаний за допомогою *Microsoft Translate*, є нижчим за цей рівень. За п'ятибальною шкалою оцінка перекладу *DeepL Translate* становить 3,1, а *Microsoft Translate* – 2,1. Отже, хоча якість перекладу програмою *DeepL Translate* є дещо вищою, однак тексти перекладів обох програм потребують значного постредагування.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розширенні обсягу текстів оригіналу, урізноманітненні галузей, до яких вони належать, та типів програм машинного перекладу.

Додаток 1. Текст оригіналу фрагмента 1.

Capacity, load, and effort in translation, interpreting and bilingualism. Introduction. The ability to communicate through language, which is often said to set humans apart from other animals, is governed by complex cognitive processes enabled by a similarly complex cognitive architecture. Yet the human brain is able to comprehend and produce both written and spoken language – in fact, more often than not, several languages (Grosjean, 2010).

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселовська Г. В, Радецька С. В. Машинний переклад: його типологія, переваги та недоліки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 7. Вип 35. С. 23–27.

2. Гречуха Л. О., Кузєбна В. В. Системи машинного перекладу: оглядовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 372–375.
3. Данилов Г., Балакірева В., Василенко К. Машинний переклад, системи машинного перекладу та їх специфіка. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. №33. С. 293–311.
4. Пушик Н. В., Горда В. В. Техніка машинного перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Т. 49. Вип. 2. 2021. С. 170–173.
5. Хорошун О. О. Машинний переклад: історичний огляд. *Нова філологія*. 2021. № 82. С. 333–337.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с.
7. Ferreira A. Directionality in cognitive translation and interpreting studies. *The Routledge Handbook of Translation, Interpreting and Bilingualism*. 2023. P. 301–313.
8. Matviienko L., Khomenko L., Denysovets I., Horodenska K., Nikolashyna T., Pavlova I. Comparative Analysis of Online Translators in the Machine Translation System. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2024. Vol. 16. № 3. P. 101–118.
9. Okpor M. D. Machine translation approaches: issues and challenges. *International Journal of Computer Science Issues*. 2014. № 11(5). P. 159 – 165.
10. Tongpoon-Patanasorn A., Griffith K. Google Translate and Translation Quality: A Case of Translating Academic Abstracts from Thai to English. *PASAA*. 2020. Vol. 60. № 1. P. 134–163.
11. Vanlalmuansangi K., Lal̄tanpuia. Machine Translation and Its Approaches. *Proceedings of the Mizoram Science Congress 2018*. Aizawl : Atlantis Press, 2018. P. 141–145.

УДК 811.111:811.161.2]’25’373.2:821.111-312.9Лью7Хро.08

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ВЛАСНИХ НАЗВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ «ХРОНІК НАРНІЇ» К. С. ЛЬЮІСА

*Зарецька Г. В., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті визначено особливості жанру фентезі та їх прояви в матеріалі дослідження. Також виокремлено основні види власних назв, представлені у циклі «Хроніки Нарнії», а саме: антропоніми, топоніми, теоніми, міфоніми, зооніми тощо. Визначено методи утворення власних назв в оригіналі та способи їх відтворення у перекладі в залежності від їхнього типу, зазначено варіативність підходів до перекладу.

Ключові слова: власна назва, К.С. Льюїс, спосіб перекладу, трансформація, фентезі, «Хроніки Нарнії», художній переклад.

Zaretska H. V., Olkhovska A. S. Ways of rendering proper names in the Ukrainian translation of C. S. Lewis's "The Chronicles of Narnia". The article identifies the features of the fantasy genre and their manifestations in the research material. The main types of proper names presented in the cycle "The Chronicles of Narnia" are also identified, namely: anthroponyms, toponyms, theonyms, mythonyms, zoonyms, etc. The methods of forming proper names in the original and the ways of their reproduction in translation depending on their type are determined, the variability of approaches to translation is noted.

Key words: C. S. Lewis, fantasy, literary translation, proper name, "The Chronicles of Narnia", transformation, translation technique.

Актуальність проблеми. Одним із найбільш популярних жанрів масової літератури сьогодні виступає фентезі. Причини цього лежать у специфіці жанру: фентезі пропонує авторам необмежені простори для мовної та сюжетної творчості, містить елементи інших жанрів, а також торкається глибинних архетипів людської свідомості. Для фентезі характерна велика кількість

мовних новотворів, реалій та квазі-реалій, які допомагають читачам зануритися у реальність вигаданого світу. Через те, що сюжет у творах жанру фентезі тісно зав'язаний на магії, даний жанр стоїть на межі між дитячою літературою, так званою «янг едалт» та літературою для дорослих. Перелічені особливості ускладнюють роботу перекладача, а оскільки кожний автор створює власний світ, підходи до роботи з текстами різних авторів є різними. Все зазначене вище зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження виступають проблеми перекладу творів жанру фентезі, **предметом** – способи відтворення власних назв при перекладі фентезійних творів українською мовою.

Метою роботи є виявлення особливостей творів жанру фентезі і перекладацьких підходів до передачі власних назв у таких текстах українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували романи К.С. Льюїса *The Horse and His Boy* і *Prince Caspian* в українському перекладі Олеся Манька.

Методи дослідження. В цілях виконання мети і завдань дослідження було обрано такі методи його проведення: *дефінітивний метод* (для визначення основних понять дослідження); *метод суцільної виборки* (для відбору матеріалу аналізу); *метод порівняльного аналізу* (для зіставлення уривків оригіналу і перекладу з метою виявлення збігів і розбіжностей); *метод перекладознавчого аналізу* (для виявлення способів перекладу і трансформацій, ужитих при передачі власних назв); *метод кількісних підрахунків* (для підтвердження об'єктивності одержаних результатів).

За визначенням класичного Кембріджського словника, [5] під *фентезі* розуміється літературний жанр, в якому події відбуваються у світі, що має великі відмінності від реального життя, зокрема – в ньому активно застосовується магія.

Витоки фентезі можна віднайти у легендах та міфах, а також казках – народних і авторських. Причина того, що фантастичні елементи присутні в текстах інших жанрів, полягає у великому розповсюдженні міфів у давні часи і загальній обізнаності людей щодо їхніх сюжетів. Процес утворення жанру фентезі розпочався за доби Античності. У XX столітті жанр фентезі остаточно виокремився з-поміж інших жанрів, хоча про остаточне його формування казати ще зарано.

Як і для будь-якого іншого літературного жанру, для фентезі характерним є використання певного стилю мовлення, оскільки основна функція художнього твору – естетична. Це стає можливим завдяки використанню певних складових стилю, а саме:

- 1) стилістично забарвленої лексики;
- 2) стилістичних прийомів і мовних засобів виразності, наприклад: порівняння, метафора, епітети, повтори, авторські оказіоналізми, каламбури, іронія, алюзія тощо;
- 3) реалій і квазі-реалій (предмети побуту, назви фантастичних істот, власні назви);
- 4) вигаданих автором мов (мови ельфів, гномів, тролів тощо), створених ним на основі реально існуючих мов (частіше за все, латини та давньогрецької). [1; 4]

Власні назви – це «слова або словосполучення, які позначають індивідуальні об'єкти», індивідуалізують їх, вирізняють серед однотипних. Власні назви можна розділити на низку груп: топоніми (назви географічних об'єктів), антропоніми (імена людей), теоніми, міфоніми (імена божеств, назви/імена міфічних істот), зооніми (клички тварин), ергоніми (назви організацій), хрононіми (назви часових періодів), хрематоніми (назви предметів матеріальної та духовної культур) [2].

Власні назви у художніх творах мають певне змістове та емоційне навантаження: вони допомагають читачам зануритися у вигаданий світ, викликають певні асоціації з подіями реального світу, надають характеристику персонажам тощо.

Основні методи утворення власних назв у творах жанру фентезі такі:

- алфавітний метод – коли автор особливо активно використовує певні літери абетки при найменуванні представників тієї чи іншої вигаданої раси (наприклад, імена троллів містять здебільшого літери, що передають звуки [g], [k], [r]);
- запозичення з інших мов, під яким розуміється запозичення не лише імен як таких, а і загальні назви, які залишилися в незмінному вигляді чи були видозмінені;
- метод абракадабри – імена, які являють собою набір літер, що, на перший погляд, не мають жодного семантичного наповнення. [3]

Передача власних назв у художньому перекладі є складною справою, і тому є дві причини:

1) перекладач має зберегти зміст оніма, а також характер, зовнішність, звички та уподобання персонажа;

2) перекладач має так передати звукову форму оніма, щоб вона викликала певні асоціації у читача. Приймаючи певне рішення, перекладач спирається на свої фонові знання та досвід практичної діяльності.

Перейдемо до матеріалу дослідження.

Події у «Хроніках Нарнії» відбуваються паралельно у двох світах: реальному і фантастичному. Це дає можливість автору вживати як звичайні оніми, так і створені ним на основі міфів і легенд. Найчастіше у «Хроніках Нарнії» представлені такі власні назви: антропоніми, топоніми, міфоніми, зооніми.

Прості антропоніми, як видно із прикладів, передаються шляхом транскодування: *Edmund* – Едмунд, *Peter* – Пітер, *Luce* – Люсі. Складні антропоніми, що містять титули або прізвиська, передаються напівкалькою: *King Caspian I* – король Касп'ян I, *King Miraz* – король Міраз, *Lord Glozelle* – лорд Глозел, *Ram the Great* – Рем Великий.

Загальний принцип перекладача при передачі топонімів був такий: якщо топонім – складена назва є вигаданою, вона передається шляхом транскодування; якщо ж вона містить у собі слова англійської мови, вона передається шляхом калькування. Єдине, у чому перекладач не прийняв однозначного рішення, – це передача літери «л»: іноді вона передається твердим «л», а іноді – м'яким «ль». Наведемо приклади:

■ Назви країн:

■ *Archenland* – Верхоландія (калька+адаптація), *Telmar* – Тельмар, *Calormen* – Калормен (транскодування),

■ *Seven Isles* – Сім Островів (калька)

■ Назви міст:

■ *Beaversdam* – Боброва гать, *Redhaven* – Червона Гавань (калька)

■ *Azim Balda* – Азим-Бальда, *Tashbaan* – Ташбаан (транскодування)

■ Інші топоніми:

■ *Lantern Waste* – Ліхтарна Пустка, *the Stone Table* – Камінний Стіл, *The Valley of the Thousand Perfumes* – Долина Тисячі Пахоців (калька)

При передачі теонімів зберігся підхід, застосований до топонімів: якщо назва є вигаданою, вона передається шляхом транскодування; якщо ж вона містить у собі слова англійської мови, вона передається шляхом калькування. Наприклад: *Aslan* – Аслан, *Tash* – Таш, *Pomona* – Помона (транскодування); *Emperor-Over-the-Sea* – Імператор-з-за-Моря, *White Witch* – Біла Відьма (калька); *Bacchus* – Вакх (традиційний відповідник). Імена фавнів передавалися шляхом транскодування, хоча при передачі імен латинського походження українською мовою закінчення *-us* зазвичай вилучається або замінюється на *-й*: *Publius* – Публій, *Gaius* – Гай, *Marcus* – Марк. Імена гномів передавалися транскодуванням незалежно від того, чи містять вони існуючі слова англійської мови: *Bricklethumb* – Бріклтамб, *Duffle* – Даффл, *Roggin* – Роджін. Складні зооніми найчастіше передавалися калькуванням або напівкалькою (*Sallowpad* – Жовтопан), прості – транскодуванням (*Hwin* – Гвіна, *Chervy* – Черві).

Висновки. Найбільш яскравою рисою творів жанру фентезі є наявність у них магії, яка впливає на сюжет і дозволяє автору вводити у текст міфічні істоти. Найчастіше власні назви у фентезі утворюються шляхом запозичення слів із мови, якою написаний твір. Передача власних назв у перекладі фентезійних творів вимагає від перекладача неабиякого таланту, адже багато імен є промовистими. У матеріалі нашого дослідження прості антропоніми передаються транскодуванням; складені, що містять у собі прізвище або титул, – напівкалькою. Складні та складені топоніми найчастіше передаються шляхом калькування або напівкальки, а якщо вони є оригінальними, вигаданими автором, і не пов'язані зі словами англійської мови, – транскодуються. Імена гномів і фавнів передаються транслітерацією; так само передаються і прості теоніми – якщо вони вигадані автором; якщо ж автор використовує імена з античної міфології, то вони передаються за існуючою традицією. Щодо зоонімів, то складні та складені зооніми найчастіше передаються калькуванням або напівкалькою, прості – транскодуванням.

Перспективою дослідження вбачаємо порівняння способів передачі власних назв у циклу романів «Хроніки Нарнії» та його екранізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астрахан Н. І. Теорія літератури: основи, традиції, актуальні проблеми : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 296 с.
2. Вербич С. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-75454> (дата звернення: 24.09.2024).
3. Глюдзик Ю. Особливості поетонімії літературного жанру фентезі. «Південний архів». (Збірник наукових праць. Філологічні науки). 2019. Вип. 77. С. 32–34.
4. Зайченко Ю. Фентезі як жанр сучасної художньої літератури. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2015. Вип. 21. С. 252–256.
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english> (дата звернення: 14.11.2023).

УДК 811.111'25'221:791.221.8:821.111-312.9Роу7Фан.08

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЯК ОДИНИЦЯ ІНТЕРСЕМІОТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі екранізації книги «Фантастичні звірі і де їх шукати»)

*Земенко Ж. М., Ташченко Г. В (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено дослідженню екранізації літературного твору як одного з типів інтерсеміотичного перекладу. Детально розглянуто трансформацію художнього образу як одиниці перекладу при переході з однієї знакової системи в іншу, а також визначено особливості адаптації літературного тексту до кіноформату на прикладі кіно-сценарію Дж. К. Роулінг «Фантастичні звірі і де їх шукати» та однойменного фільму режисера Д. Єйтса. Проаналізовано роль мультимодальності у створенні цілісного аудіовізуального образу.

Ключові слова: адаптація, екранізація, інтерсеміотичний переклад, мультимодальність, трансформація, художній образ.

Zemenko Zh. M., Tashchenko G. V. The artistic image as a unit of intersemiotic translation (based on the adaptation of “Fantastic Beasts and Where to Find Them”). The article is dedicated to the study of film adaptation of a literary work as a type of intersemiotic translation. It examines in detail the transformation of the artistic image as a unit of translation when transitioning from one sign system to another and identifies the specific features of adapting literary text to a cinematic format, using J. K. Rowling's screenplay “**Fantastic Beasts and Where to Find Them**” and the corresponding film directed by D. Yates as examples. The role of multimodality in creating a cohesive audiovisual image is analyzed.

Key words: adaptation, artistic image, film adaptation, intersemiotic translation, multimodality, transformation.

У сучасному культурному контексті зростає популярність екранізації літературних творів. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження оригінального тексту та усіх змін, які відбуваються з ним під час інтерсеміотичного перекладу, що зумовлює **актуальність дослідження.**

Об'єктом дослідження є образ Ньюта Скамандера у творі Дж. К. Роулінг «Фантастичні звірі і де їх шукати» та однойменно-му фільмі 2016 року, режисера Д. Ейтса.

Предметом дослідження є особливості та засоби трансформації образу Ньюта Скамандера з текстового формату на екран.

Мета дослідження полягає у аналізі особливостей інтерсеміотичного перекладу, шляхом вивчення засобів відтворення літературного образу на екрані, а також виявлення прийомів, які надають оригінальному тексту нових сенсів за допомогою аудіо-візуальної складової фільму.

Кіномистецтво вже давно тісно взаємодіє з літературою, тому багато художніх творів лягли в основу екранізацій. Кіноадаптація є найпопулярнішим видом інтерсеміотичного перекладу. Переклад не обмежується традиційним його сприйняттям, тому у 1959 році американський філолог і семіотик Р. Якобсон у своїй праці «*On Linguistic Aspects of Translation*» розрізнив три його типи: внутрішньомовний (наприклад, перефразування в межах однієї мови), міжмовний (передання змісту тексту з однієї мови на іншу) та інтерсеміотичний [4]. Інтерсеміотичний переклад відбувається, коли вербальні знаки, тобто текст, інтерпретують засобами невербальних, перетворюючи їх, наприклад, на фільм. Аби підкреслити ідею трансформації тексту Якобсон виділив термін «трансмутація», який назвав синонімом до інтерсеміотичного перекладу. У такому випадку слово «переклад» є більш глибоким, у якійсь мірі навіть метафоричним, відмінним від класичного сприйняття, адже він не обмежується лінгвістичним рівнем. Оригінал у формі тексту, при достатньо креативному «перекладі» отримує свій еквівалент у вигляді фільму.

Здійснюючи радикальні трансформації, інтерсеміотичний переклад, як зазначав У. Еко, є нічим іншим, як адаптацією та трансмутацією [2]. Під час екранізації літературного твору звичайний текст трансформується у кінотекст.

Якщо розглядати інтерсеміотичний переклад з позиції мульти-модальності, то вона полягає у тому, що літературний твір у процесі екранізації перетворюється на кінотекст, поєднуючи різні системи знаків, семіотичні засоби та коди. Фільми є аудіо-медіальними текстами у цьому й полягає їх мультимодальність [1]. Кожен із модусів – візуальний, вербальний та звуковий – відіграє свою роль у передачі інформації та сенсу. Взаємодія між модусами є важливим аспектом,

адже вона дозволяє більш повно виразити зміст та забезпечує повноцінне сприйняття інформації під час перекладу.

Екранізацію можна вважати окремим семіотичним простором, оскільки там можуть бути присутніми усі три види перекладу, які були визначені Р. Якобсоном: інтерлінгвістичний (якщо текст твору потрібно перекладати з однієї мови на іншу, наприклад, з французької на англійську), інтралінгвістичний (написання сценарію фільму на основі твору) та інтерсеміотичний (саме процес екранізації та отримання готового фільму) [4].

Основним завданням кіноадаптації є необхідність передати те, що у книзі описується словами, а саме атмосферу та суть оригінального твору через діалоги, акторів, локації, музику та звуки.

Раніше явище кіноадаптації сприймалося негативно, про це свідчать судження різних критиків та науковців, наприклад Р. Стем писав про те, що кіноадаптація є втручанням у літературний твір та його деформацією [7], а В. Вульф називала літературу «жертвою» кіноінтерпретацій [8]. Проте, пізніше думки щодо екранізації літератури змінилися. На думку К. Елліот, будь-які скорочення або доповнення вихідного тексту, створюють певну естетику, притаманну адаптації, і ніяк не означають те, що текст «збіднів» у процесі трансформації. Вона вважає, що така інтерпретація є переосмисленням оригіналу [3].

Розглядаючи інтерсеміотичний переклад, слід зазначити, що одиницею перекладу є не окремі слова чи фрази, а цілі елементи, такі як образи, символи, діалоги, сцени тощо. Одиницею кіномови вважаються кадри, які поєднуючись утворюють єдиний епізод за допомогою монтажу. Епізоди у свою чергу складають кінотекст, який можна розглядати як динамічну знакову систему та специфічний семіотичний простір.

Для кращого розуміння художнього образу персонажів їх слід проаналізувати як у літературній версії твору, так і у кінематографічній. Порівняння одного й того самого героя з книги та з фільму є найкращим методом дослідження його трансформації під час екранізації твору.

У ході дослідження було проаналізовано та порівняно книгу Дж. К. Роулінг «Фантастичні звірі і де їх шукати» та однойменні книга-сценарій з фільмом. Так як оригінальне першоджерело (книга 2001 року) є не романом, а представлена у формі довід-

никової енциклопедії, порівняння стосувалося більше сценарію, який був написаний 2016 році та фільму. «Фантастичні звірі» є гарним прикладом інтерсеміотичного перекладу, коли на основі семіотичного джерела у вигляді книги було створено літературний твір-сценарій, який пізніше був екранізований.

Беручи за одиницю перекладу образ персонажа, а саме головного героя Ньюта Скамандера, слід звернути увагу на те, що книга, яка була написана Роулінг у 2001 році, представляє його не як персонажа, а як автора. Ця книга містить багато інформації про фантастичних звірів, а Ньют Скамандер там загадується лише фрагментами: *"Newton ("Newt") Artemis Fido Scamander was born in 1897. His interest in fabulous beasts was encouraged by his mother, who was an enthusiastic breeder of fancy Hippogriffs. Upon graduation from Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry, Mr. Scamander joined the Ministry of Magic in the Department for the Regulation and Control of Magical Creatures"* [6, с.10].

З цієї оповіді ми можемо скласти лише враження про Ньюта Скамандера, як про дуже освічену, незвичайну, можливо навіть дивну людину. Втім, немає ніякого детального опису, бо основний фокус йде на опис звірів, тому важко уявити його образ візуально. Але вже з книги-сценарію, який був написаний Дж. Роулінг пізніше, спеціально для екранізації, Ньют вимальовується вже як повноцінний персонаж: *"...a figure sitting on a bench with his back to us — Newt Scamander, weather-beaten, wiry, wearing an old blue overcoat. Beside him rests a battered brown leather case"* [5, с. 2].

Для порівняння, у фільмі Ньют сидить у синьому пальто і він дійсно є худорлявим, як і було написано у сценарії, що говорить про точний підбір відповідного актора та його одягу (див. рис. 1). Костюм, зачіска, міміка, манери, жести Ньюта – це важливі компоненти його візуального образу, які були дуже вдало перенесені на екран, хоча і сценарій не містив повного опису персонажа.

Аби ще більше розкрити образ Ньюта, перед нами постає вміст його валізи, де ми бачимо особисті речі героя: *"...pyjamas, various maps, a journal, an alarm clock, a magnifying glass and Hufflepuff scarf"* (див. рис. 2). Як можна бачити по рисунку з фільму, все що було перераховано у книзі, візуально присутнє у кадрі.

Звірі також є центральними персонажами фільму, адже сюжет обертається навколо них. З перших же кадрів ми бачимо на екрані валізу, яка є не просто аксесуаром, хоча і доповнює образ

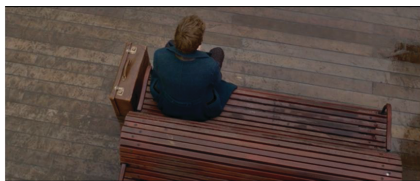

Рис. 1 «*Fantastic Beasts and Where to Find Them*», реж. D. Yates, 2016

Рис. 2 «*Fantastic Beasts and Where to Find Them*», реж. D. Yates, 2016

Ньюта Скамандера, вона є місцем, де магичні звірі ховаються від звичайного світу (див. рис. 1).

У фільмі так само як і у книжці ми бачимо, як Ньют оберігає своїх звірів. Вже через кілька хвилин від початку фільму ми бачимо першу з тваринок, яка тікає з валізи: **“The Niffler, a small, furry black cross between a mole and a duck-billed platypus”** [5, с. 7]. Одразу можна зробити висновок, що образ тварин досить точно втілений у життя (див. рис. 3). Ми бачимо як він постійно намагається підібрати монети, паперові гроші, злитки золота, і загалом його увагу привертає усе що блищить. Цей образ був перенесений у фільм з його опису у книзі 2001 року: **“...this burrowing creature has a predilection for anything glittery”** [6, с. 102].

Компаративний аналіз призводить до висновку, що у книзі образ Ньюта Скамандера не розкритий зовсім, але в сценарії та фільмі ситуація вже зовсім інша. У книзі психологічний портрет персонажа не достатньо деталізований, у фільмі ж актор Едді Редмейн дуже майстерно мімікою та поведінкою передає деяку дивакуватість свого героя. Через взаємодію з іншими героями, інтонацію мовлення, стиль спілкування, Ньют розкривається як інтроверт.

Аби дослідити усі співпадіння або відмінності між книгою-сценарієм та екранізацією, треба детально розглянути аудіо-візуальну трансформацію тексту, який під час інтерсеміотичного перекладу перетворюється у зображення та звуки, що є не простим, але водночас дуже цікавим процесом.

Життя головного героя тісно пов'язано з магією, тому Ньют часто демонструє магичні здібності вправно користуючись своєю паличкою та промовляючи такі слова: *“Alohomora”*, *“Petrificus Totalus”*, *“Revelio”*, як у книзі, так і у кадрі (див. рис. 4). Монтаж та спецефекти дозволяють проводити чарівні маніпуляції, Скамандер може, наприклад, перетворити скло на желе, змінити собі

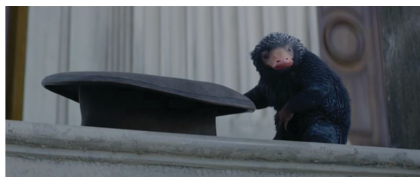

Рис. 3 «*Fantastic Beasts and Where to Find Them*», реж. D. Yates, 2016

Рис. 4 «*Fantastic Beasts and Where to Find Them*», реж. D. Yates, 2016

одяг, відновити зруйноване, або перемістись з місця на місце. До того ж використання чарівної палички супроводжується характерним «магічним» звуком: *“Newt uses his wand to create a magical umbrella, shielding him from the rain”* [5, с. 47]. Це є прикладом того, як звук доповнює зображення, для створення цілісної картини.

Звуки, описані у сценарії, відтворюються й у фільмі: *“A gigantic crack of thunder”* [5, с. 105]; *“A faint jingle sounds”* [5, с. 109]. Але, не завжди описані у сценарії звуки точно передані у фільмі. Наприклад, читаючи сценарій можна зустріти таку фразу: *“A particularly loud explosion in the distance”* [5, с. 110], але у фільмі ми не чуємо конкретний звук вибуху, натомість лунає звук битого скла, все навкруги починає руйнуватися. Це говорить про те, що знімальна група слідувала сценарію, але іноді інтерпретуючи по-своєму, вносила певні зміни.

Аналізуючи екранізацію, одразу ж помітно, що локації, які були описані у сценарії, відповідно з’являються у кадрі. *“Newt and Jacob walk along another deserted street on the way to Central Park. The shops around them are full of expensive jewellery, diamonds, precious stones”* [5, с. 57]. У фільмі Ньют і його приятель Якоб йдуть вечірньою вулицею, де майже немає людей. Герої проходять повз ювелірний магазин, як це і було зазначено у сценарії (див. рис. 5).

Яскравим прикладом доповнення у екранізації є кінцівка твору, де ми бачимо пекарню. У книзі-сценарії цей момент описаний так: *“A small, inviting bakery. Crowds throng outside the pretty little shop, painted with the name “KOWALSKI”*. Далі кадр наближує нас до вітрини та входу у пекарню. І саме тут ми бачимо деталі, про які не було зазначено у сценарії, проте ними доповнили екранізацію. Цими деталями є таблички та написи на склі: *“Come in – we’re open”, “Fresh bread”, “Help wanted”*. (див. рис. 6)

Тож на прикладі фільму «Фантастичні звірі і де їх шукати», порівняльний аналіз дозволяє дійти висновку, що при інтерсемі-

Рис. 5 «*Fantastic Beasts and Where to Find Them*», реж. D. Yates, 2016

Рис. 6 «*Fantastic Beasts and Where to Find Them*», реж. D. Yates, 2016

отичному перекладі написаний сценарій був дуже вдало реалізований на аудіо-візуальному рівні. Цей фільм вдало поєднує літературні елементи з використанням кінематографічних технік, що дозволяє зберегти та точно передати такі одиниці перекладу, як образи персонажів твору, а також й інші компоненти тексту, які перенесені у кадр аудіо-візуальним способом. Поєднуючи візуальні та звукові елементи разом з використанням кінематографічних спецефектів, екранізація досягає цілісності у трансформації літературного твору.

Перспектива роботи полягає у подальшому проведенні аналогічних досліджень та порівнянь різних аспектів інтерсеміотичного перекладу, зокрема вивченні інших форм художньої адаптації літературного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева І. О. Мультиmodalний аналіз дискурсу: методологічна основа та перспективи напрямку. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 7. С. 3–8.
2. Eco U. Dire quasi la stessa cosa: Esperienze di traduzione. Milano : Bompiani, 2003. 391 p.
3. Elliott K. Theorizing Adaptation. Oxford : Oxford University Press, 2020. 376 p.
4. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. In R. Brower (Ed.). *On Translation*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. P. 232–239.
5. Rowling J. K. *Fantastic Beasts and Where to Find Them: The Original Screenplay*. New York: Arthur A. Levine Books, 2016. 132 p.
6. Rowling J.K. *Fantastic Beasts and Where to Find Them*. New York: ArthurA. Levine Books, 2001. 128 p.
7. Stam R. *Beyond Fidelity: the Dialogics of Adaptation* / ed. by J. Naremore. London : Athlone, 2000. 169 p.
8. Woolf V. The Movies and Reality. *The New Republic*. 1926. August 4. (№47). P. 308–310.

УДК 81'25:339.138

МАРКЕТИНГОВИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ТВОРЧА АДАПТАЦІЯ

Ізотова Н. В., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття присвячена особливостям перекладу англо-українських маркетингових текстів на матеріалі маркетингових заголовків, назв та наживок україномовних та англomовних друкованих видань та со-цмедіа. Робота розглядає особливості перекладу лексико-граматич-них одиниць у сфері маркетингу, а також використання перекладаць-ких трансформацій у перекладі.

Ключові слова: адаптація, маркетинговий переклад, переклада-цька трансформація, реклама.

Izotova N. V., Lukianova T. H. Marketing translation as creative ad-aptation. The article studies the features of English-Ukrainian transla-tion based on marketing headlines, titles, and slogans in Ukrainian and English-language print media and social media. The paper considers the translation of lexical and grammatical units in the marketing domain and the usage of translation transformations.

Key words: adaptation, advertising, marketing translation, translation transformation.

Об'єктом дослідження є лексико-граматичні та стилістич-ні одиниці в маркетингових текстах, їх переклад та адаптація. **Предметом** – способи та перекладацькі трансформації, задіяні для переклада таких текстів.

Метою цієї роботи є вивчення теоретичних засад маркетин-гового перекладу та аналіз основних проблем, з якими стикають-ся перекладачі при адаптації таких текстів. Для досягнення цієї мети вивчено сучасні наукові підходи до маркетингового пере-кладу, а також проведено дослідження практичних прикладів адаптації маркетингових матеріалів.

Матеріалом дослідження є англomовна реклама в друкова-них виданнях та веб-сторінках.

У нашій статті ми сфокусувалися на маркетингових текстах в Україні та США, проте важливо врахувати, що культурні особливості цих країн можуть впливати на підходи до перекладу та на сприйняття реклами. Наприклад, в американському контексті акцент на індивідуалізм і прагнення до самовираження є ключовими аспектами, які впливають на комунікативний стиль реклами. Натомість в Україні реклама часто орієнтована на емоційну близькість та національні цінності, що зумовлює необхідність адаптації змісту і тональності для глибшого культурного резонансу. Тому під час перекладу маркетингових текстів слід враховувати не лише мовні, а й культурні відмінності [4], аби зберегти ефективність рекламного повідомлення.

Розглянемо рекламу Porsche: "Nobody's Perfect. See the world like never before" [6] – «Ніхто не ідеальний. Побачити світ, як ніколи раніше». Антитеза підкреслює ідею недосконалості, звертаючи увагу на індивідуальність і унікальність кожної людини. Дослівний переклад передає основне повідомлення і зберігає баланс між оригінальною ідеєю та культурними особливостями мови [1, с. 34-35], що робить його ефективним для цільової аудиторії.

Іншим прикладом є реклама L'Oréal зі слоганом "Because You're Worth It" [5], перекладена українською як «Бо ти цього варта». Переклад слогану ілюструє деякі граматичні відмінності між англійською та українською мовами. У англійській мові займенник "you" є родово нейтральним і не передбачає морфологічного маркування на стать реципієнта, що дозволяє слогану "Because You're Worth It" звертатися як до чоловіків, так і до жінок без зміни форми. В українській мові займенник «*ти*» також нейтральний щодо роду, проте прикметник «*варта*» має граматичне закінчення, що вказує на жіночий рід. Це надає можливість адаптувати текст для конкретної цільової аудиторії – у даному випадку для жінок. Така адаптація є доцільною, оскільки цей продукт L'Oréal орієнтований переважно на жіночий ринок, що підвищує ефективність маркетингової комунікації. Таким чином, переклад «Бо ти цього варта» не лише зберігає зміст оригіналу, але й адаптує його відповідно до граматичних норм української мови, що забезпечує природне звучання в культурному та мовному контексті країни.

Під час перекладу назв компаній слід враховувати переклад організаційно-правових форм підприємств. Як правило, для цьо-

го є словникові відповідники. Наприклад, англійський термін “Limited Liability Company” [10] перекладається як «Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)». У випадках, коли до назви української компанії входить антропонім (у сполученні з власним іменем чи у формі прикметника), в перекладі антропонім слід транслітерувати у вихідній формі (називному відмінку) як атрибутивний іменник. Комбінаторний підхід до переклада, запропонований Шевчуком [2], являє собою метод, який поєднує можливість інтеграції сполучень і комбінувань у процесі перекладу, що відкриває новий етап у відтворенні назв. Такий метод дозволяє більш точно передавати зміст і контекст оригінального тексту.

«Наживка» або “clickbait” – термін, який описує контент, створений для привернення уваги та стимулювання кліків. У перекладі таких текстів важливо зберегти інтригу і привабливість, які спонукають користувачів взаємодіяти з контентом, через провокаційні заголовки, емоційні фрази та обіцянки. Аналогічно, “zinger” – коротка, влучна фраза, що підкреслює ключове повідомлення [9, с. 47-48], потребує збереження своєї гостроти та впливу в перекладі, що може вимагати адаптації для цільової мови.

Наприклад, оригінал Instagram-підпису: *“Ending the week on a high note with a spectacular gaze at the Tower Bridge! Could we be any closer to the heartbeat of London’s rich history?”* [3] – *«Закінчуємо тиждень на високій ноті ефектним поглядом на Тауерський міст! Чи можемо ми бути ще ближче до серця багатой історії Лондона?»*.

В оригінальному тексті використовуються емоційно забарвлені слова, зокрема “spectacular” та “heartbeat”, що створюють сильний вплив на читача. У перекладі збережено цей емоційний ефект через вибір таких слів, як «ефектний» та «серце», що дозволяє передати оригінальну виразність [8, с. 10]. Розповідно-окличні та питальні речення в тексті спонукають потенційного покупця до роздумів над наступними діями, сприяючи формуванню зацікавленості та залученості в процесі прийняття рішення [7].

Під час зіставного аналізу ми з’ясували, що найчастотнішими способами перекладу лексем в маркетингових текстах є транскодування, а також трансформації речень, особливо порядку слів, тоді як для перекладу назв найчастіше використовується калькування та транскодування.

Наша дослідницька **перспектива** полягає у подальшому вивченні структури маркетингових текстів, їх створення та англо-українського перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тарасов О. Ефективні маркетингові комунікації. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2021. 34-35 с.
2. Шевчук Л. В. Прикладні аспекти дослідження мовної комунікації: когнітивно-дискурсивні виміри. URL: <https://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/philolog/kafedry%E2%80%9393ta%E2%80%9393inshi%E2%80%9393strukturni%E2%80%9393pidrozdily/ling> (дата звернення: 13.09.2024).
3. Four Seasons. URL: <https://www.instagram.com/p/C7XWS8auf-0W/?igsh=M2hqMWEyMXFsa3B1> (дата звернення 06.09.2024).
4. Kotler P, Keller K. Marketing Management. Pearson, 2014. P. 832. URL: <https://www.amazon.com/Marketing-Management-15th-Philip-Kotler/dp/0133856461> (дата звернення: 20.10.2024).
5. L'Oreal Advertisement. Just Do It. URL: <https://youtu.be/QnnVk0LW-Pzs?si=mFA88JKeiVmuOVlf> (дата звернення: 20.10.2024).
6. Porsche. The Best Print Ads. URL: <https://www.playforthoughts.com/blog/the-best-print-ads> (дата звернення: 30.08.2024).
7. Qi P, Dozat T, Zhang Y, Manning C.D. Universal Dependency Parsing from Scratch. Cornell University : Computation and Language. 2019 URL: <https://arxiv.org/abs/1901.10457> (дата звернення: 20.10.2024).
8. Vinay, J.P., Darbelnet J. A Methodology for Translation. / ed. Juan Sager C., Hammel M.J. 1995. Chapter 6. P. 10. URL: <https://newuniversity-inexileconsortium.org/wp-content/uploads/2022/07/Week%E2%80%9393%E2%80%9393Translation%E2%80%9393methods%E2%80%9393and%E2%80%9393procedures%E2%80%9393Vinay%E2%80%9393and%E2%80%9393Darbelnet%E2%80%93931995%E2%80%9393in%E2%80%9393Vanuti%E2%80%93932004.pdf> (дата звернення: 09.09.2024).
9. Wrenn, B., Stevens, R.E., & London, D.L. Marketing Research: Text and Cases (2nd ed.). New York: Routledge, 2006. pp. 47–48.
10. Zhang, S., Wu X., Li Y., Duan M. A Study on the Translation of Literary Book Titles. Studies in English Language Teaching. Beijing Foreign Studies University, Beijing, 2022. Vol. 10. No. 3. p. 46. URL: https://www.researchgate.net/publication/362990583_A_Study_on_the_Translation_of_Literary_Book_Titles_from_the_Perspective_of_Translator%27s_Subjectivity-A_Semi-structured_Interview_with_Li_Yao (дата звернення 20.10.2024).

УДК 811.111:811.161.2]`25:821.111(73)-312.9Arm7Blo.09

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ РЕАЛІЙ І КВАЗІРЕАЛІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ

*Кисла К. В., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена дослідженню передачі специфічної лексики жанру фентезі – реалій та квазіреалій, на прикладі українського перекладу роману Дж. Арментраут “Blood and Ash”. Дослідження показало, що ці лінгвістичні явища є ефективним інструментом створення багатого та атмосферного світу твору. Кількісний аналіз перекладу показав, що найчастіше для передачі реалій на українську мову використовувалося калькування (41,8%), тоді як для квазіреалій – транскодування (38,7%).

Ключові слова: квазі-реалія, «Кров і попіл», переклад, перекладацька трансформація, перекладознавчий аналіз, реалія, фентезі.

Kysla K. V., Ivakhnenko A. O. Ways of transferring realia and quasi-realial while translating fantasy. The article deals with the study of transferring specific vocabulary of the fantasy genre, i.e. realia and quasi-realial, on the material of : “Blood and Ash” by J. Armentrout and its Ukrainian translation. The study has shown that these linguistic phenomena are an effective tool of creating a multilayered and atmospheric world of the novel. The quantitative analysis of the translation has shown that calquing (41.8%) was used most often to transfer realia into Ukrainian, while transcoding (38.7%) was used for quasi-realial.

Key words: “Blood and Ash”, fantasy, quasi-realial, realial, translation, translation analysis, translation transformations.

Сьогодні фентезі є чи не найпопулярнішим жанром художньої літератури, і він найбільш широко представлений англomовними текстами. Це багато в чому зумовлено тим, що сюжети останніх сягають корінням кельтської міфології та середньовічної готики. Такі твори досить складно піддаються перекладу, оскільки вони рясніють реаліями та квазі-реаліями. Важливість визначення

вдалих способів передачі реалій і квазі-реалій на матеріалі аналізу сучасних україномовних перекладів творів жанру фентезі, пошук оптимальних перекладацьких рішень зумовлюють **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є проблеми перекладу творів жанру фентезі.

Предметом дослідження є способи передачі реалій і квазі-реалій в українському перекладі художнього твору жанру фентезі.

Метою роботи є виявлення способів передачі реалій і квазі-реалій в україномовній версії роману «Blood and Ash».

Матеріалом дослідження слугували роман Дж. Арментраут «Blood and Ash» і його український переклад, виконаний Марією Пухлій.

Методи дослідження. У процесі розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано такі методи: *дистрибутивний аналіз* – для сегментації тексту та ідентифікації лексичних одиниць; *когнітивно-семантичний аналіз* – для виявлення мовно-виражальних засобів в аналізованих текстах; *корпусний аналіз* – для добору мовного матеріалу; *перекладознавчий порівняльний аналіз* – для визначення способів передачі реалій і квазі-реалій; *кількісний аналіз* – для визначення співвідношення способів відтворення реалій і квазі-реалій.

Фантастична література є складним і неоднорідним явищем, яке, на думку вчених, репрезентується у трьох підгрупах. Так, П. Стужук вважає, що до цих трьох груп належать: власне фантастика, що може бути кваліфікована як загальний літературний прийом, або як метажанрова підгрупа з тематичними різновидами фантастичного та фантастичного-чудесного, наукова фантастика та фентезі [6, с. 8].

У «Літературознавчій енциклопедії» Ю. Коваліва наукова фантастика визначається як «епічні твори, в яких висвітлюється науково-технічний потенціал, реалізується уявлення письменника про віддалене майбутнє цивілізації, роль кіберів, контакти з позаземними цивілізаціями тощо» [4, с. 106].

«Літературознавча енциклопедія» репрезентує таке визначення жару фентезі: «Фентезі (англ. *fantasy* ідея, вигадка) – жанровий різновид фантастики, в якому поєднані з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із серед-

ньовічними реаліями, нетехнічною психологією. Такі твори не підлягають логічному тлумаченню як належні до наукової фантастики» [4, с. 530].

Стосовно часу виникнення жанру фентезі думки вчених різняться. О. Деркачова та С. Ушневич стверджують, що витoki фентезі датують XVIII ст., коли готична література XVIII ст. поділилася на наукову фантастику, фентезі та літературу жахів. Джерельною базою фентезі вчені називають фольклорні казки, епічні саги, середньовічні героїчні пісні, європейські лицарські романи [19, с. 24].

Натомість І. Кравченко називає більш пізні часи виникнення жанру, зазначаючи, що його формування у художній літературі почалося на зламі XIX–XX ст. [5].

Одним із яскравих елементів текстів жанру фентезі є реалії та квазі-реалії. Болгарські перекладознавці С. Влахов та С. Флорін пропонують таке визначення реалій: «реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; а отже, не можуть бути перекладені «на загальних засадах», тому що вимагають особливого підходу» [1, с. 37].

Згідно з визначенням, яке пропонують Ю. Карачун і Ю. Півень, «квазі-реалії – слова, які вживаються на позначення реалій, схожих у зіставляваних культурах за основними ознаками, але відмінними за другорядними» [3, с. 126].

Реалії у романі Дж. Арментраут «Blood and Ash» виконують декілька функцій: вони можуть передавати природний, соціально-політичний, історичний, побутовий колорит.

My family originates from the farmlands not too far from Pompay, before the area was destroyed and became the Wastelands we know today. – *Моя родина походить із сільськогосподарських земель не надто далеко від Помпея, з тих часів, коли та місцевість ще не була знищена й не стала тими Пустощами.*

В українському перекладі дана квазі-реалія передана як **Пустощі**: це географічна реалія, спосіб відтворення – калькування [8, с. 72].

Суспільно-політичні та історичні реалії, такі як *King, Queen, Duke, Duchess, Lord, Lady, Royal Guard, Court, gentleman* мають відсилку на Середньовіччя, при цьому англійське.

В українському перекладі дані реалії передаються так: *Король, Королева, Герцог, Герцогиня* – калькування, *Лорд, Леді* – транскодування, *Королівські вартові* – гіперонімічне перейменування, *двір* – калькування, *джентльмен* – транскодування.

Алкогольні напої, які вживають герої роману, не є ознакою середньовічного періоду. Так, героїня у «Червоній перлині» п'є ігристе шампанське, яке поширилося в Європі вже в Нові часи:

*I quickly looked away as I took a sip of the **bubbly champagne** – Я швидко відвернулася, зробивши ковток трохи колючого шампанського.* [8, с. 11]

В українському перекладі реалія передається як *трохи колюче шампанське* – це побутова реалія, спосіб відтворення – описовий переклад.

Функції квазі-реалій у творах жанру фентезі є дуже різноманітними. Аналіз наукової літератури показав, що дослідники виокремлюють широке коло функцій. Найбільш чітку і зручну класифікацію пропонують О. Ткачик і Є. Петрук. У дужках наведено приклади з матеріалу дослідження і проаналізовано спосіб передачі українською мовою:

- створення місцевого або історичного колориту (*War of Two Kings* – *Війна двох королів*, калькування);

- символ чогось або алюзія на щось (назва бібліотеки у замку – *Atheneum* – *Атенум*, транскодування);

- позначення об'єктів та і явищ не існуючого світу (назва королівства, у якому відбуваються події – *Kingdom of Solis* – *Королівство Соліс*, напівкалькування (одна частина калькується, а інша піддається транскодуванню)),

- створення штучної, вигаданої письменником мови (*Ascension* – *Вознесіння*, калькування) [7, с. 172].

Назва лісу *Blood Forest*, що оточує місто, асоціюється з небезпекою, бо усі, хто до нього потрапив, гине:

*They found Finley this eve, just outside the **Blood Forest**, dead – Учора ввечері біля **Кривавого лісу** знайшли Фінлі, мертвого.*

Квазі-реалія *Кривавий ліс* є топонімом (географічна квазіреалія), спосіб відтворення – калькування [8, с. 4].

Функції використання реалій і квазі-реалій у художніх творах жанру фентезі полягають в тому, що вони передають національно-культурний колорит (реалії) і формують неповторну авторську картину вигаданого ірреального світу (квазі-реалії).

Висновки. Вивчення тексту роману Дж. Арментраут «Blood and Ash» показало, що реалії і квазі-реалії у романі є ознакою химерного поєднання різних часів і культур. Усього у романі було виявлено 119 реалій. Найчастіше (41,8%) вони передавалися способом калькування. Щодо способів відтворення квазі-реалій, кількісний аналіз показав, що найбільш поширеним способом перекладу є транскодування (38,7%). Його частотність пов'язана з тим, що переважно цим способом передаються антропоніми, яких багато серед квазі-реалій.

Перспективу вбачаємо у проведенні поглиблених досліджень з передачі реалій та квазі-реалій у творах жанру фентезі, наприклад порівняльний аналіз кількох перекладів одного роману, що дозволить виявити різноманітні стратегії та підходи до вирішення цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Влахов С., Флорин С. Непреводимото в превода. София : Наука и изкуство, 1990. 356 с.
2. Деркачова О., Ушневич С. Сучасна англійська література: воркбук. Івано-Франківськ, 2021. 95 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10128/1/КАЛ%20підручник.pdf> (дата звернення: 26.08.24).
3. Карачун Ю., Півень Ю. Квазіреалії як невід'ємна частина науково-фантастичного тексту та проблеми їх перекладу (на матеріалі перекладів творів Рея Бредбері «451^о за Фаренгейтом», «Серпень 1999: Гості з Землі», «Лютий 1999: Ілла» та «Серпень 2026: Дощі випадають» українською мовою). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип 56. Т. 2. С. 122–129.
4. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: в 2-т. Київ : Академія, 2007. Т. 2. 622 с.
5. Кравченко І. С. Жанр фентезі у сучасній англійській літературі. 2018. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/3712/1/rodzinka_2018_2-124-126.pdf (дата звернення: 28.08.24).

6. Стужук О. І. Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури ХІХ-ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Київ, 2006. 21 с.
7. Ткачик О., Петрук Є. Особливості та складнощі перекладу квазіреалій у серії фентезі-романів Дж.Р.Р. Мартіна «Пісня льоду і полум'я». *Молодий вчений. Серія: Філологічні науки*. 2020. №10 (86). С. 170–175.
8. Armentrout J. L. *From Blood and Ash. A Blood and Ash Novel*. Blue Box Press, 2020.

УДК 811.161.2`25:32-5:368.25

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР У ДИСКУРСІ ІДЕАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ПЛАТФОРМИ TED)

*Корягіна А. В, Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено дослідженню відтворення метафор як перекладацьких труднощів у дискурсі ідеації, застосованих у англомовних промовах спікерів платформи TED. Розглянуто особливості методів і прийомів аналізу метафор досліджуваного матеріалу. У статті висвітлено основні аспекти того, як метафори використовуються для передачі складних ідей, формування емоційного впливу на аудиторію та забезпечення багатофункціонального зв'язку між доповідачем та аудиторією.

Ключові слова: аудиторія, дискурс ідеації, метафора, платформа TED, переклад.

Koryagina A. V., Tashchenko G. V. Ways of reproducing metaphors in the discourse of ideation. The article focuses on the study of rendering metaphors as translation difficulties in the discourse of ideation used in English-language speeches of speakers of the TED platform. The methods and techniques of analyzing the studied metaphors are considered. The article highlights the main aspects of the way metaphors are used to convey complex ideas, to form an emotional impact on the audience and to ensure a multifunctional connection between the speaker and the audience.

Key words: audience, ideation discourse, metaphor, TED platform, translation.

Метафора — ключовий інструмент комунікації, особливо у виступах ідеаційної спрямованості, зокрема TED Talks, де важливо просто й зрозуміло передати складні ідеї широкій аудиторії. Вона виконує роль когнітивного та риторичного засобу, що полегшує сприйняття й запам'ятовування інформації, створюючи зв'язок між абстрактними поняттями та особистим досвідом слухачів.

Актуальність дослідження способів відтворення метафор у контексті дискурсу ідеації полягає у можливості проаналізувати ефективні стратегії комунікації, які популяризують нові ідеї та концепції, що яскраво демонструється спікерами платформи TED задля переконання, пояснення та створення емоційного ефекту.

Характерні риси дискурсу ідеації на платформі TED включають кілька важливих аспектів:

1. представлення інновацій у виступах TED, зосереджених на новаторських ідеях у науці, технологіях, освіті, мистецтві та соціальних змінах.

2. спрощення складних концепцій. Спікери TED роблять абстрактні ідеї зрозумілими для широкої аудиторії за допомогою простих прикладів, аналогій та метафор.

3. інтерактивність та відкритість до нових ідей та когнітивне спрощення.

Наукова новизна дослідження розширює уявлення про роль метафор у публічних виступах та їх відтворення в англо-українському перекладі, зокрема, виявляючи їхній внесок у структурування дискурсу ідеації та формування переконливих аргументів, що робить інформацію більш доступною та запам'ятовуваною.

Об'єктом дослідження є метафори у дискурсі ідеації у виступах TED, а **предметом** дослідження – способи відтворення та функціонування метафор у публічних виступах на TED як інструменту пояснення та переконання.

Матеріалом дослідження послужили 50 виступів TED, які залучили найбільшу увагу аудиторії та містять значну кількість метафор, що ілюструють складні ідеї. Платформа TED стала джерелом даних для дослідження, оскільки її виступи є зразками ефективної комунікації складних ідей для широкої аудиторії, часто за допомогою метафор.

Метою дослідження є виявлення та аналіз типових моделей перекладу метафор, які використовуються спікерами TED для візуалізації абстрактних понять, створення емоційного зв'язку з аудиторією та переконання її у своїх ідеях.

Для досягнення мети дослідження було застосовано комплексний підхід методів дослідження, що включав:

1. Дискурсивний аналіз: вивчення ролі метафор у структуруванні публічних виступів на платформі TED, з метою визначення їхніх функцій та впливу на загальний зміст виступу.

2. Когнітивно-лінгвістичний аналіз: вивчення когнітивних процесів, що лежать в основі розуміння та інтерпретації метафор аудиторією, а також їх відтворення.

3. Прагматичний аналіз: дослідження прагматичних функцій метафор, зокрема їхньої ролі у формуванні емоційного відгуку аудиторії, створенні переконливих аргументів та досягненні комунікативних цілей спікера.

Дискурс ідеації виконує функції передачі інформації, знань та ідей у комунікації. Залежно від інтенції мовця він обирає стратегії, що дозволяють йому досягти потрібної мети. Комунікативна стратегія означає свідомий план або підхід, який використовується людьми для досягнення ефективного спілкування в різних контекстах. Вона передбачає вибір відповідних методів, інструментів та технік для передачі повідомлень, сприяння розумінню та подолання можливих бар'єрів. Комунікативні стратегії можуть бути вербальними, невербальними або письмовими і використовуються для досягнення конкретних цілей. У виступах TED використовуються різні комунікативні стратегії: інформативна, пояснювальна, аргументаційна, емоційна, стратегія гумору, апеляції до авторитету, метафор та аналогій тощо.

Критичний аналіз досліджень дискурсу ідеації на платформі TED показує, що метафори рідко виступають окремим об'єктом вивчення. Більшість робіт фокусується на мультимодальності, риторичних прийомах і соціально-політичних аспектах, лише побічно згадуючи метафори як інструмент комунікації. Наприклад, Jiang і Lim [4] аналізують мультимодальну організацію TED Talks, концентруючись на візуальних та вербальних засобах комунікації. Masi [5] аналізує гумор у TED Talks як риторичний інструмент. Drasovean і Tagg [3] досліджують мову солідарності у TED, де акцент зроблено на емоційному впливі мови, а метафори розглянуто поверхнево тощо.

Термін «метафора» походить від грецького слова, що означає «перенесення», оскільки цей механізм передбачає перенос сенсів з однієї сфери до іншої. Історія дослідження метафор ви-

користовує широкий спектр підходів, від когнітивної лінгвістики до соціального контексту їх використання.

Існує кілька стратегій перекладу метафор:

1. Прямий переклад: використовується, коли метафора має еквівалент у цільовій мові та сприймається природно.

2. Адаптація: перекладач може адаптувати метафору, використовуючи відповідний образ або аналог у мові перекладу.

3. Роз'яснення: де перекладач може обрати шлях роз'яснення метафори, що потребує більш глибинного аналізу змісту одиниці.

У цілому, практичний аналіз базується на розподілі метафор на конвенційні та авторські.

Конвенційні метафори – це загальноприйняті мовні вирази, які використовуються в повсякденному житті та стали частиною нашого колективного мовного досвіду. Конвенційні метафори легко зрозуміти завдяки їх закріпленості у мовному фонді. Для перекладачів це спрощує роботу: спільні концепти та лексеми легко знайти у словниках чи базах даних, що дозволяє адаптувати їх з мінімальними змінами.

Наприклад, *“Gossip – washing bones”* [8] («Плітки – перемивання кісточок») – ситуація, коли люди обговорюють інших за їхньою спиною. Така метафора засуджує плітки, спонукаючи аудиторію критично ставитись до цього явища як в англійській, так і в українській мовах. Отже, відтворення метафори як «перемивання кісточок», створює яскравий негативний образ, що цілком знайомий україномовному читачеві.

“Broken heart” [7] («розбите серце») передає глибокий емоційний біль, пов'язаний із втратою, розчаруванням чи стресом. Вона є універсальним символом страждання, зрозумілим у різних культурах, і в перекладі не потребує адаптації. Вираз викликає сильну емоційну реакцію, посилюючи емпатію та створюючи відчуття спільності у переживанні складних моментів. Його доречно використовувати у виступах, творах і розмовах, щоб підкреслити емоційність повідомлення.

Відносно конвенційною може вважатися і наступна метафора, що пов'язує звукові хвилі музичного інструменту з людським голосом. *“The human voice is the instrument we play”* [8] («Людський голос – інструмент, на якому ми граємо») представляє людський голос як музичний інструмент із потужним потенціалом вираження. Вона

підкреслює, що голос — це не лише засіб спілкування, а й інструмент впливу, здатний викликати емоції та формувати думки. Цей образ закликає до усвідомленого використання голосу, особливо у публічних виступах чи співі, де виразність і вплив мають ключове значення. Зважаючи на те, що ідея в основі метафори є досить універсальною, її переклад не становить особливих труднощів.

Досить розповсюдженою наразі стала і метафора *“Brain is like a muscle”* [1] («Мозок схожий на м’яз»). Вона порівнює мозок із м’язами, які потребують регулярних тренувань для зміцнення і розвитку. Вона підкреслює, що інтелект можна вдосконалювати через постійні зусилля, такі як навчання чи розв’язання задач. Цей образ мотивує тренувати розум так само, як тіло, нагадуючи про важливість розвитку для досягнення успіху в навчанні, роботі та житті. Враховуючи розповсюдженість ідей щодо нейропластичності, зазначена метафора вже набула високого рівня конвенційності як у вихідній, так і у цільовій мові.

Авторські метафори — це метафори, створені окремим автором для конкретного твору або виступу, які не є загальноприйнятими або традиційними у мові. Вони вирізняються оригінальністю, унікальністю та сильним естетичним чи емоційним впливом, використовуючи нестандартні образи й контрастні асоціації для передачі авторського бачення.

Метафора *“The sound of the washing machine is a waltz”* [9] («Звук пральної машини – це вальс») надає звукам побутової техніки музичний характер, порівнюючи їх з ритмічним вальсом. Вона підкреслює, що навіть у буденних речах можна знайти гармонію та красу, додаючи естетики в повсякденне життя. Цей образ спонукає звертати увагу на деталі, переосмислювати звичайні звуки та знаходити в них приховану мелодійність. В українській мові порівняння з вальсом залишається релевантним, підкреслюючи інконгруентність зазначених звуків.

Метафора *“Hidden chorus”* [9] («Прихований хор») представляє повсякденні звуки як невидимий хор, що зазвичай лишається непоміченим. Вона спонукає слухачів звертати увагу на навколишні звуки, усвідомлюючи їх як важливу частину нашого сприйняття світу, яка додає глибини досвіду. Буквальний переклад у цьому випадку є цілком доцільним та передає загальну ідею оригіналу.

"Whining – viral disaster" [8] («Ниття – вірусне лихо») порівнює ниття з вірусом, що швидко поширюється, заражаючи людей і створюючи негативну атмосферу. Цей образ підкреслює його руйнівний вплив на моральний стан спільноти. Метафора формує негативне ставлення до ниття, закликаючи уникати його та підтримувати конструктивну поведінку, особливо в групових або сімейних взаємодіях. У наведеному прикладі метафору перекладено буквально, що не порушує розуміння, хоча фраза «вірусне лихо» і не є повністю природною для української мови.

Порівняльні метафори використовують схожість між різними об'єктами для створення образів, зрозумілих на інтуїтивному рівні.

Метафора *"Attention is like a control panel"* [6] («Увага схожа на пульт управління») порівнює увагу з панеллю керування, що контролює думки, дії та сприйняття реальності. Вона показує, як за допомогою уваги людина може вибирати, на чому зосередитись і як реагувати на світ. Образ «пульта» підкреслює значення уваги як інструменту управління життям, допомагаючи аудиторії краще зрозуміти її вплив на сприйняття, рішення та взаємодію з реальністю. При цьому перекладач відтворює *"control panel"* як пульт управління, що є більш характерним для цільової мови.

У межах метафори *"Fear is like a disease"* [2] («Страх — це як хвороба») страх порівнюється з хворобою, що швидко поширюється і здатна заражати інших. Цей образ підкреслює, що страх може бути заразливим, передаватися від однієї людини до іншої і негативно впливати на психічний та емоційний стан групи. При цьому перекладач має можливість зберегти оригінальне повідомлення, не змінюючи жодну з її складових.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження підкреслює важливість метафор як потужного інструменту комунікації. Вони спрощують складні ідеї, роблячи їх доступними для аудиторії через знайомі образи. У TED Talks метафори виконують когнітивну, риторичну та емоційну функції, допомагаючи структурувати інформацію, створювати емоційний зв'язок і підсилювати аргументацію.

Однак, переклад метафор є складним завданням через їхню культурну та когнітивну специфіку. Для успішного перекладу важливими є адаптація, пояснення та пошук культурних еквівалентів, щоб зберегти їхнє емоційне і когнітивне навантаження,

хоча результати дослідження і вказують на достатню продуктивність буквального перекладу. Результати роботи корисні для фахівців у перекладі та комунікації, сприяючи популяризації складних ідей у зрозумілому вигляді.

Майбутні дослідження повинні поглибити наше розуміння того, як культурні та соціальні фактори впливають на сприйняття метафор, а також вивчити їхній вплив на когнітивні процеси. Крім того, важливо дослідити те, як зберегти образність і емоційну силу метафор при перекладі у різних типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Anderson Chris. Secret to great public speaking URL: <http://www.youtube.com/watch?v=-FOCpMAww28>
2. Bamithi Marc Joseph. Courage is contagious. URL: https://www.ted.com/talks/damon_davis_courage_is_contagious?
3. Drasovean A., Tagg C. Evaluative language and its solidarity-building role on TED.com: An appraisal and corpus analysis. URL: <https://oro.open.ac.uk/44604/1/Evaluative%20Language%20and%20Its%20Solidarity-Building%20Role%20on%20TED.pdf>
4. Jiang J., Lim F. V. Designing Knowledge Dissemination in a Digital Era—Analyzing TED Talk’s Multimodal Orchestration. URL: <https://cjl.t.ca/index.php/cjlt/article/download/28263/20623/75343>
5. Masi S. Humour in TED talks: A multimodal account. ESP Today. URL: <http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/esptoday/2023-2/esptoday-2023-11-2-7.pdf>
6. Robbins Apollo. The art of distraction. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GZGY0wPANus>
7. Stephens Courtney. A brief history of melancholy URL: https://www.ted.com/talks/courtney_stephens_a_brief_history_of_melancholy?subtitle=en
8. Treasure Julian. How to Speak So Others Want to Listen. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eIho2S0ZahI>
9. Treasure Julian. 5 ways to listen better URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cSohjlYQI2A>

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕРЕДАЧІ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ЗАСОБАМИ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ

*Кривенчук А. І., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті розглядається питання якості передачі термінології у текстах, перекладених за допомогою систем машинного перекладу DeepL та Google Translate. Здійснено порівняльний аналіз результатів перекладів, виявлено типи помилок та проаналізовано їхній вплив на точність передачі змісту. Основна увага приділена термінологічній точності та її ролі у навчанні перекладацьких технологій.

Ключові слова: *переклад, система машинного перекладу, термінологія, технології перекладу.*

Kryvenchuk A. I., Olkhovska A. S. Study of the quality of terminology transmission in the field of translation technology training using machine translation systems. The article examines the quality of terminology transmission in texts translated using DeepL and Google Translate machine translation systems. A comparative analysis of translation results was conducted, identifying types of errors and their impact on content accuracy. Special attention is given to terminological accuracy and its role in teaching translation technologies.

Key words: *machine translation system, terminology, translation, translation technologies.*

Актуальність дослідження пояснюється тим, що сучасні перекладачі все більше покладаються у своїй роботі на інформаційно-комунікаційні технології, оскільки без них просто неможливо вижити на ринку мовних послуг. Машинний переклад стає однією з найважливіших перекладацьких технологій сьогодення. Однак він ще недостатньо досліджений і потребує аналізу різних аспектів роботи цих систем, що робить цю тему важливою.

Об'єкт дослідження – системи машинного перекладу.

Предметом дослідження є якість передачі термінології в галузі викладання перекладацьких технологій при перекладі текстів системами машинного перекладу.

Мета дослідження – детально розглянути якість передачі термінології в галузі викладання перекладацьких технологій при двох перекладах текстів системами машинного, порівняльно із власним – еталонним перекладом, надаючи коментар на наявність помилок та штрафних балів в перекладах.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні переваг і недоліків різних систем машинного перекладу в контексті точності передачі термінів. Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій для використання таких систем у навчальному процесі майбутніх перекладачів.

Матеріалом дослідження стали текст обсягом 30 000 знаків, присвячений тематиці навчання перекладацьких технологій, а також 200 термінологічних одиниць, відібраних із цього тексту. Еталонний переклад тексту було виконано вручну, з дотриманням максимальної точності передачі змісту та термінології.

У дослідженні застосовувалися як теоретичні, так і емпіричні **методи** для досягнення поставленої мети. До теоретичних методів належать аналіз та узагальнення літературних джерел, що дозволяє вивчити сучасні підходи до оцінки якості машинного перекладу та специфіку роботи систем DeepL і Google Translate, а також порівняльний аналіз, який дає змогу співставити результати перекладів, виконаних обома системами, з еталонним перекладом.

Емпіричні методи включали тестовий переклад, що передбачав виконання перекладів тексту системами DeepL та Google Translate, кількісний аналіз помилок різних типів (суттєвих, часткових, несуттєвих) у перекладах, а також визначення точності передачі термінології. Оцінка за системою штрафних балів полягала у використанні шкали, яка враховує вплив кожного типу помилок на якість перекладу. Статистична обробка результатів дозволила визначити відсоткове співвідношення правильно та неправильно перекладених термінів, а також порівняти ефективність роботи систем.

Сучасна перекладацька діяльність передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, які значно впливають на професійну компетентність перекладача. До основних складових

компетентності входять лінгвістична, соціокультурна, психологічна та інформаційна складові. Використання систем машинного перекладу потребує від фахівця вміння працювати з термінологічними базами, розуміння особливостей алгоритмів перекладу, а також навичок редагування отриманих текстів.

Машинний переклад — це автоматизований процес перекладу тексту з однієї мови на іншу, який ґрунтується на використанні алгоритмів, словників та мовних моделей. Системи машинного перекладу поділяються на три основні типи:

1. Правилозалежні системи — ґрунтуються на жорстких граматичних правилах та лексичних базах.

2. Статистичні системи — працюють на основі аналізу великих текстових корпусів.

Нейронні системи — використовують глибокі нейронні мережі, які моделюють мовний контекст і забезпечують вищу якість перекладу.

Серед найпоширеніших сучасних систем слід відзначити Google Translate та DeepL, які працюють на базі нейронного машинного перекладу.

Проблема точності передачі термінів залишається актуальною, оскільки навіть нейронні системи можуть допускати помилки. Основні типи таких помилок:

1. Неправильна адаптація контекстуального значення терміна.
2. Неврахування особливостей цільової аудиторії.
3. Використання некоректних синонімів або неправильних граматичних конструкцій.

Таким чином, аналіз впливу систем машинного перекладу на якість передачі термінології потребує емпіричного дослідження.

Експериментальне дослідження проведено на основі перекладу тексту обсягом 30 000 знаків з навчальних матеріалів у галузі перекладацьких технологій. Для аналізу було обрано дві системи: Google Translate та DeepL. Текст перекладався за допомогою кожної з систем, після чого проведено оцінку якості передачі термінології на основі еталонного перекладу, виконаного вручну.

Для оцінки якості було використано три типи помилок:

1. Тип 1: помилки, що змінюють зміст тексту.
2. Тип 2: помилки, що можуть змінити зміст за певних умов.
3. Тип 3: помилки, які несуттєво впливають на текст.

Аналіз показав, що система DeepL демонструє вищу точність передачі термінів порівняно з Google Translate. Основні результати подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння кількості помилок

Система	Тип 1 помилок	Тип 2 помилок	Тип 3 помилок	Загальна кількість помилок
DeepL	15	20	50	85
Google Translate	22	35	65	122

Графічний аналіз:

1. Найбільшу кількість помилок обидві системи допускають у передачі термінів, де ключову роль відіграє контекст.

2. DeepL забезпечує кращу адаптацію до специфічної термінології завдяки розвиненій нейронній моделі.

Машинний переклад став одним із найбільш затребуваних інструментів сучасних перекладачів. Він забезпечує високу швидкість виконання завдань та доступність для користувачів різного рівня. Проте його ефективність значною мірою залежить від здатності систем зберігати термінологічну точність та відповідність контексту. У цьому дослідженні аналізується якість передачі термінів під час перекладу текстів, присвячених навчанню перекладацьких технологій, за допомогою двох популярних систем машинного перекладу: Google Translate та DeepL.

Дослідження включало переклад тексту обсягом 30 000 знаків обома системами, а також еталонний переклад, виконаний вручну. Окрім цього, для оцінки термінологічної точності було обрано 200 ключових термінів. Оцінювання якості перекладу базувалося на системі штрафних балів за типами помилок. До першого типу відносили суттєві помилки, які змінюють зміст тексту, до другого – помилки, які частково змінюють зміст, а до третього – помилки, що незначно впливають на загальний зміст, але порушують стилістику або граматику.

Результати аналізу показали, що система DeepL допустила менше помилок порівняно з Google Translate. Найбільше помилок обидві системи припустилися у третій категорії. Порівняння кількості помилок за типами наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння кількості помилок за типами

Тип помилок	Google Translate	DeepL
Перший тип	21	18
Другий тип	35	24
Третій тип	174	160
Загалом	230	202

Серед помилок першого типу, які суттєво впливають на зміст тексту, система Google Translate допустила 21 помилку, тоді як DeepL – лише 18. Різниця свідчить про те, що DeepL є більш точним інструментом для роботи з вузькоспеціалізованими текстами.

Додатково було проведено аналіз термінологічної точності. Для цього перевіряли правильність перекладу 200 обраних термінів. У перекладі, виконаному DeepL, правильно передано 65% термінів, тоді як Google Translate забезпечив лише 62% відповідності. Таким чином, DeepL продемонстрував кращу здатність до передачі спеціалізованих термінів, хоча різниця між двома системами є несуттєвою.

Аналіз отриманих результатів дозволив зробити висновок, що, хоча обидві системи машинного перекладу мають свої переваги, DeepL є більш ефективним у роботі з термінологією у текстах спеціалізованої тематики. Загальна якість перекладу, виконаного цією системою, вища, оскільки кількість помилок першого та другого типів у ній є меншою.

Отримані результати свідчать про те, що сучасні системи машинного перекладу можуть забезпечити достатню якість перекладу, однак потребують подальшого вдосконалення та обов'язкової редактури з боку людини. У майбутньому варто продовжити дослідження в цій галузі, залучивши інші системи машинного перекладу, а також розширити тематику аналізу.

Перспективи подальших досліджень у галузі машинного перекладу можуть охоплювати кілька напрямків. Один з них – удосконалення алгоритмів машинного навчання для покращення точності та контекстуальності перекладів, зокрема в складних або спеціалізованих текстах, що містять термінологію. Важливим аспектом є також розвиток методів оцінки якості перекладу, зокрема, застосування нових підходів до автоматизованого вияв-

лення та корекції помилок, а також вдосконалення систем оцінки перекладів, які враховують не тільки лексичні, а й стилістичні та культурні особливості.

Іншим напрямком є порівняння роботи різних систем машинного перекладу з акцентом на міжмовні особливості, що дозволить глибше зрозуміти, як конкретні мови впливають на якість автоматичного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородкіна І.Л., Бородкін Г.О. Машинний переклад як складова підготовки майбутніх документознавців. Режим доступу: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/170610/170266>.
2. Веселовська Г., Радецька С. Машинний переклад: його типологія, переваги та недоліки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35, Том 7. Режим доступу: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_7/6.pdf.
3. Гріднева С.А., Гончаренко Н.В. Машинний перекладач чи людина-перекладач? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2018. № 37. Том 4. Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v37/part_4/43.pdf.
4. Наумова Т.М., Щепка О.А. Машинний переклад художніх текстів: теоретичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 32. Том 1. Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_1/26.pdf.
5. Ольховська А. С. Перекладацька компетентність XXI століття. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й рік – рік англійської мови: тези доповідей XV наукової конференції з міжнародною участю, 5 лютого 2016 р.* Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. С. 134–135.

УДК 811.111`25:069.272:364.694-784

АУДІОДЕСКРИПЦІЯ ДЛЯ БЕЗБАР'ЄРНИХ МУЗЕЇВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИМІР

*Мартиненко В. В., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено вивченню особливостей англо-українського і українсько-англійського перекладу аудіоописів в музеях для осіб із порушеннями зору. В роботі розглянуто питання аудіоопису, висвітлено актуальність і важливість організації інклюзивного простору для людей з порушеннями зору. Наведено специфіку створення і перекладу аудіоописів, зокрема у галузі музейництва. Основним завданням є аналіз лексико-граматичних і термінологічних одиниць в мовах оригіналу та перекладу, а також перекладацьких способів і трансформацій. В якості підсумку дослідження було визначено відсоткове співвідношення використаних перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: аудіоопис, музейництво, перекладацька трансформація, порушення зору.

Martynenko V. V., Lukianova T. H. Audio description for barrier-free museums: translation dimension. The article studies English-Ukrainian and Ukrainian-English translations of museum audio descriptions for people with visual impairments. The paper investigates audio description and highlights the relevance and importance of organizing an accessible and inclusive space for people with visual impairments. The specifics of creating and translating audio descriptions, particularly in the field of museology, are examined. The main task is to analyze lexical, grammatical, and terminological units in the source and target languages as well as translation methods and transformations. In conclusion, the paper determines the ratio of usage of translation transformations.

Keywords: audio description, museology, translation transformation, visual impairment.

Вже довгий час завдання перекладача виходить за межі механічної передачі форми тексту однією мовою засобами іншої. Перекладачі сьогодення мають мати великий обсяг знань в дуже

різноманітних сферах життя суспільства. Одним з найважливіших завдань є посередництво і полегшення культурного обміну між країнами світу. В наш час все далі набуває популярності аудіодескрипція як один із видів аудіовізуального інтерсеміотичного перекладу. **Актуальність дослідження** обґрунтовано необхідністю ширшого і всебічного розвитку цього виду діяльності та перекладу аудіодескрипції, оскільки це створить ліпші умови для людей з порушеннями зору.

Об'єктом дослідження є аудіодескрипція, зокрема синтаксичні та лексичні одиниці, частини мови, які найчастіше застосовують при створенні та перекладі текстів аудіодескрипції.

Предметом дослідження є особливості створення текстів аудіодескрипції та прийоми їх перекладу.

Метою роботи є узагальнення знань про аудіовізуальний переклад для створення безбар'єрного середовища, вивчення правил та аналіз труднощів перекладу аудіодескрипції для музеїв, дослідження перекладацьких прийомів, які дозволяють створювати та перекладати аудіодескрипцію українською та англійською мовами.

Матеріалом слугували 80 прикладів аналізу, які є фрагментами 10 добраних відео та аудіо матеріалів з описом музеїв, витворів мистецтва, архітектурних пам'яток для осіб з порушеннями зору.

Для виконання роботи були задіяні наступні **методи**: 1) аналіз і синтез зібраної літератури для розширення фонових знань з теми; 2) метод порівняння вихідного і цільового текстів з метою виявлення фрагментів, які є зразковими у вживанні способів перекладу і трансформацій; 3) кількісний аналіз вжитих трансформацій.

Поняття аудіодескрипції визначається як спеціальний акустичний словесний опис елементів будь-якого культурного продукту (статичного і динамічного), який люди з порушеннями зору не можуть відстежити візуально [2; 6].

Аудіодескрипції для кінематографу і театрального мистецтва превалюють, а частка аудіодескрипцій музеїв займає третє місце [3]. Тим не менш, важко переоцінити важливість такого продукту, адже музеї зберігають безцінні знання для людства, і саме тому мають бути доступними для кожної верстви населення.

Загальні правила створення аудіодескрипцій детально описані у роботі «*The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual and Guide to the History and Applications of Audio Description*» Джоела Снайдера [6].

1. Описати кожну деталь не видається можливим через часові обмеження, в цьому і полягає складність, оскільки описати треба максимально експресивно і водночас стисло.

2. Для світосприйняття важливу роль відіграють кольори. Незважаючи на те, що незрячі їх не бачать, кольори складають певні асоціації для них, тому уникати їх вживання не варто [4; 6].

3. Загальний порядок описує має починатися з інформації про митця, назву витвору, стиль, дату створення, розміри. Поступовий перехід від загального до деталей забезпечує плавне уявлення описуваного [2].

4. Дієвим способом для більшої залученості відвідувачів музею є підключення різних каналів сприйняття інформації: тактильні відчуття, а саме макети, музика, звуки, запахи і навіть смаки роблять похід в музей незвичним і незабутнім досвідом не тільки для незрячих людей, а й для людей з зором [5].

5. Кожен тифлокоментатор має мати відмінну дикцію, спокійний тембр голосу. В аудіодескрипціях тон голосу є нейтральним, але часто може бути жвавим з певною інтонацією, що залежить від описуваного (серйозніший тон – для історичних подій / експонатів, більш розслаблений і мрійливий – для живопису).

6. Використання прикметників є одним із найважливіших способів створення успішної аудіодескрипції. Використання метафор, порівнянь, описів форм, розмірів та інших важливих атрибутів зображень шляхом порівняння з об'єктами або предметами/областями, знайомими цільовій аудиторії.

У процесі дослідження ми переконалися в тому, що перекладацька діяльність є дуже кропіткою і трудомісткою роботою, оскільки доводиться працювати з термінами з найрізноманітніших областей знань. У нашому випадку це були поняття в архітектурі, історії, мистецтві, ботаніці, біблійній тематиці та ін.

Ми відібрали 10 прикладів аудіодескрипцій різного характеру, з яких вісім – англійською мовою, виконали їхній переклад. Вони описують приміщення музеїв, архітектурні споруди, образотворче мистецтво, парки для людей з порушеннями

зору. Загалом, ми вивчили 80 фрагментів цих аудіоописів і зробили аналіз способів і трансформацій перекладу за класифікацією В. І. Карабана [1].

Граматичні трансформації

Граматичні трансформації часто виражаються численними перестановками (пермутаціями) слів в реченні.

– «A new building was added to the museum in 2012» – «У 2012 році до музею було додано нову будівлю».

Цей приклад добре ілюструє відмінності у розташуванні теми та реми в англійській та українській мовах. В українському синтаксисі нова або важлива інформація (рема) зазвичай розміщується ближче до кінця речення, тоді як в англійській мові її часто подають на початку.

– «The helmet is made in the form of a fantastical beast». – «На голові – шолом у вигляді фантастичного звіра».

В цьому випадку тип речення є простим. Ми змінили порядок в перекладі з метою відповідності синтаксису нормам української мови. Обставинний вираз «на голові» ми додали для поліпшення просторового опису речей. Також було вилучено присудок «*is made*», а український переклад речення є прикладом неповного простого речення з відсутнім дієсловом-присудком. Це є типовим для синтаксису української мови. Можна також навести декілька прикладів тієї ж самої граматичної трансформації, але вихідна мова – українська, цільова – англійська.

Оригінал – «Зевс – це гіпсова копія...».

«У правій руці – вогонь».

Переклад – «Zeus **is** a gypsum copy...».

«In his right hand, **he holds** fire».

Вилучення

Приклад з аудіоопису гравюри Альбрехта Дюрера «Чотири вершники Апокаліпсису»:

– «Death is shown riding an emaciated horse whose proportions are much smaller than his own» – «Смерть зображена верхи на виснаженому коні, який набагато менший за неї саму».

Тут можна вилучити слово «*proportions*», оскільки вже надана інформація про розмір коня, тому вилучення одиниць ніяк не заважає сприйняттю. Цікавим також є те, що на цій картині Смерть

зображена у вигляді чоловіка, саме тому вживається прийменник «his own», в українському ж перекладі Смерть – вона.

Також, ми зустрілись з прикладами *антонімічного перекладу*. Такий вид перекладу полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова.

– «*The Duke spent a lot of money*» – «Герцог не шкодував грошей».

Лексичні трансформації

При перекладі термінів ми застосовували способи транскодування, пошуку словникових відповідників, калькування.

Словникові відповідники

– *Cloister* – клуатр;

– *Keystone* – замковий камінь;

Особливий інтерес складав переклад фітонімів для аудіодескрипції саду.

Фітоніми – назви рослин, можуть виникати як автохтонні слова, так і шляхом запозичень з інших мов, переважно з латини або грецької. Ключовим способом відтворення англомовних фітонімів українською мовою є еквівалентний (словникові відповідники). За умов відсутності еквівалентів фітоніми англійської мови відтворюються транскодуванням, калькуванням і за допомогою перекладацьких трансформацій.

Наведемо приклади:

1) Словникові відповідники:

– *Rivercane* – річковий очерет;

– *Golden seal* – жовтокорінь;

– *Blood root* – сангвінарія канадська;

2) Транскодування:

– *Yaupon Holly* – Йопон Холлі;

– *Cohosh* – кохош;

3) Калькування, калькування з перестановкою

– *Plant sap* – сік рослини;

– *Multilobed leaves* – багатолопатове листя.

Генералізація

Словосполучення “*betel nuts*” було передано словом «рослини», оскільки цей вид рослини не є відомим в нашому аграрному середовищі, тому доречнішим буде переклад «рослини» або «горіхи».

Конкретизація

Цей спосіб варто застосовувати, коли можливо передати більшу точність зображуваного, оскільки це допомагає уникнути неправильного уявлення про предмет. Наприклад, слово *“institution”* є полісемантичним і може перекладатися як «встановлення», «заклад», «інститут». У нашому випадку було прийнято рішення перекласти це слово як «музей», оскільки це відповідала контексту і загальній тематиці.

Слід зазначити, що найчастіше ми робили граматичні перестановки, що пояснюється різницею в структурах пари мов: англійська – аналітична, українська – синтетична.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані результати показали, що такий вид перекладу має свої особливості, вимагає фонових знань у декількох сферах. Попит на аудіоописцію, зокрема на її переклад, буде зростати, оскільки кількість осіб з інвалідністю, зокрема в Україні, збільшується. Сфера створення та перекладу текстів аудіоописцій потребує подальших досліджень з метою організації доступного середовища для осіб з порушеннями зору, визначення і тренування навичок фахівців, які мають займатися цією діяльністю, а також розробки правил і рекомендацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
2. Holsanova, J. The cognitive perspective on audio description: Production and reception processes. / C. Taylor & E. Perego (Eds.). The Routledge handbook of audio description. Taylor & Francis, 2022. Pp. 57–77.
3. Hutchinson R. S., Eardley A. F. Museum audio description: the problem of textual fidelity. Perspectives, Studies in Translation Theory and Practice. Taylor and Francis Group Online, 2019. (27)1. Pp. 42–57.
4. Kleege G. Audio description described: Current standards, future innovations, larger implications. Representations, 2016. 135(1). Pp. 89–101.
5. Neves J. Multi-sensory approaches to (audio)describing the visual arts. MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación, 2012. № 4. Pp. 277–293.
6. Snyder J. The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual and Guide to the History and Applications of Audio Description. Arlington, VA : American Council of the Blind, 2020. 278 p.

УДК 811.111:811.161.2]`25:821.111(73)-313.2Кол7Гол

МНОЖИННІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ С. КОЛЛІНЗ «ГОЛОДНІ ІГРИ»

*Міхайліченко Г. П., Фролова І. Є. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено вивченню специфіки двох сучасних українських перекладів роману С. Коллінз «Голодні ігри». Результати дослідження засвідчили, що близько половини одиниць аналізу, обраних з тексту оригіналу, було відтворено у множинних українських перекладах за допомогою тих самих способів перекладу, але переважно за допомогою різних мовних засобів, тоді як більше половини одиниць аналізу було відтворено українськими перекладачами з використанням різних способів перекладу. За ідентичності ідеологічного контексту множинних перекладів, ці результати демонструють креативність перекладачів.

Ключові слова: ідеологічний контекст, креативність перекладача, множинні переклади, мовні засоби, способи перекладу.

Mikhailichenko H. P., Frolova I. Ye. Plurality of Ukrainian translations of the novel dystopia "The Hunger Games" by S. Collins. The article presents a study into the specifics of two modern Ukrainian translations of S. Collins' novel "The Hunger Games". The research results have shown that about a half of the units under study chosen from the original text were reproduced in plural Ukrainian translations by the same translation method but mostly employing different language means while over a half of the units under study were reusing different translation methods. About a half of these units were reproduced by the same translation methods but in most cases using different language means. The ideological context of plural translations being the same, these results manifest translators' creativity.

Key words: ideological context, language means, plural translations, translation methods, translator' creativity.

Художній переклад – один з найскладніших видів перекладу, який вимагає від перекладача не тільки значних лінгвістичних

і екстралінгвістичних знань, а ще й уміння передавати художньо-естетичний вплив оригінального твору в мові перекладу [7].

На сьогоднішньому етапі свого розвитку, як переклад у цілому, так і художній переклад, зокрема зіштовхуються з багатьма викликами і труднощами, що, у свою чергу, зумовлює важливість дослідження перекладацької діяльності та її особливостей для їх подолання й подальшого розвитку галузі.

Одним з явищ художнього перекладу, що вивчається вже протягом значного періоду часу, є множинність перекладів. Ураховуючи стрімкий темп розвитку ринку української перекладної літератури і високий попит на неї з боку суспільства, у своєму дослідженні ми вирішили розглянути саме цій феномен на прикладі відомого сучасного англійськомовного художнього твору та двох його українських перекладів, створених у той самий часовий період у тих самих ідеологічних умовах.

Таким чином, **актуальність** нашого дослідження визначається важливістю аналізу множинності українських перекладів, створених в один часовий проміжок за умов ідентичності ідеологічного контексту.

Об'єктом дослідження є одиниці з обраних фрагментів тексту оригіналу й текстів перекладів, що з точки зору літературознавчої теорії є важливими для розуміння твору. **Предметом** дослідження виступають особливості відтворення обраних в тексті оригіналу одиниць в двох українських перекладах, виконаних різними перекладачами у той самий часовий період.

Метою роботи є виявлення спільних та відмінних рис в двох українських перекладах роману.

Методами дослідження були метод аналізу і синтезу, метод індукції і дедукції, дефінітивний метод, описовий метод, метод вибіркового добирання, метод суцільного добирання, метод порівняльного аналізу, метод кількісного аналізу і метод графічної презентації.

Матеріалом дослідження слугував текст оригіналу роману-антиутопії С. Коллінз «Голодні ігри» [8] і два українські переклади, створені У. Григораш (2010 р.) [1] і Т. Марченко (2024 р.) [2]. Для дослідження було обрано та опрацьовано окремі розділи в тексті оригіналу і текстах перекладу, які є значущими з точки зору літературознавства. Таким чином було виділено та

проаналізовано усього 306 одиниць: 102 одиниці з тексту оригіналу і 204 – з текстів перекладу. Одиниці для аналізу включали лексичні одиниці на позначення розроблених С. Коллінз спеціально для роману понять, авторські неологізми, а також фразеологічні вирази, вільні словосполучення та деякі речення.

Наше дослідження складалося з трьох етапів: 1) на першому було опрацьовано наукову літературу з обраної теми; 2) на другому – сформовано джерельну і прикладову бази; 3) на третьому – проаналізовано обрані одиниці та виявлено спільні й відмінні риси у двох перекладах.

Множинність перекладів – це один із феноменів художнього перекладу, що активно привертає увагу багатьох дослідників [4]. Під термінами «діахронна множинність перекладів», «множинність перекладів», «перекладна множинність» і «ретрансляція» розуміють існування в одній лінгвокультурі одразу кількох перекладів одного іншомовного твору, текст оригіналу якого має, зазвичай, одне текстове втілення [6; 3].

М. Рильський зазначав, що кожний перекладач відтворює текст оригіналу у власний спосіб, і навіть за умови успішного відтворення іншомовного твору засобами цільової мови, все ще залишається ризик щось пропустити заради виділення інших деталей [5].

Лінгвістичне перекладознавство розглядає множинність як частину перекладацької практики, що спирається на основні принципи теорії еквівалентності, а культурологічне перекладознавство пояснює її крізь призму можливості по-різному тлумачити художні тексти і, відповідно, обирати різні мовні засоби при передачі змісту й естетичної складової тексту оригіналу у ході перекладу [4].

До основних причин перекладної множинності дослідники відносять: 1) часовий чинник, пов'язаний зі зміною та застаріванням мовних, культурних і перекладацьких норм з плином часу; 2) ідеологічний чинник, пов'язаний з умовами соціально-політичного життя реципієнтів; 3) творчий чинник, пов'язаний із творчим змаганням між перекладачами і конкуренцією між замовниками перекладу [9; 4].

У ході дослідження множинності українських перекладів роману «Голодні ігри» було розглянуто спільні та відмінні риси у відтворенні двома перекладачами обраних з тексту оригіналу одиниць у якісному та кількісному аспектах.

До спільних рис ми зараховували слова, фразеологічні та вільні словосполучення, відтворені українською за допомогою того самого способу перекладу/трансформації і однакових мовних засобів (ідентичний переклад), а також того самого способу перекладу/трансформації та різних мовних засобів (подібний переклад).

Ідентичні переклади було зафіксовано лише у випадках з окремими лексичними одиницями, які належать до системи авторських понять і термінів, дійсних лише в межах трилогії: назви вигаданих тварин і рослин, топоніми, інші специфічні слова і словосполучення, наприклад:

*"What's an **Avox**?" I ask stupidly [8].*

– А що таке **авокс**? – запитала я розгублено [1].

– Що означає «**авокс**»? – тупо запитала я [2].

У прикладі вище знаходимо випадок транскодування для передачі авторського неологізма "*Avox*", вживаного на позначення людини, якій відрізали язика у якості покарання за певний злочин.

Подібні переклади були знайдені у випадках з вільними словосполученнями і окремими специфічними одиницями, вигаданими авторкою роману або вжитими у невластивому їм значенні, а також фразеологічними одиницями, фразовими дієсловами, і деякими вільними словосполученнями, наприклад:

*Somehow Haymitch calling me sweetheart **ticks me off** enough that I'm at least able to speak [8].*

Від такого теплого звертання **мені стало трохи легше**, і я спромоглася вичавити з себе бодай кілька слів [1].

Якимось чином те, що він назвав мене «серденьком», **здалося таким обурливим**, що я вже просто не могла не заговорити [2].

Фразове дієслово "*tick (somebody) off*" означає «дратувати або обурювати когось»; для його передачі обидва перекладача застосували описовий переклад, але утворили вирази, протилежні за значенням.

Наступний приклад ілюструє переклад виразу, в основі якого перебуває англійська ідіома "*the odds are in sb's favour*", що не має ані повного еквівалента, ані фразеологічного аналога в українській мові. Обидва перекладачі у цьому випадку вдалися до описового перекладу:

"And may the odds –" (...) – be ever in your favor!" [8].

– І нехай везіння... (...) – ...завжди буде на твоєму боці! [1]

– І хай тобі завжди випадає... (...) – ...щасливий жереб! [2]

До відмінних рис ми зараховували одиниці, перекладені українською за допомогою різних способів перекладу/трансформацій і різних мовних засобів. Наприклад, одним із видів перекладацьких трансформацій, який часто зустрічався в перекладі У. Григораш, виявилось вилучення:

*My legs, arms, **torso**, underarms, and parts of my eyebrows have been stripped of the Muff, leaving me like a plucked bird, ready for roasting [8].*

Мені обскубали геть усе: ноги, руки, – пахви, не пощадили й брів – тож я почувалася, немов обпатрана курка, яку збираються заїкати [1].

*З ніг, рук, **тулуба**, пахв і частини брів прибрали абсолютно кожну пушинку, тож відчуваюся наче общипана курка, готова до заїкання [2].*

Приклад вище демонструє вилучення на рівні слова. Окрім таких випадків, також було зафіксовано вилучення частин речення, цілого речення і двох речень.

Трансформацію додавання також було знайдено здебільшого в перекладах У. Григораш на рівні слова і частини речення, наприклад:

At the last minute, I remember Madge's little gold pin [8].

*В останню мить я згадала про маленьку золоту брошку – **подарунок** Мадж [1].*

Останньої миті згадала про маленький золотий значок Мадж [2].

Наступний приклад показує, як перекладачі передали іменник "groosling", що у тексті оригіналу називає неіснуючого в реальності птаха, схожого на дику індичку. У. Григораш використала адаптивне транскодування і утворила слово «грусі», що нагадує українське «гусі», а Т. Марченко вдалася до контекстуальної заміни і вжила слово «готури», яке існує в українській мові та вживається на позначення глухарів:

*She recognizes the bird, too, some wild thing they call a **groosling** in her district [8].*

*Рута також упізнала пташку – це дикі птахи, в їхньому окрузі їх називають дикими **грусьми** [1].*

*А ще Рута впізнала підстреленого мною птаха. В її окрузі таких називали **гомурами** [2].*

Приклад нижче ілюструє застосування конкретизації в перекладі У. Григораш і контекстуальної заміни у варіанті Т. Марченко для передачі прізвиська одного з головних героїв – Піти Меларка:

*“Go on, then, **Lover Boy**,” says the boy from District 2. “See for yourself.” [8].*

*– Тоді вперед, **Ромео ти наш**, – мовив хлопець з Округу 2. – Переконайся на власні очі [1].*

*– Ну ж бо, **Любчику**, – сказав хлопець з Округу 2, – переконайся особисто [2].*

Під час кількісного аналізу було встановлено, що відмінності у двох українських перекладах зустрічалися у 52% випадках, тоді як питома вага одиниць з однаковим перекладом становить, відповідно, 48%, з яких 36% мають подібний переклад, і 12% – ідентичний. У ході аналізу не було зафіксовано ознак впливу ідеологічного чинника, оскільки обидва переклади зроблено в той самий часовий період.

Отже, на основі отриманих результатів, а саме переважання різного перекладу над однаковим, можна зробити **висновок** про те, що кожен з перекладачів значною мірою проявив креативність, надавши перевагу різним способам перекладу, перекладацьким трансформаціям і мовним засобами. Це, у свою чергу, свідчить про те, що причиною множинності українських перекладів роману С. Коллінз «Голодні ігри» є творчий чинник, тобто індивідуальні прояви творчості перекладачів.

На нашу думку, **перспективою** подальшого дослідження є встановлення кількісних параметрів різних способів перекладу та перекладацьких трансформацій, використаних кожним з перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коллінз С. Голодні ігри : пер. з англ. У. Григораш. Київ : КМ Publishing, 2010. 384 с.
2. Коллінз С. Голодні ігри. Книга 1: Голодні ігри : пер. з англ. Т. Марченко. Київ : Букшеф, 2024. 352 с.
3. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2009. № 3. С. 190–205.

4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
5. Рильський М. Мистецтво перекладу. Київ : Рад. письменник, 1975. 344 с.
6. Ситар Р. А. Множинність перекладів як варіантність відтворення жанрово-стилістичних особливостей часово віддаленого першотвору. *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. 2014. № 692–693. С. 237–240.
7. Тащенко Г. В. Актуальні проблеми теорії та практики перекладу. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. 168 с.
8. Collins S. The Hunger Games. URL: <https://mcla7th.weebly.com/uploads/1/4/0/8/14084007/hunger-games-18.pdf>.
9. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. by M. Baker, G. Saldanha. 3rd ed. London : Routledge, 2020. 872 p.

УДК 811.111:811.161.2]'255.4:82-7

СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ГУМОРУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*Носач А. А., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Поетичні твори гумористичного характеру є складним випадком для перекладу внаслідок дії низки різноманітних труднощів: (1) пов'язаних з їхньою приналежністю до художньої літератури; (2) пов'язаних з особливим ритмомелодійним устроєм; (3) пов'язаних з необхідністю збереження в перекладі гумористичного компоненту на адекватному рівні сприйняття. Переклад цих творів може здійснюватися на основі таких стратегій, як: (1) відтворення гумору на основі прямих відповідників (що є більш типовим для ситуативного гумору); (2) відтворення гумору на основі непрямих (функційних) відповідників (що є більш типовим для мовного гумору); (3) вилучення або втрата гумористичного компоненту. У практичній частині проаналізовано стратегії відтворення гумору в українських перекладах творів Роберта Бернса, Едварда Ліра та Шела Сільверстейна.

Ключові слова: гумор, поетичний переклад, стратегія перекладу, труднощі перекладу, художній переклад.

Nosach. A. A., Rebrii O. V. Strategies of reproducing humor in English-Ukrainian poetic translation. Poetic works of a humorous character are a difficult translation case due to a number of problems stemming from: (1) their belonging to belles-lettres style; (2) their specific meter and rhyme; (3) the necessity to preserve their humorous effect in translations at an adequate level of perception. Translation of such literary works is carried out according to three possible strategies: (1) reproducing means of humor with direct equivalents (which is more typical for situational humor); (2) reproducing means of humor with indirect (functional) equivalents (which is more typical for linguistic humor); (3) omitting or extracting means of humor and thus losing its effect. The practical part of the research is dedicated to the analysis of the Ukrainian translation of poems by Robert Burns, Edward Lear and Shel Silverstein.

Key words: humor, literary translation, poetic translation, translation difficulties, translation strategy.

Твори художньої літератури протиставлені усім іншим мовленнєвим творам завдяки тому, що домінантною для них є одна з комунікативних функцій, а саме художньо-естетична або поетична. Таким чином, художнім перекладом називається різновид перекладацької діяльності, головне завдання якого полягає в породженні на мові перекладу мовленнєвого твору, здатного здійснювати художньо-естетичний вплив на реципієнта перекладу. Якщо об'єктом перекладу є поетичний твір гумористичного характеру, очевидним є те, що при його відтворенні перекладач має так само забезпечити гумористичний вплив на цільового реципієнта, причому у віршованій формі, що вимагає подолання низки труднощів та вироблення особливої перекладацької стратегії. Необхідність вивчення цих стратегій та знаходження шляхів подолання зазначених труднощів і визначають **актуальність** нашої розвідки.

Метою роботи є визначення труднощів та стратегій поетичного перекладу, що пов'язані з гумористичним характером першотвору.

Об'єктом дослідження виступає гумористична складова віршованого твору як особливість індивідуального стилю автора. **Предметом** безпосереднього аналізу є труднощі перекладу, спричинені гумористичним характером твору та стратегії і способи їхнього подолання в англійсько-українському напрямку міжмовного трансферу.

Виконання поставлених в роботі завдань потребувало застосування низки **методів**: загальнонаукові методи аналізу та синтезу було використано при опрацюванні теоретичних джерел та виробленні на їхній основі власного дослідницького підходу, для аналізу матеріалу дослідження та встановлення труднощів його перекладу та стратегії їхнього подолання; лінгвостилістичний аналіз було застосовано для визначення використаного в кожному окремому творі різновиду гумору та засобів його актуалізації; порівняльний аналіз, який є провідним методом дослідження у дипломній роботі, було вжито для порівняння вихідних та цільових творів та визначення перекладацьких стратегій та встановленого внаслідок їхньої імплементації рівня еквівалентності.

Матеріалом дослідження стали вірші відомих поетів-гумористів Роберта Бернса, Едварда Ліра та Шела Сільверстейна та їхні переклади українською мовою. Оперативну частину вибірки

утворюють лінгвостилістичні засоби утворення гумору та їхні українські відповідники.

Обговорюючи стратегії художнього перекладу не можемо оминати той факт, що більшість сучасних дослідників в цьому питанні орієнтуються на позицію видатного німецького філолога Фрідріха Шлейєрмахера, який свого часу зауважив, що «з одного боку, перекладач... може переселити свого читача у країну автору оригіналу, максимально наблизивши до нього свою версію перекладу» або «з іншого боку... він може намагатися переселити автора оригіналу в свою країну, і в цьому разі переклад буде віддаленішим від першотвору» [4, с. 151].

Ці дві стратегії, які часто іменують «підходами», «тенденціями» тощо простежуються в різні історичні епохи і в різних країнах за весь час існування художнього перекладу. Існує багато сучасних варіантів їхнього визначення, найбільш популяризованими з яких є стратегії «одомашнення» (в оригіналі *domestication*) та «очуження» (в оригіналі *foreignization*) відомого американського перекладознавці Лоренса Венуті [5].

В українському науковому просторі поряд з цими термінами активно використовують такі, як стратегія репродукції (репродуктивна стратегія) та стратегія адаптації (адаптивна стратегія). Відомий фахівець Олександр Чередниченко пояснює їх таким чином: «Визначаючи стратегію як загальний підхід до перекладу, або його загальний план, на відміну від тактики – конкретних дій перекладача, слід визнати, що критерії еквівалентності і адекватності вимагають поєднання джерелоцентричного (орієнтованого на оригінал) і метацентричного (орієнтованого на кінцевого одержувача) підходів до перекладу, з якими безпосередньо пов'язані репродуктивна й адаптивна стратегії» [3, с. 20].

Поетичний переклад завжди вважався одним із найскладніших жанрових різновидів, зважаючи як на формальні, так і на смислові характеристики віршованих художніх творів. Цей незаперечний факт змушував митців, залучених до перекладу поезії, песимістично оцінювати саму можливість її адекватного іншомовного утворення. Дійсно, відтворити у своїй сукупності такі елементи формальної організації віршу, як розмір, рима і ритм може видаватися нездійсненним завданням, у зв'язку з чим поети-перекладачі намагалися знайти практичні шляхи подолання

цього бар'єру. Одним із таких способів, наприклад, є заклик перекладати поезію прозою, проти якого рішуче виступає Віктор Коптілов: «Безперечно, поетичний твір треба перекладати віршами, і не просто віршами, а формально ідентичними віршами оригіналу. Тоді Данте зазвучить терцинами, Петрарка – сонетами, а Таско – октавами. І тоді в перекладі, як і в оригіналі, розкриється змістовий аспект поетичної форми» [2, с. 17].

Стратегії та труднощі перекладу поетичних творів гумористичного спрямування зумовлені передусім застосуванням різновидом гумору – ситуативним або мовним. За умов ситуативного гумору джерелом комічного виступає або розбіжність зовнішніх характеристик об'єкту та його внутрішніх якостей, або ситуативна неоднозначність. Натомість, мовний гумор базується на ефекті від явища, відомого під назвою «мовна гра» або «гра слів», коли комічний ефект є похідним від неможливості реципієнта правильно інтерпретувати контекстне значення мовної одиниці. Таким чином, доходимо висновку, що відтворення в перекладі ситуативного гумору, хоча й вимагає від перекладача значних творчих зусиль, все ж таки значно частіше відбувається за рахунок використання прямих мовних відповідників (стратегія прямого перекладу), тоді як відтворення в перекладі мовного гумору частіше відбувається за рахунок використання непрямих відповідників (стратегія функційного перекладу), а в найбільш складних випадках мовний гумор може взагалі вилучатися (стратегія вилучення).

Практична частина дослідження присвячена аналізу стратегій відтворення гумору в українських перекладах віршів Роберта Бернса, Едварда ліра та Шела Сільверстейна, яких об'єднує приналежність до літератури нонсенсу.

Комічною є вже сама назва вірша Бернса *“Poor Mailie’s Elegy”*, адже елегії зазвичай присвячують коханим або славетним особам, а аж ніяк не тваринам, та ще й таким «прозаїчним», як вівця. Отже, очевидно, що у цьому випадку ми маємо справу не з самою елегією, а пародією на неї, що і є головним джерелом комічного. Додамо також, що іронія та сатира були важливими концептуальними елементами творчості Роберта Бернса, якого часто позиціонують лише як поета романтичної доби. Як добре відомо, поет писав свої твори живою мовою простих людей, що посилювало

протириччя між високим формальним стилем псевдо-елегій та їхнім іронічним та гумористичним змістовим наповненням.

Інтрига починається вже з назви твору, адже читачу незрозуміло, хто така Меллі, і помилково може виникнути враження, що мова йде про людину, а не тварину, до того ж героїня носить цілком людське ім'я *Mailie*, характерне для шотландських жінок. Воно є одним із варіантів імені *Miley*, яке має значення «усміхнена», «грайлива», таким чином, вважається, що носій цього імені є приємною, веселою людиною, яскравою та жвавою особистістю. Якщо припустити, що поет враховував ці обставини, обираючи, яке ім'я дати протагоністці, то маємо визнати цей вибір не випадковим, а саме ім'я – промовистим, призначеним посилити контраст між людиною та твариною а разом із цим і гумористичний ефект віршу в цілому. Доречно також буде припустити, що українському читачеві ці приховані сенси будуть недоступними, а отже не вплинуть на його сприйняття твору та, зокрема, його гумористичної складової.

На першому етапі нашого аналізу спробуємо інтерпретувати твір з точки зору комічного, механізмів його формування та засобів втілення.

У вірші автор пише про себе у третій особі, створюючи враження «погляду з боку». Він закликає поетів та письменників до скорботи з приводу загибелі Меллі (*Lament in rhyme, lament in prose*), водночас додаючи комічного елементу, змальовуючи, як солоні сльози капатимуть з носу (*Wi' salt tears tricklin down your nose*). І тут ми вже спостерігаємо перше зіткнення «високого» (*lament*) та «низького» (*tears tricklin down your nose*), яке викликає в читача посмішку. Після вельми пишних слів про втрату «справжнього друга» автор за законами жанру переходить до спогадів про овечі чесноти. Тут ми дізнаємося про те, що Меллі любила гуляти з Хазяїном (*Thro' a' the town she trotted by him*) і завжди його вітала (*Wi kindly bleat, when she did spy him, She ran wi' speed*). Меллі була надзвичайно порядною вівцею, яка знала, як треба поводитися і не лазила до чужих городів (*An' could behave hersel' wi' mense: I'll say't, she never brak a fence, Thro' thievish greed*). Це й не дивно, адже вона була не з місцевих овець, а справжньою «аристократкою», предків якої було завезено до Шотландії на кораблі з далеких країв (*her forbears were brought in ships*).

Проаналізуємо переклад цього вірша, виконаний відомим українським поетом та перекладачем Василем Мисиком. На нашу думку, перекладачеві повністю вдалося зберегти зовнішній план вірша: усі елементи, притаманні елегії, включаючи піднесений пишномовний стиль («О, плачте всі, хто служить музи»), красномовні епітети («тужливі трелі», «віршовка клята», «найгідший твір людини-ката»), а також обсяг подій та їхню послідовність.

Так само вдало збережений імплікативний іронічний смисл вірша. Автор посилює комічність ситуації, вживаючи лексику, яка не тільки є експресивною та емоційно-оцінною, а й такою, що відсилає читача до образу людини, а не вівці: «подружка», «овечка мила», «вона була тямуща зроду», «сердешна Меллі».

Наступним героєм нашої розвідки є Едвард Лір, який вважається творцем еталонного нонсенсу жанру лімерик. Хоча своєю мелодикою, розміром та навіть деякими елементами структурно-семантичного наповнення обраний нами для аналізу вірш Ліра *“The New Vestments”* нагадує лімерик, він не належить до цього жанру, адже має значно більший обсяг.

Проаналізуємо нонсенс з мовознавчої та перекладознавчої точок зору. З позицій мовознавства нонсенс, як і гумор в цілому, можна поділити на два різновиди – мовний та ситуативний, що є ідентичним розподілом гумору і здійснюється на тих самих засадах. Ситуативний нонсенс утворюється внаслідок здійснення персонажами дій, які суперечать людським можливостям та здоровому глузду (так звані «неможливі явища» – *impossible happenings*), а отже з огляду на перспективу перекладу не становить якихось принципових складнощів. Ситуація з мовним нонсенсом є складнішою, адже він вважається універсальним явищем, яке має певні форми репрезентації на різноманітних рівнях мовної системи: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному. Цей постулат є вихідним у визначенні нонсенсу як нестійкого мовно-мовленнєвого утворення різного ступеню протяжності (від слова до тексту), що виникає внаслідок неконвенційного поєднання конвенційних елементів різних рівнів та характеризується неоднозначністю семантичної інтерпретації за рахунок порушення мовних та комунікативних норм [1, с. 8].

Головним засобом створення комічного в обраному вірші Ліра виступає сама змальована ситуація, яка вступає у супереч з традиційними уявленнями про одяг людини. Замість традиційних предметів одягу автор змушує свого героя надягати предмети туалету, зроблені з харчових продуктів: шляпа – з буханки хліба (*By way of a hat, he'd a loaf of Brown Bread*), жилет та штани – зі свинячих відбивних котлет (*His Waistcoat and Trowsers were made of Pork Chops*), гудзики – з шоколадних цукерок та жуйок (*His Buttons were Jujubes, and Chocolate Drops*), а пальто – з млинців, та ще й оторочене джемом (*His Coat was all Pancakes with Jam for a border*). Інший матеріал може здатися більш традиційним, але лише на перший погляд: замість традиційного хутра – дохлі миші (*His Shirt was made up of no end of dead Mice*). Все перераховане відноситься до категорії ситуативного нонсенсу і водночас до ситуативного гумору. Рухаємося далі канвою віршу. Реакція на появу такого дивака на вулиці була закономірною: негайно зібралася юрба з хлопців та різноманітних живих істот (*all sorts of Beasticles, Birdlings, and Boys*), які не марнуючи часу накинулися на бідолаху. В цьому випадку до ситуативного нонсенсу додається мовний, адже критерієм для відбору учасників нападу є те, що всі слова на їхнє позначення починаються з літери В. Дуже скоро від дивного наряду майже нічого не залишилося: корови (не дві чи три, а дві з половиною) з'їли плаща з капустиного листа (*Two Cows and a half ate his Cabbage-leaf Cloak*), мавпи захопили пояс (*Four Apes seized his Girdle, which vanished like smoke*), діти проковтнули пальто з млинців (*Three Kids ate up half of his Pancaky Coat*), а разом і гудзики, зроблені з шоколадних цукерок (*Ten boys prigged the Jujubes and Chocolate Drops*).

До знищення чудернацького наряду долучилися і свині, і козел, і коти, і ворони, і качки – список можна продовжити, але для нашого нещасного протагоніста це вже неважливо, адже залишившись голим посеред вулиці, він запрягнувся ніколи більше так не вдягатися. Для посилення рішучості героя, Лір повторив ці слова декілька разів (*"I will not wear a similar dress any more, Any more, any more, any more, never more!"*).

Проаналізуємо переклад під назвою «Нове вбрання» у виконанні відомого українського перекладача Олександра Мокро-

вольського. Треба зазначити, що переклад максимально наближений до оригіналу, що не завжди можливо, а тим більше при перекладі творів з елементами нонсенсу. Пояснення цьому ми знаходимо в тому, що нонсенс в аналізованому вірші має переважно не мовний, а ситуативний характер. Таким чином, майже всі події відтворені вірно та у тій самій послідовності, що й у автора. Задля посилення гумористичного ефекту перекладач вживає ефектні просторіччя, що також є цілком типовим для українських перекладачів («нап'яв дід», «ковть», «суне-суньма», «підстрибом, підплигом»). Особливо, за нашими спостереженнями, Мисик полюбляє використовувати лексику з різноманітними флексіями переважно зменшувально-пестливого характеру, яка дозволяє, по-перше, зберегти риму, а по-друге, посилити експресивність твору («хвосток до хвосточка», «хвосточок – дідочок»). На завершення зазначимо, що вказаний нами елемент мовного нонсенсу відтворити не вдалося:

*He had walked a short way, when he heard a great noise,
Of all sorts of **Beasticles, Birdlings, and Boys**;
And from every long street and dark lane in the town
Beasts, Birdles, and Boys in a tumult rushed down.
Пройшов той дідусь не багато й не мало,
Як **все** звідусіль заревло, закричало!
Насунули хмарою **звірі й пташки**,
Ще й (підстрибом, підплигом) **злі хлопчаки...***

Поет використовує прийом двічі. В першому випадку перелік нападників взагалі вилучено і замінено на займенник «все», а у другому випадку використано прямі відповідники («звірі, пташки... та злі хлопчаки»), які не відтворюють мовну гру.

Втім, незважаючи на цю втрату, можна зі впевненістю стверджувати, що гумористична складова цього віршу повністю збережена в українському перекладі.

Останнім в нашому переліку поетів-гумористів, який на цей раз представляє не Шотландію чи Англію, а Сполучені Штати Америки, є Шел Сільверстейн, відомий здебільшого як автор і ілюстратор гумористичної збірки *"Where the sidewalk ends"* («Де закінчується тротуар»). Сільверстейн по праву вважається гідним продовжувачем літератури нонсенсу, яка зародилася на Британських островах, але з часом успішно мігрувала й прижилася

на Американському континенті. У фокус нашої уваги потрапляє гумористичний вірш "*Gorilla*" («Горила»), в якому за сюжетом головний герой приводить до школи горилу, після чого всі його дії викликають захоплення вчителів.

Тепер ліричний герой може запізнюватися (*If I'm tardy, they say, "Oh, don't worry"*), залишати на своїй парті безлад та виглядати неохайно (*If my desk is a mess or I'm sloppily dressed*), прогулювати заняття (*If I'm absent, they don't give me a hoot*) і навіть махлювати на іспиті (*Or I cheat on a test*). Всі ці не конвенціональні дії лише викликають захоплення вчителів (*they say, "Isn't that cute", Teacher screams out, "That's right!"*). Саме невідповідність між діями учня та реакцією педагогів і створює комічний ефект.

Жертвами власника горили стають не тільки вчителі, а й товариші по школі. Головний забіяка на ім'я Слік (*Slick*) взагалі залишається вдома, воліючи перечекати нашествия мавпи (*Has been stayin' home sick, Afraid that I'll trick him right into a fight*), інші пригощають героя смаколикami (*I'm welcome to munch upon anyone's lunch*).

Логічним завершенням всієї цієї ситуації стає перетворення протагоніста на найкращого учня в школі, незважаючи на те, що він тільки те й робить, що жує жуйку та б'є байдики (*Though I chew gum and play, My report card's all As Since the day I first brought*).

Переклад вірша здійснила Зоряна Лісевич, яка є не тільки перекладачкою, а й поетесою та авторкою дитячих книжок. Вона намагається максимально близько слідувати оригінальним подіям вірша, намагаючись не зловживати змістовими трансформаціями (*Everyone's nicer to me* – «Одразу повага безкрая», *The kids bring me presents* – «Побільшало друзів», *Or I cheat on a test* – «Чи списую в Марти», *they say, "Isn't that cute"* – «говорять: Ото головатий!», *If I don't know my lessons* – «коли я не вивчу якусь теорему» тощо). Втім, варто зазначити, що подібні зміни здебільшого спричинені ритмомелодикою вірша і не впливають на відтворення його гумористичної складової, збереженню якої сприяє ситуативний характер нонсенсу і побудованого на його основі гумористичного ефекту.

Результати дослідження дозволяють зробити такі **висновки**: (1) всі обрані твори було перекладено у віршованій творі, однак без збереження вихідних ритмомелодійних характеристик;

(2) всі гумористичні елементи, що утворювали комічний ефект нонсенсу, було відтворено переважно за допомогою прямих відповідників, а нечисленні трансформації тут було зумовлено або міжмовною асиметрією, або прагненням перекладача зберегти обрані ритмомелодійні параметри друготвору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна К.В. Структурно-семантичні та функціональні особливості лексичного нонсенсу в англомовному поетичному дискурсі. Автореф. дис. канд. філол. наук. 10.02.04. – германські мови. Харків : ХНУ, 2012. 20 с.
2. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. Київ : Юніверс, 2002. 280 с.
3. Чередниченко О. Переклад – Культура – Ідентичність. Київ : Видавець Заславський О.Ю., 2017. 224 с.
4. Чередниченко О. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
5. Venuti L. The translator's invisibility: A History of translation. London, New York : Routledge. 319 p.

УДК 811.111:811.161.2]`25:82-91

ВИРАЗНІ ЗАСОБИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*Панкратова Ю. Р., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу виразних засобів науково-популярної літератури, зокрема передачі стилістичних засобів, таких як епітети, метафори та порівняння в англо-українському перекладі. Дослідження зосереджується на застосуванні таких стратегій перекладу, як: контекстуальна заміна частин мови й словникових відповідників, вилучення, додавання та компенсація.

Ключові слова: виразний засіб, епітет, метафора, науково-популярна література, порівняння, стратегія перекладу.

Pankratova Y. R., Rebrii O. V. Expressive means of popular science literature in the English-Ukrainian translation. The article is dedicated to the analysis of the expressive means of popular science literature, in particular, to the rendering of stylistic means such as epithets, metaphors and similes in the English-Ukrainian translation. The research focuses on the use of translation strategies, such as: contextual substitution of parts of speech and vocabulary equivalents, deletion, addition, and compensation.

Key words: simile, epithet, expressive means, metaphor, popular science literature, translation strategy.

Науково-популярна література – це жанр, який об'єднує наукову інформацію з доступною та образною подачею, роблячи знання зрозумілими для широкого загалу. Її основне завдання – зацікавити читача в пізнанні та пояснити складні наукові концепції простою мовою. При перекладі таких текстів з англійської на українську мову перекладачеві важливо не лише точно передати інформацію, але й зберегти стилістичну виразність та унікальний стиль оригіналу. Це завдання ускладнюється через те, що стилістичні засоби англійської та української мов можуть суттєво відрізнятися, що вимагає творчого підходу для адаптації

тексту, щоб він був зрозумілий і цікавий україномовному читачеві. Саме це і зумовлює **актуальність** обраної теми.

Об'єкт дослідження – виразні засоби науково-популярної літератури (епітети, метафори, порівняння) та їх український переклад. **Предмет дослідження** – стратегії перекладу виразних засобів науково-популярної літератури.

Метою дослідження виразних засобів науково-популярної літератури в англо-українському перекладі є визначення стратегій передачі стилістичних засобів, які сприяють доступності й емоційній насиченості наукового тексту для широкої аудиторії.

Матеріалом дослідження слугували 280 уривків з книги Джеймса Кліра (*James Clear*) "*Atomic Habits. An Easy and Proven Way to Build Good Habits and Break Bad Ones*", що містять виразні засоби науково-популярної літератури та їх україномовні еквіваленти у тексті перекладу, у кількості 100 епітетів, 125 метафор та 55 порівнянь.

Методи дослідження включають в себе: метод суцільної вибірки; порівняльний аналіз; метод класифікації; стилістичний аналіз.

Науково-популярна література має важливе значення для сучасного суспільства, адже саме завдяки їй складні наукові ідеї стають зрозумілими й доступними для широкого загалу. Вона не тільки знайомить людей із досягненнями науки, але й сприяє формуванню критичного мислення, розвитку пізнавальних інтересів, а також збагачує загальну ерудицію.

Науково-популярна література, за визначенням Енциклопедії Сучасної України, є жанром, що покликаний донести наукові знання у зрозумілій, доступній та емоційно виразній формі, орієнтуючись на широку аудиторію без спеціальної освіти чи підготовки в певній науковій сфері [5].

За твердженням В. В. Коптілова [4, с. 156], науково-популярні тексти поєднують особливості наукового та художнього стилів. Відтак, знання цих спільних характеристик може стати цінним ресурсом для перекладача під час роботи з науково-популярним підстилем.

Андреас В. Бауман зазначає, що науково-популярна література – це не просто спрощення наукових знань, а впливовий жанр, який інтегрує наукові ідеї в публічний дискурс, формуючи суспільне розуміння науки у доступній і переконливій формі [8].

Переклад науково-популярної літератури є складним і цікавим завданням, що потребує аналізу методів і підходів, характер-

них для таких текстів. З перекладознавчої точки зору, це передбачає вирішення питань, пов'язаних із передачею наукових знань між мовами з урахуванням культурних та мовних особливостей.

Для якісного перекладу перекладачеві слід дотримуватися «золотої середини», зберігаючи стилістичні риси оригіналу й забезпечуючи зрозумілість тексту для читача. Цей баланс дозволяє перекладачеві виявити творчість і гарантує правильне сприйняття інформації аудиторією [6, с. 106].

Таким чином, при передачі виразних засобів, перекладач стикається з важливим вибором. Він має вирішити, чи зберегти оригінальні вирази або замінити їх альтернативними, щоб краще передати суть і емоційний відтінок тексту.

Переклад науково-популярної літератури відзначається своїми унікальними особливостями, що роблять його водночас складним і цікавим процесом. З погляду перекладознавства, він вимагає ретельного аналізу стратегій, які застосовуються до таких текстів. Цей процес охоплює вирішення специфічних завдань, пов'язаних із передачею наукових знань між мовами з урахуванням їхніх мовних та культурних особливостей.

Поняття стратегії перекладу тісно пов'язане з процесом планування роботи перекладача. Загалом, стратегія – це конкретний план, спрямований на досягнення певної мети [6].

Стратегія перекладу не є жорстким набором дій, а передбачає гнучке використання методів і технік у межах загального підходу. Вона формується під впливом різних чинників, зокрема точності передачі змісту, мети тексту, його тону, стилістики й авторського задуму. Значущість цих чинників може змінюватися залежно від тексту, роблячи кожен перекладацький процес унікальним. Дослідники зазначають, що стратегія перекладу полягає в плануванні діяльності перекладача [6].

Перейдемо до самих виразних засобів науково-популярної літератури. Засоби виразності в науково-популярній літературі відіграють важливу роль у передаванні складних наукових понять у зрозумілій та цікавій формі. Вони сприяють тому, щоб текст ставав більш доступним, привабливим і переконливим для широкої аудиторії. Серед основних засобів виразності, характерних для таких текстів, можна виділити метафори, епітети, порівняння. І в ході нашого дослідження було виявлено, що саме вони зустрічаються найчастіше у науково-популярній літературі.

Метафора – це засіб художньої виразності, який полягає в переносному вживанні слова чи виразу на основі аналогії, подібності або зіставлення. Це також слово чи вираз, використані у такий спосіб [1]. Метафори в науково-популярному тексті дозволяють автору пояснити нове або маловідоме явище, представляючи його через знайомі образи та поняття, акцентуючи подібність у зовнішніх характеристиках [7].

Епітет – це образне означення, що підкреслює характерну особливість або визначальну якість предмета, явища, поняття чи дії. Він допомагає створити яскраві образи, які не лише сприяють уявленню ситуації, а й дозволяють читачеві відчувати та пережити пов'язані з нею емоції [1]. Епітети, як ключовий компонент образного мовлення, у науково-популярних текстах додають емоційності, привертають увагу читача та сприяють легшому засвоєнню складних понять. Вони роблять наукову інформацію більш живою, яскравою та доступною. При перекладі епітетів важливо зберегти як точність змісту, так і стилістичну та емоційну насиченість тексту [2].

Порівняння – це засіб художньої образності та вид тропів, що полягає у зіставленні одного предмета чи явища з іншим, щоб глибше розкрити його суть і яскравіше його зобразити [1]. Порівняння є важливим стилістичним інструментом у науково-популярній літературі, оскільки вони допомагають пояснити складні наукові явища за допомогою аналогій із простішими або добре відомими об'єктами, процесами чи поняттями. Це робить текст більш зрозумілим і доступним для широкої аудиторії. У процесі перекладу порівнянь перекладач стикається з низкою викликів, зокрема із необхідністю зберігати точність, функціональність та доступність для читача [3].

Для виконання якісного перекладу виразних засобів науково-популярної літератури найчастіше використовуються такі стратегії перекладу:

- Використання еквіваленту (виразний засіб перекладається за допомогою готового аналога, що зберігає стилістичну функцію в цільовій мові);

- Граматична трансформація (виразний засіб адаптується до граматичних норм мови перекладу, зберігаючи його функцію);

- Опущення стилістичного засобу (вилучення виразного засобу, якщо він вважається надлишковим або нерелевантним для розуміння тексту в цільовій мові);

– Адаптація (зміну способу вираження виразного засобу для його адаптації до контексту, зберігається зміст, але засіб передається іншими словами або образами.);

Першим виразним засобом, який ми розглянули, був **епітет**, оскільки він є важливим виражальним засобом науково-популярної літератури.

Задля здійснення якісного перекладу, необхідно добре розбиратися у способах перекладу та перекладацьких трансформаціях.

Розглянемо перший приклад:

*I became **painfully aware** of how far I had to go when I returned to the baseball field one year later.*

Болюче усвідомлення того, як багато труднощів мені ще треба було подолати, прийшло через рік, коли я повернувся на бейсбольне поле.

Прислівник **painfully** виконує функцію епітета, оскільки додає емоційного забарвлення до стану **be aware**. Він передає не лише факт усвідомлення, а й підкреслює глибокий, болісний характер цього відчуття. У цьому прикладі для перекладу стилістичного засобу **painfully aware** використано стратегію **граматичної трансформації**. В оригіналі **painfully aware** представлено як прикметник із прислівником, а в перекладі – як іменникова конструкція **болюче усвідомлення**.

Наступним виражальним засобом науково-популярної літератури, який було розглянути у цьому дослідженні – **метафори**. Почнемо розгляд метафор з наступного прикладу:

*Good habits make **time your ally**. Bad habits make **time your enemy**.*

Гарні звички роблять час вашим **союзником**. **Погані звички** роблять його **ворогом**.

Метафори **time ally** та **time enemy**, де час стає **союзником** або **ворогом** залежно від наших звичок, підкреслює вплив часу на результат. Тут використано стратегію **еквівалентного відповідника** в обох випадках. Оригінальна метафора легко сприймається українською аудиторією без потреби адаптації, оскільки концепт часу як союзника чи ворога зрозумілий у нашій культурі. У перекладі збережено значення й структуру англійських слів, передаючи їх прямими українськими відповідниками.

Третім, найбільш поширеним виразним засобом науково-популярної літератури є порівняння.

*Bad habits can cut you down just **as easily as** good habits can build you up, which is why understanding the details is crucial.*

Погані звички можуть призвести до деградації та занепаду **так само легко**, як хороші звички можуть сприяти розвитку; саме тому увага до деталей є критично важливою.

Порівняння **just as easily as** виражає подібність дій **cut you down (зруйнувати)** і **build you up (розвинути)** за рівнем легкості виконання. Переклад передає зміст, структуру та стилістичну функцію англійського порівняння, використовуючи стратегію **еквівалентного відтворення**.

Переклад науково-популярної літератури потребує точності, зрозумілості та збереження стилю оригіналу. Дослідження показує, що виразні засоби науково-популярної літератури здебільшого передаються еквівалентними відповідниками та граматичними трансформаціями. Вибір стратегії залежить від необхідності зберегти стиль і адаптувати текст до українських читачів. Комплексний підхід із використанням замінів, вилучень і культурної адаптації забезпечує якісний і доступний переклад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Білик О. І., Гернер Ю. І. Особливості відтворення стилістичних засобів та реалій роману Арундаті Рой «Міністерство граничного щастя» в українському перекладі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31, № 2. С. 29–34.
3. Жуковська В. В. Основи теорії та практики стилістики англійської мови : навч. посіб. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 240 с.
4. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, 1982. 165 с.
5. Науково-популярна література. Енциклопедія України. URL: <https://esu.com.ua/article-70702> (дата звернення: 01.11.2024).
6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Дозвілля, 2006. 327 с.
8. Daum A. W. Varieties of Popular Science and the Transformations of Public Knowledge: Some Historical Reflections. *Isis. A Journal of the History of Science Society*. 2009. № 100 (June). P. 319–332.

УДК 811.111:811.161.2]’255.4:821.111(73)-311.6Дор73оз.08

ВІДТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНОГО КОЛОРИТУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*Рстакян Д. П., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті висвітлено особливості літератури періоду постмодернізму, увага акцентується на інтертекстуальності таких текстів. Зазначається, що в аналізованому творі засобом інтертекстуальності служить антична література, зокрема – Антоній Діоген і його вигаданий твір в перекладі одного з центральних персонажів роману. Розглядаються способи утворення і відтворення історичного колориту в чотирьох розділах роману “Cloud Cuckoo Land” і його українському перекладі.

Ключові слова: Ентоні Дорр, «Зозулина земля за хмарами», інтертекстуальність, переклад літератури постмодернізму, перекладацька трансформація, спосіб перекладу, художній переклад.

Rstakian D. P., Ivakhnenko A. O. Reproduction of historical colouring in English-Ukrainian literary translation. The article highlights the features of the literature of the postmodern period, focusing on the intertextuality of such texts. It is noted that in the analyzed work, the means of intertextuality are ancient literature, in particular, Antony Diogenes and his fictional work in the translation of one of the central characters of the novel. The methods of formation and reproduction of historical color in four chapters of the novel “Cloud Cuckoo Land” and its Ukrainian translation are considered.

Key words: Anthony Doerr, “Cloud Cuckoo Land”, intertextuality, literary translation, translation of postmodern literature, translation technique, translation transformation.

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день в художній літературі панує постмодернізм, для якого характерним є інтертекстуальність, іронічність, алюзивність, фрагментарність і використання кількох різних стилів в одному тексті. Твори постмодерну можуть містити уривки інших відомих читачам творів чи

лише алюзії на них, можуть складатися з кількох різних за стилем частин; вимагають від читачів досить широкого кола знань [4]. Дані особливості, безперечно, роблять і так непросту роботу перекладача ще складнішою, а оскільки в кожного автора є свій індивідуальний стиль, то підходи до перекладу творів різних авторів мають бути різними. Все зазначене вище зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження виступають проблеми перекладу літератури постмодерну, **предметом** – способи відтворення історичного колориту в художньому перекладі.

Метою роботи є виявлення особливостей літератури постмодерну і перекладацьких підходів до відтворення історичного колориту у таких творах українською мовою.

Матеріалом дослідження слугував роман Е. Дорра «Зозулина земля за хмарами» в англійському оригіналі та українському перекладі А. Івахненко.

Методи дослідження: *метод суцільної вибірки* (для збору матеріалу аналізу), *аналітичний варіативний пошук* (для знаходження варіативних значень термінів), *метод дистрибутивного аналізу* (для сегментації тексту та ідентифікації лексичних одиниць); *когнітивно-семантичний аналіз* (для виявлення жанрово-стилістичних засобів в матеріалі дослідження); *порівняльний перекладознавчий аналіз* (для порівняння елементів оригіналу і перекладу і доходження висновку щодо використаних перекладацьких стратегій).

Аналізований твір написаний у традиціях постмодернізму, тому стисло перелічимо такі його характеристики з виокремлених Іхабом Хассаном, які найбільш яскраво проявилися у творі: фрагментарність; гібридизація стилів і жанрів; інтертекстуальність; урахування досягнень НТП [5].

Аналізований твір містить у собі чотири частини, кожна з яких належить до певного жанру: історичний роман (дві частини: Античність і Середньовіччя), трилер, науково-фантастичний роман.

Історичний колорит у **першому** створюється, здебільшого, за рахунок історизмів і архаїзмів. Під історичним колоритом розуміють наявність у творі певних прикмет історичного минулого, серед яких – старовинні імена, описи звичаїв, давніх

подій, назви предметів побуту, специфічні форми звертання, застаріла мова тощо. Під застарілою мовою розуміємо тут граматичні форми, які вийшли з ужитку, особливості синтаксису та лексики – вживання історизмів і архаїзмів [1].

Для мови **трилерів** характерне активне застосування специфічної термінології, яка відповідає, з одного боку, жанру трилера, а з іншого – професії центральних персонажів. Серед найбільш уживаних мовно-стилістичних засобів трилера слід також назвати професійний жаргон, власні назви та реалії [3].

В текстах **наукової фантастики** автори описують об'єкти та явища, які поки що не існують або не визнані такими, що існують. Однак, вони ґрунтуються на законах природи і, за певних обставин, можуть стати реальними. Найбільш яскраво жанр наукової фантастики відрізняється від інших жанрів художньої літератури на лексичному рівні, оскільки такі твори містять достатньо велику кількість термінів. Терміни, що є авторськими і не входять до існуючої терміносистеми, називаються квазі-термінами [2].

Розглянемо приклади створення колориту певної історичної епохи та шляхів його відтворення в перекладі.

Перший розділ – «Хмарний Зозулекрай»

Даний розділ являє собою уривки із начебто написаного Антонієм Діогеном твору, перекладеним персонажем на ймення Зенон Нініс. Він стилізований під давньогрецький міф за допомогою історизмів, архаїзмів, лексики високого стилю і специфічного синтаксису. Приклади: *tablets* – *таблички* (словниковий відповідник), *chest* – *скриня* (конкретизація), *outlandish* – *дивовижний* (словниковий відповідник), *transcription* – *копія* (словниковий відповідник), *realms* – *царства* (словниковий відповідник). Здебільшого, як бачимо з прикладів, вони передаються маркованими словниковими відповідниками.

Щодо синтаксичних і граматичних особливостей даного уривку, то тут наявні такі:

- конструкція Complex Object + персоналізація (*waiting for eyes to read them*),
- інверсія (*and so for him, true it was*),
- складні поширені речення (*While I'm sure you will doubt the truth of the outlandish events they relate, my dear niece, in my transcription, I do not leave out a word*),

– усічені речення (*Or maybe, like all lunatics, the shepherd made his own truth*).

Ужиті разом, ці особливості надають невеликому уривку стилістичне забарвлення: роблять його урочистим, таким, що нагадує неквапливу розповідь казки чи міфу, на що також вказує манера починати речення з прийменника чи союзу: *while, or, and, but*.

Розглянемо переклад з точки зору особливостей синтаксису та граматики:

- персоналізація (*чекаючи на людські очі, які б змогли їх прочитати*),
- інверсія (*люба моя племіннице*),
- складні поширені речення (*І хоча я впевнений, любя моя племіннице, що ти сумніватимешся в правдивості тих дивовижних подій, про які там ідеться, у своїй копії я не вилучу жодного слова*),
- усічені речення (*Але повернемося вже до його розповіді та з'ясуємо для себе, при здоровому розумі він був чи ні*).

Як бачимо, в перекладі відсутня конструкція Complex Object але в цілому всі формальні особливості уривку передані. Утім, кількість усічених речень значно зменшилася за рахунок використання перекладачкою вступних слів «можливо» і «може» замість «або / чи» та «і». Також тут присутні специфічна граматична форма майбутнього часу: *сумніватимешся, вилучу, повернемося, з'ясуємо*, що також надає тексту відчуття старовинності.

Аби посилити відчуття старовинності від тексту і компенсувати втрачені синтаксичні особливості, перекладачка використовує сталі вислови: *про які там ідеться, за незапам'ятних часів, у звірячій подобі, суця правда, при здоровому розумі*. Для надання тексту розмовного забарвлення в українському варіанті використовуються прийом підсилення значення: *жодного слова, справді ходили, тож, повернемося вже*.

Оскільки головні персонажі розділу «**Константинополь**» Анна і Марія живуть при середньовічному монастирі, в розділі багато лексики церковної і релігійної тематики. А оскільки Анна вчиться читати на текстах «Іліади» та «Одисеї», розділ рясніє власними назвами і міфологічними створіннями з цих творів. Третій пласт історичної лексики – реалії: одяг, озброєння, їжа, напої тощо.

Наведемо приклади передачі лексики релігійної тематики: *Saint Koralia* – *Свята Коралія* (напівкалька), *convent of Saint Theophano the Empress* – *Монастир Святої імператриці Феофано* (напівкалька), *Cnossos* – *Кносс* (відповідник), *Gortyn* – *Гортин* (відповідник), *Alcinous* – *Алкіной* (відповідник), *Horace* – *Горацій* (відповідник), *Odyssey* – *«Одіссея»* (відповідник).

Як видно з прикладів, імена святих передаються напівкалькою; назви культових споруд – так само напівкалькою (виняток – собор святої Софії, який в оригіналі називається, у тому числі, своїм турецьким іменем Айя Софія), топоніми та імена героїв міфів – за існуючою в українській культурі традицією.

Історичний колорит розділу «**Лейкпорт**» створюється за рахунок:

- лексем, що позначають сучасні для нас предмети та явища: *лупучка-застібка*, *мультики*, *комп'ютери*, *мультиварка*, *портативна колонка* тощо – передаються в перекладі словниковим відповідником;

- назв торгових марок: *Pontiac Grand Am*, *JanSport*, *Subaru*, *Presto* і т.д. – в перекладі транскрибуються («Понтіак гранд ем») або залишаються в англійському написанні (*JanSport*);

- американських реалій: *elementary school* (вилучено), *public library* (публічна бібліотека – калькування), *welcome desk* (сміл реєстрації – аналог)

- оголошень і витримок із енциклопедії: *Ideal habitats for great greys are forests bordered by open areas with high vantage points and large populations of voles.* – *Ідеальним місцем проживання великої сірої сови є ліси, що межують з відкритими територіями з пагорбами, що дають гарний огляд місцевості, та великою популяцією полівок* (калькування, граматичні трансформації).

Історичний колорит четвертого розділу, «**Арго**», створюється за рахунок термінів і квазітермінів: *filament* – *нитка* (варіантний відповідник), *inflatable cot* – *надувне ліжечко* (калькування + стилістичний зсув), *recycling toilet* – *унітаз-рециркулятор* (пермутація), *food printer* – *харчовий принтер* (калькування), *perambulator* – *крокомір* (варіантний відповідник), *Nourish powder* – *порошок «Nourish»* (напівкалька), *multidirectional treadmill* – *багатофункціональна бігова доріжка* (калькування), *NoLight* – *НеСвітло* (калькування).

Як бачимо, незалежно від того, чи передається термін, чи квазітермін, підходи до його передачі будуть однакові: однокомпонентні терміни передаються словниковим або варіантним відповідником (якщо такий є) або транскрибуються. Двокомпонентні терміни та квазітерміни зазвичай передаються калькуванням або напівкалькою.

Висновки. Аналізований твір являє собою достатньо яскравий приклад постмодерністської літератури: він містить чотири розділи, дія в яких відбувається в різні історичні епохи, але всі вони пов'язані між собою твором часів античності, в якому висвітлюється мрія людини про рай на землі.

Так, для першого розділу – уривків із «Хмарного Зозулекраю» Діогена – характерно використання урочистої лексики, сталих висловів, складних розповсюджених речень, усічених речень, інверсії, історизмів та архаїзмів. У перекладі зазначені особливості зберігаються. Авторські метафори частіше за все передаються калькуванням, епітети – словниковими відповідниками. Алюзії на прислів'я експлікуються.

Історичний колорит другого розділу, присвяченого середньовічному Константинополю, створюється за рахунок використання автором застарілих граматичних форм, сталих висловів, релігійної та церковної лексики, історизмів і, меншою мірою, архаїзмів. Сталі вислови передаються калькуванням, релігійна лексика – калькуванням або аналогом; історизми та архаїзми – словниковими відповідниками, що мають історичне забарвлення.

Історичний колорит третього розділу, дія в якому відбувається в наш час, створюється за рахунок лексем, що позначають сучасні предмети та явища, власних назв, сучасних реалій та оголошень і витримок із енциклопедії. Ми виявили неоднозначність підходів перекладачки до передачі власних назв: так, назви моделей автівок передаються транслітерацією і беруться в лапки; а назви компаній передаються у три способи: транскодуванням, калькуванням і методом прямого включення.

Колорит розділу, присвяченого подіям у майбутньому, створюється за рахунок великої кількості термінів і квазітермінів. Різниця між передачею термінів і квазітермінів не виявлено. Однокомпонентні терміни зазвичай передаються словниковим відповідником або конкретизацією; двокомпонентні

терміни за відсутності відповідника передаються калькуванням; складні термінологічні конструкції передаються шляхом смислового розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдученко Г. М. Історизми та архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. URL: <https://cutt.ly/ITjTl4e> (дата звернення: 12.05.2024).
2. Осадча Ю. В. Лексика на перетині наукових парадигм : монографія / ред. Л. Струганець. Тернопіль, 2018. 212 с.
3. Охріменко А. Г. Трилер як тип тексту: Теоретичний аспект. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mik_2011_14_5_73.pdf (дата звернення: 20.04.2024).
4. Приходько В. Б. Інтертекстуальність як проблема перекладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2017. №1(13). С. 262–266.
5. Hassan I. *The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern Literature*. Medison: The University of Wisconsin Press, 1982. 272 p.

УДК 791.43.01:81'25

КІНОТЕКСТ «АПОКАЛІПСИС СЬОГОДНІ» ЯК МУЛЬТИМОДАЛЬНА УНІКАЛІЯ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИМІР

Сабліна Л. В., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті проаналізовано засоби інтерпретації сюжету роману Джозефа Конрада «Серце п'їтьми» в кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Коппола як аудіовізуального мультимодального перекладу роману. Кінострічка «Апокаліпсис сьогодні» як результат інтерсеміотичного перекладу втілена трьома типами модусів – візуальним та аудіальним, які сукупно формують цілісну аудіовізуальну естетику. Стаття розглядає передачу метафор та власних назв у рамках інтерсеміотичного та інтерлінгвального перекладу.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, екранізація, засоби аудіоканального модусу, модус, мультимодальність.

Sablina L. V., Lukianova T. H. Cinematic text “Apocalypse now” as a multimodal uniqueness: translation dimension. The article analyses the means of interpreting the plot of Joseph Conrad’s novel “Heart of Darkness” in Francis Ford Coppola’s film “Apocalypse Now” as an audiovisual multimodal translation. The film “Apocalypse Now” as a result of intersemiotic translation is embodied in three modes - visual and audio, which together form a holistic audiovisual aesthetic. The article studies proper names and metaphors within the intersemiotic and interlingual translation framework.

Key words: audiovisual translation, film adaptation, means of the audio channel mode, mode, multimodality.

Мультимодальний характер сучасних полікодових структур (текстових, візуальних, аудіо- й артпрецедентів) актуалізує перспективи подальших досліджень у царині мультимодальної лінгвістики й доводить серед інших актуальних проблем цього лінгвістичного напрямку недостатньо вивчену проблему інтерсе-

міотичного перекладу мультимодальних текстів [1; 3; 4; 6]. А використання полікодових засобів впливу на людину як споживача вербальної чи невербальної продукції ставить питання аналізу результативності різної комбінації цих засобів, адже мультимодальні вербальний, невербальний аудіоканальний, вербально-візуальний, невербальний візуальний модуси дозволяють ефективно втілити не тільки вербальний текст, але й суттєво доповнити чи повністю змінити, інтерпретувати його, наприклад, у художньому фільмі. Тому вважаємо **актуальними** такі дослідження, у яких буде стратифіковано елементи художності, інтерпретовані різними каналами мультимодальності в продукті аудіовізуально-го мультимодального перекладу – кінострічці.

Об'єктом розвідки є кінострічка «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Копполи [6], який є продуктом аудіовізуального мультимодального перекладу роману Джозефа Конрада «Серце півми».

Предметом дослідження є мультимодальні засоби інтерпретації сюжету роману в кінострічці.

Метою статті є визначення тих інтерпретаційних елементів у кінострічці «Апокаліпсис сьогодні», які втілені різними каналами мультимодальності перекладу роману Джозефа Конрада «Серце півми».

Матеріалом статті є кінострічка «Апокаліпсис сьогодні», зокрема її аудіовізуальні засоби, визначальні щодо модусів аудіовізуального перекладу.

Екранізація літературного твору являє собою здебільшого режисерську інтерпретацію цього твору, а тому це вже інший симбіотичний витвір, куди більш розширений можливостями мультимодальних каналів, доступних кіно. Існує декілька засадничих і фундаментальних засобів, на які опирається будь-який режисер: ракурс і монтаж кадра як одиниці фільму, специфіка гри акторів, кінодіалог, спецефекти, зокрема й гра кольорів, звуки й музика. Це ті основоположні засоби й прийоми інтерпретації тексту в кінострічці, які дозволяють створювати фільм.

Сценаризація й подальша екранізація роману Джозефа Конрада «Серце півми» в інтерпретації Френсіса Форда Копполи як факт інтерсеміотичного перекладу унікальний тим, що це все ж сценарій-трансформація (Scenario-transformation) первинного художнього тексту. Адже кіносценарій художнього фільму «Апо-

каліпсис сьогодні» суттєво відрізняється від роману «Серце п'їми» хронотопом, темами, предметним оточенням, почуттями та емоціями героїв.

Деталізуємо ті засоби екранізації художнього твору, які є визначальними щодо модусів аудіовізуального перекладу. Вихідною, основоположною одиницею кінострічки є кінокадр, створений на основі гри планів (загальний, середній, близький, американський, інші) і монтажу. В аналізованій кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Копполи оператором був Вітторіо Стораро, італійсько-американський кінооператор, володар трьох премій «Оскар». І не випадково: «Саме з творів великих художників, зі сторінок визначних романів сформувалися особливі концепції Вітторіо Стораро про конфліктне протистояння світла й темряви в кадрі, про колір, як динамічний вираз емоційної напруги, яку повинен відчувати глядач в ході драматургічного розвитку екранних подій» [2, с. 37]. Загалом близькі (крупні) плани у поєднанні з грою світло-тінями, кольорами й спецефектами з задимленням оператора Вітторіо Стораро – найпереконливіші й запам'ятовувані кадри кінострічки «Апокаліпсис сьогодні».

Вибір акторів та специфіка їх гри – половина успіху в екранізації художнього твору. «Вгадування» режисером очікувань глядача від гри акторів – гарантований успіх екранізації, адже саме глядач зіставляє своє уявлення про художній персонаж з інтерпретацією режисера у виборі акторів. Тому підбір акторів та їхня гра покликані втілити головні ідеї екранізації. Тим більше важливі кінодіалоги акторів, які в цілому можуть збігатися з книжними, або ж тільки передаватимуть загальну впізнавану суть художнього твору: можна помітити певну детермінованість об'єкта, який стає кінематографічним образом. Це природно, адже слово (мовний знак), яким послуговується письменник, має цілу культурну, популярну та граматичну історію, тоді як режисер, який послуговується емблемою, лише виокремлює його в цю мить із німого хаосу речей, звертаючись до гіпотетичного словника спільноти, яка спілкується за допомогою образів [7, с. 545].

У широкому розумінні як вербальний модус аудіовізуального мультимодального перекладу втілений усно-вербальними

репліками акторів, закадровими голосами, піснями, субтитрами, написами й ін., саме кінодіалог покликаний втілити екранізовану режисерську стилізацію того чи того художнього твору й здебільшого орієнтований на певний кінематографічний код. У кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Копполи максимальної правдоподібності у процесі знімання страждань капітана Вілларда в готелі Сайгона було досягнуто, коли актор Мартин Шин насправді був п'яний і не звертав уваги на те, що його знімають. Прикінцева частина фільму практично повністю складалася з імпровізацій Марлона Брандо в ролі Курца. Творчий процес був насичений труднощами: тропічні тайфуни, крадіжки місцевих жителів, смертельні хвороби та повна неконтрольованість акторів – Мартіна Шина та Марлона Брандо – були лише частиною викликів, з якими Коппола стикався під час зйомок фільму [10; 11].

Кінострічка «Апокаліпсис сьогодні» насичена інноваційними на час знімання фільму спецефектами, опертими на гру зі світлом і тінню, димом. Операторська робота зі світлом і димом Вітторіо Стораро вважається зразком для сучасних операторів. Особливо вражаючим є використання кольорових димів. Білі, жовті, бузкові та зелені дими підкреслювали багат шаровість кадру та створювали сюрреалістичну атмосферу трагічної війни в джунглях. Цей підхід додавав глибини зображенню й дозволяв глядачам зануритися в хаос і жахи війни [2, с. 37].

Музика, шуми, звукові ефекти, тиша – важливий емоційний аудіоканальний модус, що надає додаткових інтенцій героям фільму, здатний передати атмосферу без слів. Музика в кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» завжди супроводжує, або й випереджає події на екрані, кодує невербальні характеристики акторів-героїв, підсилює їх гру, підтримує загальну динаміку чи настрій епізоду й кінострічки в цілому, задає темпоритм подіям. Глядач як інтерпретатор художнього твору сприймає музичний супровід сцен та візуальні образи й гру акторів нерозривно. Саме тому в кінематографі називають таке явище синхрезом, коли кадр та конкретний звук сприймаються як один феномен. Кінострічка «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Копполи починається незвично: немає вербальної інформації про фільм (назва, головні герої, режисер та ін.), а відразу вмикається нарощуваний гул

гвинтокрила, на фоні якого відбуваються бомбардування й вибухи – зловісні військові сцени й лунає композиція «The End» групи The Doors, асоціативна як у назві, так і за змістом із кінцем світу, яким є будь-яка війна. Наступний кадр – проступає обличчя Вілларда (актора Мартіна Шина, головного героя). Така послідовна зміна модусів і їх ефектне й запам'ятовуване поєднання – візитівка цього фільму.

Композиція «The End» обрамлює фільм, адже з неї починається кінострічка, вона ж і завершує її у сцені, коли Віллард вбиває Курца. Навряд чи можна було б знайти інший текст і музику обрамленням до цього фільму, адже вибраний «The End» The Doors максимально відповідає антивоєнній ідеї кінострічки і безперспективності в'єтнамської війни. Серед інших музичних композицій, використаних у фільмі «Апокаліпсис сьогодні», вважаємо цілком доречними «The Ride of the Valkyries» з «Die Walkure» Рихарда Вагнера, «Love Me, and Let Me Love You» Роберта Дюволла, «Surfin' Safari» Браяна Вілсона та Майка Лава, «Let the Good Times Roll» Леонарда Лі.

Особливого значення серед засобів аудіоканального модусу в кінострічці набуває тиша як кінематографічний феномен і вона в аналізованому художньому фільмі – феноменальна. Особливо тоді, коли Віллард «промовляє» поставою, рухами тіла, очима, але мовчить, або ж коли «невимовна тиша» межує з шумами чи музикою, тобто тиша на фоні контрасту. Такий прийом неодноразово втілено режисером в кінострічці «Апокаліпсис сьогодні», де мовчання Вілларда втілюють його роздуми, візуалізовані на екрані винятково поглядом, мімікою і поставою (тому часто й неодмінно знімалися крупні плани героїв), але глядач спроможний сам здогадатися й додумати загальний хід думок головного героя. Саме тому тиша – ще один промовистий кіногерой цього художнього фільму.

В аналізованій кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Копполи помічено ще іншу функцію тиші. Це так звана атмосферна тиша, коли вона супроводжує кадри й покликана передати атмосферу напруги у ворожих джунглях Камбоджі. Тиша в кадрах, яка переривається сплесками ріки, передає тривалу й обридливу дорогу до кінцевого місця подорожі героїв – далекого прихистку божевільного Курца.

Ще один вид тиші в кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» – контрастна тиша, коли атмосферна тиша ріки різко контрастує зі сценою хаотичної стрілянини на мосту До-Лунг, ревінням двигунів гвинтокрилів гелікоптерного підрозділу чи моторних човнів, різкими командами підполковника Білла Кілгора, п'яними голосами солдат. Така контрастна тиша вельми красномовна і втілює контраст між бажанням капітана Вілларда фіналу й спочинку і безумством війни й людей довкола нього. У таких сценах тиша служить головною темою кіноепізодів і контрастується мінімальними звуковими явищами. Цей прийом досить частий у кінематографі й вирашений саме контрастом, а в аналізованій кінострічці сценарист і звукорежисер досягли, здається, максимального ефекту грою контрасту тиші й характерних страхливих голосних звуків війни.

Саме тому тиша в аналізованому кінофільмі – важливий і вельми промовистий засіб аудіоканального модусу – виявлено трьома типами в залежності від функції: контрастна тиша, атмосферна тиша, невимовна тиша.

Загалом в аналізованій кінострічці «Апокаліпсис сьогодні» Френсіса Форда Копполи й оператора Вітторіо Стораро використано максимальну силу ефективності доступних у 70-х роках ХХ століття аудіовізуальних засобів екранізації художнього твору, які й вивели цей художній фільм у номінанти восьми премій «Оскар» (1980 р.).

Важливо виявити ті ідентифікувальні вербальні засоби у романі «Heart of Darkness», які трансформовані в інтерсеміотичному перекладі Френсіса Копполи і відтворене частково й іншими, невербальними засобами мультимодальних каналів кіно.

Індивідуальний стиль Джозефа Конрада у романі «Heart of Darkness» [5; 9] представлено, на наш погляд, такими ідентифікувальними вербальними елементами як метафори, термінологія, прийоми виразності, специфікою вербалізації гумору й іронії.

Коли йдеться про переклад, то перш за все варто звернути увагу на специфіку метафор роману й кінострічки. Центральною метафорою роману, як стверджує його промовиста назва, є метафора темряви. Темрява має значення візуального відчуття: подорож до глибин джунглів автор описує як *«Чимраз ближче й*

ближче добувалися ми до серця Пітьми» – «We penetrated deeper and deeper into the heart of darkness». Перекладач марно вирішив позначити Пітьму великою літерою, і в такий спосіб подав ще одну дійову особу роману.

Інше втілення метафори темряви – дії імперіалістичної Європи в Африці. У романі темрява асоціюється з колоніальним насильством, пригніченням і жорстоким ставленням до місцевого населення. Європейські колонізатори, які намагаються принести цивілізацію в «дикий» край, самі піддаються впливу цієї темряви і перетворюються на варварів. Для Марлоу імперіалізм стає синонімом темряви, коли він спостерігає за тим, як європейці експлуатують місцевих жителів, діючи на свій розсуд, позбавлені будь-якої моралі.

Максимально Темрява виявлена в усіх епізодах книги й фільму, коли йдеться про божевілля полковника Курца. Незрозуміла для нормальної людини, захована глибоко у хворій свідомості темрява виходить назовні в диких джунглях, адже Курц побачив за час служби стільки жахів, що серце його переповнилося темрявою і переродилося у владне безумство, яке випромінює морок і заражає усіх довкола.

Метафора смерті фізичної й моральної наскрізно втілено в романі й кінострічці: *«холоднеча, тумани, бурі, болячки, вигнання й смерть – смерть, яка чигає у повітрі, у воді, у чагарниках» – «cold, fog, tempests, disease, exile, and death —death skulking in the air, in the water, in the bush».*

Також наша увага не оминула й особливості перекладу власних назв і термінів. Попри те, що в романі «Серце пітьми» небагато власних назв головних і другорядних героїв, утім цей промовистий факт компенсується іншими типами власних назв – топонімами, гідронімами, фірмонімами, що визначають хронотоп роману. У перекладі українською мовою більшість власних назв піддано транслітерації або транскрипції, щоб зберегти їхнє оригінальне звучання, у відповіднє з українськими орфографічними нормами. Імена головних персонажів роману очікувано передано транскодуванням, що є важливим для зв'язку оригіналу й перекладу.

Також при аналізі перекладу варто звернути увагу й на мультимодальне відтворення гумору й іронії. У пригод-

ницько-психологічному трилері «Серце пільми», а тим більше у драмі «Апокаліпсис сьогодні» гумор – явище нечасте. Як письменник, так і сценарист більше вдаються до іронії. В оригіналі роману Джозефа Конрада гумор часто прихований за іронією чи сарказмом. Головний герой інколи з гіркою іронізує над абсурдністю колоніальної адміністрації або бюрократичної машини. Це може бути опис чиновників, які виглядають карикатурно формально на тлі дикої природи: *«виглядав він як той перукарський манекен, але, незважаючи на деморалізуючий вплив цієї землі, добре дбав про свою зовнішність...Його накрохмалені комірці й випрасувані шемізетки були його особистими досягненнями»* – *“His appearance was certainly that of a hairdresser’s dummy; but in the great demoralization of the land he kept up his appearance. That’s backbone. His starched collars and got-up shirt-fronts were achievements of character”*. Фільм «Апокаліпсис сьогодні» зберігає загальну атмосферу іронічної абсурдності, але перетворює іронію Конрада на більш темний, часом чорний гумор. Це пов’язано як з візуальними ефектами, так і з діалогами персонажів, які наголошують на безглуздості війни у В’єтнамі. Наприклад, у фільмі є сцена, де полковник Кілгор випаює напалмом село тільки задля того, аби безперешкодно серфінгувати на підходящому для цього узбережжі, де мали нещастя мешкати в’єтнамці. Його самовпевнений коментар *«Я люблю запах напалму зранку»* – приклад чорного гумору, де трагічні події війни поєднуються з дивною байдужістю чи навіть насолодою від насильства.

Отже, кінострічка «Апокаліпсис сьогодні» як результат інтерсеміотичного перекладу втілена трьома типами модусів – візуальним (специфіка освітлення та сценізації), аудіальним (музичний супровід, тиша, звуки) і реалізованим (сценічна дія та мовлення акторів), які сукупно формують цілісну аудіовізуальну естетику. Зміна або накладання модусів, а найбільше – їх ефектне й запам’ятовуване поєднання – візитівка «Апокаліпсис сьогодні».

Подальша дослідницька перспектива полягає в аналогічних дослідженнях інтерпретації різними каналами мультимодальності художніх творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александренко Є. Мультиmodalність в аудіовізуальному перекладі. URL: <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/materiali.pdf> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Аліфанов О. А., Десятник Г. О. Основи операторської творчості. Теоретичні та історичні аспекти : тексти лекцій. Київ : КНУ, 2016. 126 с.
3. Голубенко Н. Концептуальні підходи до дослідження кінотексту в аспекті інтерсеміотичного перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип 44, Том 1. С. 152–157.
4. Калінюк О. О. Особливості адаптації тексту художнього твору в кіносценарний комунікативний трансформ. *Записки з романо-германської філології*. 2017. Вип. 1 (38). С. 50–59.
5. Конрад Дж. Серце п'їтьми: Роман. У перекладі Ігоря Андрущенка. Львів : Видавництво «Астролябія», 2015. 176 с.
6. Мельник М. Є. Кінотекст як особливий тип дискурсу. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Sdzif_2014_12_22.pdf (дата звернення: 26.10.2024).
7. Apocalypse Now. URL: <https://www.amazon.com/Apocalypse-Now-Marlon-Brando/dp/B0045INOCO>.
8. Pasolini P. P. The Cinema of Poetry. In *Movies and Methods*. Berkeley: University of California Press, 1976. Vol. 1. 542–558.
9. Conrad J. Heart of Darkness, Los Angeles: Green Integer. 2003. 188 p.
10. 20 facts you might not know about 'Apocalypse Now' URL: https://www.yardbarker.com/entertainment/articles/20_facts_you_might_not_know_about_apocalypse_now/s1_35268326#slide_1 (дата звернення: 26.10.2024).
11. 36 facts about the movie 'Apocalypse Now'. URL: <https://facts.net/movie/36-facts-about-the-movie-apocalypse-now/> (дата звернення: 26.10.2024).

УДК 81'322.4

ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ GOOGLE TRANSLATE ТА DEEPL TRANSLATE ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

*Саранча К. В., Черноватий Л. М. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено огляду еволюції систем машинного перекладу, опису основних характеристик програм Google Translate та DeepL Translate та аналізу їхньої порівняльної якості перекладу англomовного тексту у галузі перекладознавства. Якість перекладу цих програм визначено та оцінено шляхом перекладу п'яти фрагментів англomовної статті відповідного спрямування. Аналіз текстів перекладу цих фрагментів здійснювався на основі класифікації помилок за їхніми типами та відносною вагою, розрахованою в штрафних балах. За результатами аналізу сформульовано висновок, що жодна з проаналізованих програм машинного перекладу не здатна забезпечити потрібний рівень якості тексту перекладу, оскільки тексти перекладу цих програм потребують суттєвого редагування.

Ключові слова: класифікація помилок, машинний переклад, порівняльна ефективність програм машинного перекладу, DeepL Translate, Google Translate.

Sarancha K. V., Chernovaty L. M. Comparative efficiency of Google Translate and DeepL Translate machine translation systems for rendering into Ukrainian Translation-Studies-related texts in English. The article deals with an overview of the evolution of machine translation systems, a description of the main characteristics of Google Translate and DeepL Translate and an analysis of their comparative quality of translation of English-language texts in the domain of Translation Studies. The translation quality of these programmes was determined and evaluated by translating five fragments of an English-language article in the relevant field. The analysis of the target texts of these fragments was based on the classification of errors by their types and relative weight, calculated in penalty points. Based on the results of the analysis, it is concluded that none of the an-

alysed machine translation programs is capable of providing the required level of translation quality, since the translation texts of these programs require significant editing.

Key words: *comparative effectiveness of machine translation programs, DeepL Translate, error classification, Google Translate, machine translation.*

Програми машинного перекладу набувають все більшого поширення, що пояснюється їхнім безперервним вдосконаленням, яке відбувається завдяки стрімкому розвитку комп'ютерних технологій. До програм машинного перекладу (МП) звертаються й професійні перекладачі, оскільки це значно прискорює процес перекладу. З іншого боку, жодна із сучасних програм МП не є досконалою, а отже тексти, перекладені ними, потребують редагування, обсяг якого й визначає ступінь доцільності застосування відповідної програми. Обґрунтоване рішення щодо конкретної програми у кожному конкретному випадку потребує інформації про порівняльну ефективність наявних програм. У свою чергу, таку інформацію можна одержати лише в результаті проведення спеціальних досліджень, **актуальність** яких визначається згаданими чинниками.

Відповідно, **метою** нашого дослідження є порівняння якості перекладу програм *Google Translate* та *DeepL Translate*, які є серед найпоширеніших програм, що знаходяться у загальному доступі. **Об'єктом** дослідження є доцільність застосування МП у перекладацькій діяльності, а **предметом** – порівняльна ефективність програм *Google Translate (GT)* та *DeepL Translate (DT)*. **Матеріалом** дослідження послужила оригінальна англомовна стаття [7] та її переклад українською мовою програмами *GT* та *DT*.

Для досягнення згаданої мети потрібно було розв'язати низку **завдань**: 1) проаналізувати історію розвитку систем МП, а також принципів та підходів до їх створення і функціонування; 2) розглянути головні характеристики систем МП *GT* і *DT*; 3) вибрати англомовний текст оригіналу; 4) перекласти його за допомогою згаданих програм; 5) визначити принципи ідентифікації помилок в обох текстах та класифікувати їх; 6) порівняти кількість та характеру помилок, допущених обома програмами; 7) узагальнити результати дослідження.

На першому етапі встановлено, що, починаючи з 1954 року [3], розвиток МП пройшов кілька поколінь [2]. Системи МП на основі правил відносяться до першого та другого поколінь. Ці системи використовують три підходи: дослівний, підхід на основі інтерлінгви та трансферу [9].

Належність систем МП на основі правил до певного покоління визначається принципом, яким керуються системи перекладаючи тексти. Системи МП з дослівним підходом у своїй основі мають словник, який використовується машиною з метою підбору відповідника слову, яке наявне в джерельному тексті [5]. Системи на основі інтерлінгви та трансферу формують друге покоління систем. Окремо виділяють корпусні системи, які мають два підходи, а саме: статистичний з вірогіднісною моделлю та на основі прикладів [11]. Надалі з'являються гібридні системи, яким властиве поєднання найкращих рис статистичних систем МП та систем на основі правил [1]. Нейронні системи можна віднести до найсучасніших систем, особливість яких полягає в тому, що для перекладу тексту такі системи використовують нейронну мережу [4].

Якщо зіставляти програми *GT* та *DT*, то перша з них була розроблена раніше (2006 рік), ніж друга (2017 рік [8; 10]). Програма *GT* суттєво переважає програму *DT* за кількістю мов, якими програма може перекладати: *GT* перекладає більше ніж ста мовами, а *DT* – тридцятьма.

Матеріалом для визначення порівняльної ефективності двох програм, ми обрали п'ять фрагментів (приблизно по 1500 знаків кожний) з англomовної статті [7] у галузі перекладознавства (*Directionality in cognitive translation and interpreting studies*), які потім переклали за допомогою згаданих програм.

Для аналізу текстів перекладу ми сформулювали його принципи, зокрема, класифікацію помилок. При цьому ми спиралися на типологію помилок у наявній літературі [6], відповідно до якої ми розрізняли помилки чотирьох типів: I тип – зміна головної інформації тексту оригіналу (1 штрафний бал); II тип – виникнення неясності, що може спричинити невірне розуміння тексту перекладу (0,5 штрафного бала); III тип – термінологічна помилка, вживання загальновживаного слова замість відповідного терміна (0,25 штрафного балу); IV тип – мовні помилки, які не впливають на розуміння тексту оригіналу (0,1 штрафного балу).

У таблиці 1 показано порівняльну кількість та питому вагу помилок в текстах перекладу фрагмента 1 програмами *GT* і *DT* за типами.

Таблиця 1

Порівняльна кількість та питома вага помилок в текстах перекладу програмами *GT* і *DT* за фрагментом 1 і типами (кількість помилок/питома вага (%) від загальної кількості помилок). Фр – номер фрагмента, % – відсоток збігу текстів перекладу програм *GT* і *DT*, *m* – середнє значення.

Фр	%	Типи помилок								Усього помилок		Штрафних балів	
		I тип		II тип		III тип		IV тип					
		ГТ	ДТ	ГТ	ДТ	ГТ	ДТ	ГТ	ДТ	ГТ	ДТ	ГТ	ДТ
1	67	7/27	5/21	2/8	2/8	1/4	1/4	16/61	16/67	26	24	9,85	7,85

Згідно з результатами, поданими в таблиці 1, можна зробити висновок, що ТП, виконані за допомогою програм МП *Google Translate* та *DeepL Translate*, дещо схожі, адже у 67% випадків, як показують результати, одержані за допомогою комп'ютерної програми порівняння текстів, вони дослівно збігаються. Загальна кількість помилок, допущених обома програмами МП (*GT* та *DT*), майже однакова, *GT* – 26 помилок, для *DT* цей показник становить 24, тобто на дві помилки менше.

Кількість помилок I типу, допущених програмою *GT* у ТП фрагмента 1 складає 7, а програмою *DT* – 5. Спільними помилками I типу є невірний переклад словосполучення “*cognitive translation and interpreting studies*”, який обома системами МП перекладається майже однаково невірно. Програма *GT* переклала як «когнітивний переклад та усний переклад», а програма *DT* – як «дослідження когнітивного перекладу та усного перекладу». Збереження англомовних аббревіатур *L1/L2* в ТП є характерним для обох програм. Також частково спільним для обох з них є переклад словосполучення “*less dominant language*” як «менш домінуюча мова» (програма *GT*) та «менш домінантна мова» (програма *DT*) замість «недомінантна мова». Але в цьому випадку програма *DT* краще переклала прикметник “*dominant*”, а програма *GT* перетворила його на активний дієприкметник теперішнього часу, що суперечить нормам української мови.

Однаковою (по дві) в обох програмах є кількість помилок II типу, питома вага яких від загальної кількості помилок становить 8%. Ці дві помилки стосуються однієї і тієї лексичної одиниці, а саме терміну “*directionality*”. Обидві програми переклали його однаково («спрямованість» замість «напрямок перекладу»).

Програми *GT* та *DT* зробили по одній помилці III типу. В обох випадках, вона стосується передачі одного і того ж словосполучення “*experimental designs*”, але його переклад дещо різниться. Програма *GT* переклала його як «експериментальні плани», а програма *DT* – як «експериментальні дизайни», тобто більш дослівно.

Програмами *GT* та *DT* була допущена однакова кількість помилок IV типу (16 помилок). Частина цих помилок є спільними, але є й відмінні. Спільною помилкою для обох систем МП є стилістично невдалий переклад словосполучення «*two decades*» як «два десятиліття», замість «двадцять років». Обом ТП МП властиве невдале тлумачення іменника «*interest*», а також збереження в ТП «*нам*», тобто дослівність перекладу на шкоду його якості.

Серед відмінних помилок можна виокремити такі: програма *DT* допустила помилку при відмінюванні власної назви (*Aline Ferreira*), що не є характерним для ТП виконаного за допомогою програми *GT*. Також є й відмінність у перекладі словосполучення “*translation into the first language*”. Програма *GT* переклала його як «переклад **на** першу мову», а *DT* – правильно, як «переклад першою мовою». Наступна відмінність полягає у прислівнику “*further*”, який наявний в ТО. Програма *GT* переклала його як «далі», а програма *DT* взагалі його вилучила, але таке вилучення було виправданим, оскільки не вплинуло на зміст та розуміння ТП. Є різниця в перекладі словосполучення “*that can be replicated*”: «які можна відтворити» (*GT*) замість «які можна повторити» (*DT*).

Отже, якщо порівняти два ТП та взяти до уваги всі помилки, виявлені в ТП МП, можна зробити висновок, що програма *DT* переклала фрагмент 1 дещо краще, ніж програма *GT*. Різниця між результатами двох програм складає 2 штрафних бали (близько 20%) на користь програми *DT*, що є досить суттєвою відмінністю. Ця відмінність утворилася за рахунок меншої кількості інформаційних помилок у програмі *DT*, а саме частка цих помилок і є найважливішим критерієм оцінки якості перекладу.

Результати аналізу усіх п'яти фрагментів дозволив сформулювати висновки, наведені далі.

Хоча програми *Google Translate* та *DeepL Translate* відносяться до різних типів – на основі правил та нейронний відповідно – їхня ефективність є приблизно на однаковому низькому рівні. Середня кількість помилок кожної програми при перекладі фрагменту обсягом 1500 друкованих знаків складає 33,4 у програми *Google Translate* та 30,8 – у *DeepL Translate*, тобто остання програма має невелику перевагу. Схожими є й частки різних типів помилок: I тип – 25% (*Google Translate*) і 26% (*DeepL Translate*), II тип – 9% (*Google Translate*) і 10,5% (*DeepL Translate*), III тип – 6% (*Google Translate*) і 4,5% (*DeepL Translate*), IV тип – 60% (*Google Translate*) і 59% (*DeepL Translate*). За загальною кількістю штрафних балів незначну перевагу має програма *DeepL Translate* (11,77 проти 12,22 у *Google Translate*), однак різниця є дуже невеликою (0,55 штрафного балу). З іншого боку, тексти перекладів обох програм є не надто схожими – дослівний збіг згаданих текстів коливається від 64 до 67% (середнє значення – 65%).

Якщо оцінювати якість перекладу за критеріями, що використовуються для оцінки перекладів студентів, то жодна з них навіть не наближається до нижнього рівня задовільної оцінки. За п'ятибальною шкалою середня оцінка перекладу програмою *Google Translate* складає 1,5, а програмою *DeepL Translate* – 1,6. Таким чином, тексти перекладу обох програм потребують суттєвого постредагування, витрати часу на яке можуть не виправдати їхнього застосування.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у збільшенні обсягу текстів для перекладу та у розширенні номенклатури програм МП, залучених до дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселовська Г. В, Радецька С. В. Машинний переклад: його типологія, переваги та недоліки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 7. Вип 35. С. 23–27.
2. Гречуха Л. О., Кузєбна В. В. Системи машинного перекладу: оглядовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 372–375.

3. Данилов Г., Балакірева В., Василенко К. Машинний переклад, системи машинного перекладу та їх специфіка. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. №33. С. 293–311.
4. Пушик Н. В., Горда В. В. Техніка машинного перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Т. 49. Вип. 2. 2021. С. 170–173.
5. Хорошун О. О. Машинний переклад: історичний огляд. *Нова філологія*. 2021. № 82. С. 333–337.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с.
7. Ferreira A. Directionality in cognitive translation and interpreting studies. *The Routledge Handbook of Translation, Interpreting and Bilingualism*. 2023. P. 301–313.
8. Matviienko L., Khomenko L., Denysovets I., Horodenska K., Nikolashyna T., Pavlova I. Comparative Analysis of Online Translators in the Machine Translation System. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2024. Vol. 16. № 3. P. 101–118.
9. Okpor M. D. Machine translation approaches: issues and challenges. *International Journal of Computer Science Issues*. 2014. № 11(5). P. 159 – 165.
10. Tongpoon-Patanasorn A., Griffith K. Google Translate and Translation Quality: A Case of Translating Academic Abstracts from Thai to English. *PASAA*. 2020. Vol. 60. № 1. P. 134–163.
11. Vanlalmuansangi K., Lalţanpuia. Machine Translation and Its Approaches. *Proceedings of the Mizoram Science Congress 2018*. Aizawl : Atlantis Press, 2018. P. 141–145.

УДК 159:81/253-057.875

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ УСНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*Спузяк М. Р., Статівка А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті описуються особливості усного перекладу специфічних лексичних одиниць військової тематики. Було проведено аналіз способів перекладу та перекладацьких трансформацій, що були використані при усному перекладі цих одиниць. Найбільш уживаним способом перекладу є калькування, а найчастіше застосованою перекладацькою трансформацією є пермутація.

Ключові слова: *лексична одиниця, перекладацька трансформація, спосіб перекладу, усний переклад.*

Spuziak M. R., Stativka A. O. The features of rendering military lexical units in English-Ukrainian interpreting. The article deals with the features of interpreting specific military lexical units. We conducted the analysis of the methods of interpretation and interpretation transformations used when interpreting the lexical units. The most common method of interpreting is calque, and the most common interpretation transformation is permutation.

Key words: *interpreting, lexical unit, method of interpretation, interpretation transformation.*

У сучасних умовах важливу роль відіграє налагоджена комунікація між державами та міжнародними інституціями, особливо з огляду на численні збройні конфлікти. Ефективна взаємодія країн у військовій сфері залежить не лише від зусиль дипломатів та офіційних представників, а й від усних перекладачів. Усні перекладачі відіграють ключову роль у забезпеченні точності та зрозумілості переданої інформації, що є критично важливим у ситуаціях, коли від цього залежить безпека країни. Вони працюють

у режимі реального часу, що вимагає від них не лише глибокого знання мов, а й розуміння політичних та культурних контекстів. Не слід забувати про те, що усний перекладач має бути обізнаним у тій сфері, в якій він перекладає, і розуміти специфічні терміни певної тематики, включаючи військову.

Актуальність дослідження визначається зростаючим значенням англо-українського перекладу в контексті міжнародної військової співпраці, що є важливим елементом зовнішньої політики України в умовах російсько-української війни. У зв'язку з цим виникає підвищена потреба у вивченні особливостей перекладу лексики військової тематики, яка має специфічні риси і впливає на вибір перекладацьких стратегій під час усного перекладу.

Метою дослідження є дослідження способів перекладу та перекладацьких трансформацій, які застосовуються при усному англо-українському перекладі у військовій сфері.

Об'єктом дослідження виступають особливості відтворення лексичних одиниць військової тематики з фрагментів відібраних англомовних промов.

Предметом дослідження стали способи перекладу та перекладацькі трансформації, що використовуються при відтворенні лексичних одиниць військової тематики в англо-українському усному перекладі.

Матеріалом дослідження є фрагменти з 64 англомовних промов американських, британських та європейських високопосадовців [11; 12; 13; 14; 15]. З цих промов було відібрано 193 лексичні одиниці військової тематики.

У ході дослідження були використані наступні **методи**:

- *методи синтезу, аналізу, дедукції й індукції* були застосовані для пошуку, аналізу і відбору теоретичного матеріалу;
- *метод вибіркового добору* був використаний у процесі вибору фрагментів англомовних промов та, відповідно, їхнього перекладу для подальшого аналізу;
- *метод кількісного аналізу* застосовувався для підрахунку частотності способів перекладу й перекладацьких трансформацій, використаних в усному перекладі.

Виклад основного матеріалу. Переклад є невід'ємною частиною сучасного світу та успішної взаємодії між різними країнами та їхніми культурами. Це поняття досліджувалося

багатьма фахівцями, кожний з яких давав своє визначення, наприклад, П. Ньюмарк вважає, що суть перекладу полягає у відтворенні змісту тексту іншою мовою відповідно до задуму автора, при цьому основним завданням є передача суті оригінального тексту в перекладеному варіанті [10].

О. Селіванова описує процес перекладу як подвійний інтерпретаційно-створювальний дискурс, що складається з двох фаз [5], а, на думку О. Ребрія, переклад – це процес перекодування повідомлень, закодованих у знаках однієї мовної системи, в повідомлення, закодовані у знаках іншої мовної системи [4]. Проаналізувавши роботи різних дослідників, ми сформулювали власне визначення перекладу. Ми вважаємо, що переклад є як процесом передачі змісту повідомлення з однієї мови іншою, так і кінцевим результатом цієї діяльності.

Існує два види перекладу в залежності від форми мовлення: усний та письмовий. Оскільки основним об'єктом нашого дослідження є усний переклад, зосередимо увагу саме на ньому. Усний переклад – це вид перекладу, де як оригінал, так і його переклад виступають в нефіксованій формі під час процесу перекладу, що обумовлює одноразове сприйняття перекладачем частин оригіналу та унеможливорює подальше виправлення або порівняння перекладу після його виконання [1].

У процесі усного перекладу текст перекладу формується або одночасно зі сприйняттям оригіналу, або після його озвучення. Відповідно, розрізняють два основних типи усного перекладу: послідовний, який здійснюється після сприйняття оригіналу, та синхронний, що виконується паралельно з вимовою тексту оригіналу [2]. Під час виконання послідовного перекладу фахівець спочатку сприймає вихідне повідомлення та записує найважливішу інформацію, застосовуючи перекладацький скоропис, а на другому етапі передає повідомлення мовою перекладу за допомогою своїх нотаток. Синхронний переклад в свою чергу виконується без використання скоропису через брак часу для записування інформації. Через це в цьому виді усного перекладу допускається випущення більшої кількості деталей, ніж при послідовному перекладі.

В нашому дослідженні було проаналізовано низку лексичних одиниць, що були відібрані з промов англомовних високопоса-

довців та джерел, що висвітлюють війну в Україні. Після проведення відбору термінологічних одиниць було обрано класифікацію способів перекладу та перекладацьких трансформацій за В. І. Карабаном [3].

В аналізі було визначено такі способи перекладу, калькування, пошук словникового відповідника та транскодування. Щодо перекладацьких трансформацій, було виділено перmutацію, контекстуальну заміну, генералізацію, конкретизацію, додавання слова й заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови.

Калькування – це такий спосіб перекладу, коли відповідником слова вихідної мови в цільовій мові обирається перший за порядком відповідник у словнику [3]. Цим способом перекладу було відтворено 122 лексичних одиниць. Наведемо один з прикладів застосування калькування:

*In addition to military plant, the drones hit an **oil depot** nearby* [6]. – Окрім військового заводу, дрони влучили у **нафтосховище** поруч.

Лексична одиниця *oil depot* має декілька відповідників («нафтобаза», «склад мастил», «склад паливно-мастильних матеріалів»), але в цьому контексті найбільш влучним є перший словниковий відповідник «нафтосховище», бо цей фрагмент взято з промови про ураження нафтосховища українськими дронами.

Пошук словникового відповідника – це спосіб перекладу, при якому здійснюється пошук еквіваленту лексичної одиниці, закріпленого у словнику [3]. Таким способом було відтворено 34 лексичних одиниць. Пошук відповідника дозволяє чітко та швидко перекладати специфічні лексичні одиниці військової тематики, наприклад:

*The secondary function of these **vessels** is **patrolling*** [7]. – Ще однією функцією цих **суден** є **патрулювання**.

В цьому реченні для перекладу лексичних одиниць *vessels* та *patrolling* було підібрано відповідні автохтонні відповідники «судна» та «патрулювання», які підходять за контекстом даного речення.

Ще одним способом перекладу, який був застосований при перекладі лексичних одиниць, є транскодування. При транскодуванні звукова або графічна форма слова відтворюється за допо-

могою абетки мови перекладу. Цим способом було перекладено 27 лексичних одиниць. У військовій тематиці транскодування переважно використовується для перекладу власних назв різноманітних видів озброєння та лексичних одиниць, що позначають певні типи летальної зброї безпосередньо у їхньому застосуванні, наприклад:

*These massive **bombardments** used **drones** and missiles to strike cities and civilian infrastructure all across the country* [14]. – Ці масові **бомбардування** проводилися з застосуванням **дронів** та керованих ракет для ураження міст та цивільної інфраструктури по всій країні.

Для перекладу лексичних одиниць *bombardments* та *drones* було застосовано такий вид транскодування, як адаптивне транскодування, внаслідок чого відбулася фонетична адаптація цих слів до української мови, а саме додавання суфіксів «-ув-» та «-ан-н(я)» до кореня «бомбард-» та суфіксу «-ів» до кореня «дрон-».

Найчастіше застосованою для перекладу перекладацькою трансформацією стала пермутація. При використанні цієї трансформації лексичні елементи словосполучення міняються місцями при перекладі [3]. Пермутація була застосована для перекладу 32 лексичних одиниць, наприклад:

*There has been a long conversation here in the United States about those **long-range cruise missiles*** [11]. – В США вже давно ведеться діалог щодо цих **крилатих ракет великої дальності**.

Як можна побачити з перекладу словосполучення *long-range cruise missiles*, термін *cruise missiles* («крилаті ракети») був перекладений за допомогою калькування, після чого відбулася перестановка компонентів усього словосполучення і в мові перекладу, на відміну від оригіналу, цей термін розташований на початку словосполучення.

Конкретизація – це така перекладацька трансформація, внаслідок якої слово із ширшим семантичним значенням в оригіналі замінюється на слово із вузьким семантичним значенням [3]. Конкретизацію було застосовано при перекладі 2 лексичних одиниць, наприклад:

*Bradley has a 25-mm **gun** and a machine gun and can carry up to six infantry soldiers in the squad compartment* [8]. – «Бредлі» обладнаний 25 мм **гарматою** та кулеметом й може перевозити до шести піхотинців у десантному відділенні.

Лексема *gun* має широке значення в мові оригіналу, позначаючи будь-який пристрій, що приводить снаряд у рух за допомогою вибухової сили або тиску, тому в певних контекстах її можна перекласти як «зброя», що має таке ж широке значення. Однак у контексті цього речення йдеться про бойову машину піхоти «Бредлі», тому для точнішого відтворення значення *gun* використовується конкретизація. Гармата є конкретним типом зброї з довгим стволом, високою початковою швидкістю снаряда і малим кутом підвищення. Визначення цієї лексичної одиниці показує, що воно має вужче значення, ніж «зброя».

Генералізація, на відміну від конкретизації, при перекладі розширює слово із вужчим значенням [3]. За допомогою цієї перекладацької трансформації було перекладено 4 лексичні одиниці, наприклад:

Next was armor and mechanized infantry fighting vehicles, breaching equipment all of which strengthened Ukrainian maneuver warfare and allowed them to conduct the current counter-offensive [12]. – Потім ми надали **бронетехніку** (генералізація), механізовані БМП та інженерне обладнання – усе це посилює здатність України вести маневрові бойові дії та дозволило українським військам проводити поточний контрнаступ.

Лексична одиниця *armor* має наступне визначення: *strong covering that protects a person or a vehicle* (міцне покриття, що захищає людину чи транспортний засіб). Відповідником цієї лексичної одиниці в українській мові з подібним семантичним значенням є слово «броня», однак в цьому випадку воно не передає коректне значення лексичної одиниці *armor*, оскільки цей фрагмент взято з промови щодо надання Україні пакету військової допомоги. Відповідно, при перекладі було використано генералізацію: *armor* замінено на «бронетехніка». Бронетехніка охоплює будь-яку техніку з бронею для захисту від засобів ураження (танки, бронетранспортери, літаки, кораблі), тому воно має ширше семантичне значення порівняно з *armor* в мові оригіналу.

Контекстуальна заміна – це перекладацька трансформація, що дозволяє використати слово, яке більш адекватно передає значення поняття за контекстом, ніж словниковий відповідник

[3]. Контекстуальну заміну було застосовано при перекладі 5 лексичних одиниць, наприклад:

*They are used to search for and destroy mines using remotely operated **search vehicles*** [7]. – Вони використовуються для пошуку та знищення мін за допомогою дистанційно керованих **пошукових засобів**.

У цьому фрагменті лексичну одиницю *vehicles* було перекладено як «засоби». Відповідно до англо-українського військового словника, термін *vehicle* має такі відповідники: «засіб пересування»; «транспортний засіб»; «машина» (автомобіль, транспортер, САУ, танк тощо); «літак» / «ракета-носій». Жодний з цих відповідників адекватно не передає сенс оригіналу, оскільки у цьому реченні йдеться про кораблі, які використовуються для розмінування, тому застосовується контекстуальна заміна, і *vehicles* перекладається саме як «засоби».

При додаванні слова в мові перекладу вводяться певні лексичні елементи, які відсутні в оригіналі, для того, щоб адекватно передати смисл терміну або речення оригіналу [3]. За допомогою цієї лексичної трансформації було здійснено переклад 2 лексичних одиниць, наприклад:

*In this last package we've included more ammunition for HIMARS, additional **155-millimeter and 105-millimeter artillery rounds** and important anti-armor capabilities* [13]. – В останній пакет допомоги увійшли боєприпаси для «Хаймарс», додаткові **артилерійські снаряди калібру 155 мм та 105 мм** і важливі протитанкові засоби.

При перекладі словосполучення *155-millimeter and 105-millimeter artillery rounds* було використано калькування в комбінації з додаванням слова, оскільки в українській мові, на відміну від англійської, необхідно уточнити, що слова «155 мм та 105 мм» стосуються саме калібру снарядів, а не їхнього розміру.

Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови – це перекладацька трансформація, яка використовується у випадках, коли через певні лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу неможливо адекватно перекласти слово однієї частини мови в оригіналі словом тієї ж частини мови у перекладі [3]. 2 лексичні одиниці було перекладено із застосуванням цієї трансформації, наприклад:

*The Czech company supplies its unmanned ground vehicles to the soldiers of the 1st Tank Brigade to perform logistical tasks and **evacuate** the wounded [9].* – Чеська компанія поставляє наземні безпілотники військовослужбовцям 1-ї танкової бригади для виконання логістичних завдань та **евакуації** поранених.

В мові оригіналу лексична одиниця *evacuate* є дієсловом, проте у процесі перекладу здійснюється заміна дієслова на іменник «евакуації» для дотримання граматичних норм.

Проведений аналіз перекладу фрагментів промов, що містять відібрані лексичні одиниці військової тематики дозволяє нам зробити наступні **висновки**: в результаті аналізу було встановлено, що найпоширенішим способом перекладу серед відібраних одиниць є калькування – 122 випадки. Другим за частотою є пошук словникового відповідника – 34 випадки, а останнім є транскодування та його види – 27 випадків. Щодо перекладацьких трансформацій, найбільш вживаною виявилася пермутація – 32 випадки. Далі у порядку спадання йдуть такі трансформації: контекстуальна заміна (5 випадків), генералізація (4 випадки), а також конкретизація, додавання слова та заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (по 2 випадки кожна).

Перспективами подальших досліджень є вивчення особливостей перекладу нових термінологічних одиниць військової тематики, а також дослідження впливу культурного контексту на вибір еквівалентів для перекладу військових термінологічних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бесараб Т. П. Міжкультурні зв'язки та роль перекладу у їх розвитку. Харків. 2013.
2. Головня А. В., Щербина А. В., Гастинщикова Л. О. Види усного перекладу та його застосування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). Вип. 4. Ч. 2. С. 11–18.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. CNN, 12 Mar 2024. URL: <https://edition.cnn.com/2024/03/12/europe/russia-belgorod-border-ukraine-attack-intl/index.html> (Дата звернення: 20.10.2024).
7. Militaryni, 2 Jan 2024. URL: <https://mil.in.ua/en/news/turkey-will-not-allow-minesweepers-cherkasy-and-chernihiv-to-enter-the-black-sea/> (Дата звернення: 20.10.2024).
8. Militaryni, 28 Jan 2024. URL: <https://mil.in.ua/en/articles/bradley-american-cowboy-on-ukrainian-battlefield/> (Дата звернення: 20.10.2024).
9. Militaryni, 9 Jan 2024. URL: <https://mil.in.ua/en/news/the-czech-company-transferred-unmanned-ground-vehicles-to-ukraine-free-of-charge/> (Дата звернення: 20.10.2024).
10. Newmark P. A Textbook of Translation. Hertfordshire : Prentice Hall, 1988. 292 p.
11. Youtube, 17 Sep 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Q9kUIDuNJWs> (Дата звернення: 20.10.2024).
12. Youtube, 19 Sep 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mEobCj13xiE> (Дата звернення: 20.10.2024).
13. Youtube, 21 Apr 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=I2US8RY5eKY> (Дата звернення: 20.10.2024).
14. Youtube, 5 Jan 2024. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HHAu_zQUPE0 (Дата звернення: 20.10.2024).
15. Youtube, 6 Sep 2023. URL: <https://www.youtube.com/live/REccU9Sku2E> (Дата звернення: 20.10.2024).

УДК 811.111:811.161.2]’255.4

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ СЕРІАЛІВ

*Терещенко А. І., Мартинюк А. П. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу перекладацьких стратегій одомашнення та очуження на базі фрагментів оригіналу та дубляжу серіалу “Brooklyn Nine-Nine”. Особлива увага приділяється фрагментам із жартами, ідіомами та культурними посиланнями, що є знаковими конститивними рисами стилю серіалу. В результаті дослідження встановлені лексичні, лексико-граматичні та граматичні трансформації, які корелюють зі стратегіями одомашнення і очуження.

Ключові слова: одомашнення, очуження, перекладацька стратегія, дубляж.

Tereshchenkova A. I., Martynyuk A. P. Strategies of English-Ukrainian translations of TV series. The article investigates domestication and foreignization translation strategies realized in the Ukrainian dubbing of the TV series “Brooklyn Nine-Nine”. Particular attention is paid to the fragments with jokes, idioms, and cultural references, which are significant constitutive features of the series’ style. The research results in establishing lexical, lexico-grammatical, and grammatical transformations that correlate with the strategies of domestication and foreignization.

Key words: domestication, dubbing, foreignization, translation strategy.

Актуальність дослідження англо-українського перекладу серіалів зумовлена глобальною популярністю кіномистецтва та доступом до культурного розмаїття завдяки сучасним технологіям. Відповідно, виникає потреба в якісному перекладі. Переклад фільмів і серіалів має бути не лише точним, але й передавати культурні особливості та емоційний контекст оригіналу. Це дослідження сприяє вдосконаленню практики кіноперекладу, збереженню культурної спадщини та забезпеченню доступу української аудиторії до якісних іноземних серіалів.

Метою цього дослідження є встановлення стратегій англо-українського перекладу американських серіалів, враховуючи лексичні, лексико-граматичні та граматичні трансформації, що забезпечують адекватне відтворення змісту, стилю та емоційного контексту оригіналу. Дослідження спрямоване на аналіз перекладацьких труднощів та шляхів їх подолання.

Для досягнення поставленої мети було використано комплексну методику, що включає методи інформаційного пошуку, вибіркового добору для формування корпусу матеріалу дослідження, а також перекладацький аналіз для виявлення способів, прийомів і трансформацій, застосованих у перекладі.

Дослідження спирається на праці українських перекладознавців, таких як А. Г. Гудманян [2], В. В. Демецька [4], Т. Г. Лукьянова [7], О. В. Ребрій [11], на інші [1; 3; 5; 6; 8; 10].

Об'єктом дослідження є англо-український переклад американського серіалу «Бруклін 9-9».

Предметом дослідження є стратегії перекладу з англійської на українську, зокрема дослівний переклад, лексичні, лексико-граматичні та граматичні трансформації, застосовані перекладачами.

Матеріалом для дослідження служать 110 прикладів перекладацьких рішень, застосованих в англо-українському дубляжі американського серіалу «Бруклін 9-9».

Наукова новизна дослідження полягає в поглибленні розуміння особливостей англо-українського дубляжу американських серіалів, що робить внесок в теоретичну базу перекладознавства.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення практики кіноперекладу англо-українських серіалів, а також у навчальних курсах з підготовки перекладачів.

Загалом важливими аспектами кіноперекладу є: 1) збереження культурної автентичності (перекладач повинен враховувати культурні реалії оригіналу, щоб не втратити їхнього специфічного колориту); 2) адаптація перекладу до норм української мови; 3) врахування соціальних контекстів, таких як статусні відмінності, соціальні ролі та взаємовідносини між персонажами; 4) відтворення політичних та історичних аспектів (історичні події або політичні реалії, згадані у фільмі, можуть мати різну значущість

для різних аудиторій); 5) передача емоційних і психологічних станів персонажів; 6) дотримання етичних норм, таких як повага до культурних традицій і уникнення стереотипів; перекладачі повинні бути чутливими до культурних відмінностей і прагнути створити інклюзивний контент.

У ході роботи було виявлено та проаналізовано шляхи подолання труднощів перекладу шляхом застосування таких перекладацьких рішень: дослівного перекладу, граматичних, лексичних та лексико-граматичних трансформацій.

Ці перекладацькі рішення враховують внутрішні культурні особливості та можуть передбачати або одомашнення тексту, щоб він відповідав національним стандартам, або очуження, щоб зберегти мовні та культурні відмінності, відступаючи від домінуючих національних цінностей [13].

З огляду на значні відмінності в граматичній структурі англійської та української мов, **дослівний переклад** є досить рідкісним явищем. Дослівний переклад передбачає передачу тексту шляхом підстановки еквівалентів іншомовних слів на мові перекладу. Проте, у нашій дипломній роботі зустрічається чимало таких прикладів:

“This job is eating me alive.” – «Ця робота з’їдає мене живцем.» [12]

“I am not becoming like them.” – «Я не стаю схожим на них.» [12]

“I tripped over an uneven sidewalk.” – «Я спіткнувся об нерівний тротуар.» [12]

“I’ve mastered all the moves.” – «Я опанував усі рухи.» [12]

Дослівний переклад означає, що перекладач намагається зберегти оригінальну структуру тексту, не змінюючи її, щоб максимально передати зміст і настрій оригіналу. Також це простий переклад без зайвих слів. Структура речення залишається такою ж як в оригіналі.

Далі розглянемо **лексичні трансформації**, які включають: 1) вживання прямого відповідника для відтворення: а) лексеми; б) фразеологізму або сталого виразу; 2) застосування варіантного відповідника або контекстуальної заміни; 3) цілісне перетворення. Також було з’ясовано, що варіантний відповідник і контекстуальна заміна можуть призводити до зниження або, навпаки, нейтралізації/підвищення стилістичного ресурсу в перекладі.

У поданому нижче прикладі проілюстровано застосування прямого словникового відповідника для перекладу лексеми:

"I asked if they wanted **to embarrass** you, and they instantly said yes". – «Я запитав їх, чи хочуть вони вас **збентежити**, і вони миттєво відповіли «так». [12]

Переклад оригінального фразеологізму українським фразеологічним відповідником представлено прикладом *Back off*. – *Відчепись*. Перекладацькі ресурси Reverso Context та Linguee дають більш нейтральний і формальний варіант – «відступити, відійти», проте загальній атмосфері серіалу більше відповідає дубляж «Відчепись», який є більш розмовним і емоційним варіантом.

Переклад оригінального фразеологізму українським нефразеологічним словосполученням представлений нижче:

«Are you **setting Ross up with someone**? Does she have a wedding dress?» – «Ти **збираєшся когось знайомити** з Россом? А весільну сукню вона має?» [12]

Англійський вираз *to set sb up with sb* є фразеологізмом, проте відтворюється він нейтральним нефразеологічним словосполученням.

Іншим наслідком вживання варіантного відповідника є нейтралізація стилістичного регістру. Наприклад:

"You **did not do shit**". – «Ви **нічого не зробили**». [12]

В оригіналі речення містить нецензурну лексику, яку дубляж відтворює нейтрально.

Нижче наведено приклад цілісного перетворення.

"When life gives you **lemons, make lemonade**". – «Коли життя дає тобі **яблука** **зроби яблуневий мартіні**». [12]

Автори дубляжу повністю переосмислюють текст оригіналу, замінюючи лимону яблуками, а лимонад – яблучним мартіні.

Лексико-граматичні трансформації, зафіксовані в аналізованих перекладах, охоплюють:

- 1) опущення компонента оригінального виразу;
- 2) додавання компонента;
- 3) зміна перспективи.

Опущення компонента – це пропуск частини оригінального тексту, який не впливає на загальний сенс і може бути зрозумілий з контексту. Наприклад:

"His code name is **Fuzzy Cuddle bear**". – «Його кодове ім'я – **пухнасте ведмежатко**». [12]

Додавання компонента – це введення додаткових слів або фраз, щоб зробити текст більш зрозумілим для читача або адаптувати його до стилістичних норм цільової мови. Пояснювальний переклад з додаванням речення проілюстровано в наступному прикладі:

“I bet on at least some **over-the-clothes action**”. – «Ставлю на те, що вони **знімуть одяг і трохи пообнімаються**». [12]

Зміна перспективи – це зміна точки зору, з якої подається інформація, як скажімо перетворення активної конструкції в пасивну, та навпаки. Наприклад:

“**Me and my teammate** won! We fooled you all”. – «**Ми з моїм напарником** виграли! Ми всіх вас обдурили». [12]

Граматичні трансформації залучають: 1) компресію; 2) декомпресію.

Компресія у нашому дослідженні виражається, зокрема, опущенням дієслова зв'язки to be:

“Captain Holt **is** a man who values honesty”. – «Капітан Гольт – людина, яка цінує чесність». [12]

Наступний переклад містить опущення слова:

“I bet it's super fancy. Like **Beauty and the Beast fancy**” – «Б'юся об заклад, це справді шикарно. **Як красуня і чудовисько**». [12]

Іншим випадком компресії є опущення частини граматичної конструкції:

“I'm happy for you, but **I'm gonna need to borrow** a few things”. – «Я радий за тебе, але **мені потрібно позичити** кілька речей». [12]

Декомпресія – це процес розширення тексту під час перекладу, при якому додаткові елементи або пояснення вводяться для забезпечення зрозумілості, точності та відповідності стилістичним нормам цільової мови. Декомпресія виявляється як:

1) додавання слова:

“**Every time you talk**, I hear that sound that plays when Pac-Man dies” – «**Кожного разу коли** ти розмовляєш, я чую той звук, який лунає, коли Пекмен помирає.» [12]

У представленому вище прикладі у перекладі додано сполучник *коли*.

2) переклад слова – словосполученням:

“I'm totally **absolved**.” – «Я звільнився від провини». [12]

Таким чином, такі перекладацькі рішення як дослівний переклад і прямий відповідник корелюють зі стратегією очуження, у той час як варіантний відповідник і контекстуальна заміна, а також лексико-граматичні і граматичні трансформації – зі стратегією одомашнення.

У перспективі, цікавим є аналіз інших аспектів перекладу аудіовізуальних творів, таких як субтитрування та адаптація культурних реалій для різних аудиторій. Дослідження також може розширити свій фокус на інші жанри та види медіа, що дозволить створити більш повну картину сучасних перекладацьких практик та їхнього впливу на сприйняття іноземних серіалів українською аудиторією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бідасюк Н. В., Кучман І. М. Синхронний аудіовізуальний переклад: виклики професії. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Т. 25 (64), № 4, ч. 1. С. 48–52.
2. Гудманян А. Г., Плетенецька Ю. М. До проблеми кіноперекладу як виду художнього перекладу. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 25. С. 28–30.
3. Журавель Т. В. Кінопереклад як вид аудіовізуального перекладу і його становлення в Україні та світі. *Філологічні науки*. 2021. № 5. С. 15–22.
4. Демецька В., Федорченко В. До проблеми перекладу кінотекстів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2010. № 4. С. 239–243.
5. Кузенко Г. М. Кінопереклад як особливий вид художнього перекладу. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 9 (3). С. 70–74.
6. Кушнірова Т. В., Мацько А. В. Основні етапи розвитку українського кіноперекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. № 62, т. 3. С. 105–113.
7. Лукьянова Т. Г. Основи англо-українського кіноперекладу: навчальний посібник для студентів 4 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» денної форми навчання факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 104 с.
8. Мітіна О. М., Ростомова Л. М., Драпалюк К. І. Дублювання як вид аудіовізуального перекладу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*.

- Серія: Філологія. Журналістика. Перекладознавство. 2022. № 33 (72), ч. 1. С. 235–242.*
9. Наumenко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2011. 136 с.
 10. Полякова О. В. Дублювання як вид кіноперекладу. *Наукові записки Кіровоградського РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки.* 2013. №. 116. С. 338–341.
 11. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
 12. Brooklyn Original TV-series with Ukrainian translation URL: <https://uaserial.com/brooklyn-nine-nine/season-1> (дата звернення: 02.09.2024).
 13. Venuti L. Strategies of translation. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. M. Baker. London & New York : Routledge, 2001. P. 240–244.

УДК 821.111:[31:82+93:323.2]

МЕТОДИ ПЕРЕДАЧІ ТЕРМІНІВ КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНОЇ ТЕМАТИКИ В «ДЮНІ» ФРАНКА ГЕРБЕРТА

*Тюріна С. О., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті визначено основні групи термінів, представлених у романі Френка Герберта «Дюна», та їх значення для розкриття тематики й розвитку сюжету. Проведений аналіз методів, які використовували перекладачі для передачі термінів в романі, а також проаналізовано основні способи перекладу й трансформації, що застосовувалися під час роботи над перекладом роману українською.

Ключові слова: «Дюна», наукова фантастика, спосіб перекладу, термінологія, трансформація, Френк Герберт, художній переклад.

Tiurina S. O., Ivakhnenko A. O. Methods of rendering cultural and religious terms in Frank Herbert's "Dune". The author identifies the main groups of terms found in Frank Herbert's novel «Dune» and highlights their significance in revealing the theme and advancing the plot. The methods used by translators to render these terms are analyzed, focusing on the main translation strategies and transformations applied during the Ukrainian translation of the novel.

Key words: Dune, Frank Herbert, literary translation, science fiction, terminology, transformation, translation strategy.

Наукова фантастика є одним із провідних літературних жанрів, популярність якого зростає щороку. Її сюжети часто слугують основою для екранізацій, що мають попит серед різноманітної аудиторії. Однією з характерних рис таких творів є активне використання термінів, що допомагають створити унікальний вигаданий світ із його правилами та особливостями. Передача термінів у перекладі залежить від їхньої природи, контексту та функції, що вимагає від перекладача більшого занурення в текст твору, та глибших фонових знань. Ці проблеми зумовлюють **актуальність** роботи.

Об'єктом дослідження виступає специфіка перекладу постколоніального науково-фантастичного роману. **Предметом** дослідження є методи передачі термінів, що широко використовуються у цьому жанрі.

Мета роботи полягає у визначенні основних способів передачі культурно-релігійних термінів при перекладі постколоніального науково-фантастичного тексту.

Матеріалом для дослідження слугує роман Френка Герберта «Дюна» та його український переклад, виконаний А. Пітиком і К. Грицайчук.

У дослідженні застосовано такі **методи**: суцільна вибірка (збирання матеріалу), аналітичний варіативний пошук (визначення варіативних значень термінів), а також порівняльний перекладознавчий аналіз (зіставлення термінологічних одиниць оригіналу та перекладу).

Роман «Дюна» Френка Герберта вважається однією з найвизначніших робіт у жанрі наукової фантастики. Незважаючи на те, що твір був створений ще у 1965 році, його популярність продовжує зростати, що підтверджується численними екранізаціями. Однією з головних рис роману є активне використання різноманітних термінів, які відіграють важливу роль у структурі тексту. Ці терміни не лише поглиблюють сюжет, а й створюють унікальну атмосферу, акцентуючи увагу на культурній специфіці вигаданого світу [7, с. 502].

Роман Френка Герберта «Дюна» поєднує елементи науково-фантастичного жанру з постколоніальною тематикою, що відкриває можливості для детального аналізу таких питань, як імперіалізм, економічна експлуатація та боротьба за незалежність. Ці аспекти не лише роблять твір важливим об'єктом дослідження в рамках постколоніальної теорії, але й віддзеркалюють соціальні процеси, актуальні для сучасного суспільства.

Основною характеристикою постколоніалізму є прагнення визначити шляхи «деколонізації» культури, що перебуває під тиском [2, с. 49]. Компаративний аналіз тематичного рівня постколоніальних текстів дозволяє виокремити такі спільні риси:

- боротьба за незалежність і шанування національних героїв;
- вплив іноземної культури на (пост)колоніальне суспільство, що часто має агресивний характер;

- подорож європейця незнайомою країною за допомогою культурного путівника, написаного з позицій європоцентризму;
- відчуженість особистості в колонізованому середовищі.

Наукова фантастика на лексичному рівні часто містить елементи, характерні для наукового дискурсу. Це пов'язано як із прагненням авторів до наукової достовірності, так і з інтеграцією наукових термінів у літературну мову. З часом деякі терміни втрачають своє наукове забарвлення та первісне значення – цей процес називається детермінологізацією [6, с. 38].

Разом із запозиченням існуючої лексики, автори науково-фантастичних творів створюють нові терміни, які охоплюють різні сфери: наукову, професійну, релігійну або побутову. Для досягнення достовірності вони застосовують словотворчі моделі наукового дискурсу, такі як поєднання основ грецького чи латинського походження, аббревіація, конверсія, сполучення основ, а також утворення складних слів за різними моделями [1, с. 30].

У романі Френка Герберта «Дюна» приклади авторських термінів особливо помітні в термінології культурно-релігійної тематики, наприклад, «крис-ніж» (*crysknife*), що позначає священний клинок, виготовлений із зуба гігантського пустельного хробака. Герберт створює цей термін, поєднуючи корені слів і відсилаючи до традиційних форм зброї, зокрема яванського кинджала криса з асиметричним клинком. Такий підхід додає культурного контексту та підкреслює значущість цього предмета в культурі фрименів.

Культурно-релігійна термінологія є важливим елементом наукової фантастики, зокрема у «Дюні» вона допомагає передати особливості вигаданих світів та мотивацію персонажів. Точний переклад таких термінів є ключовим для збереження їхнього значення та атмосфери твору. Часто ці терміни мають коріння в реальних мовах і культурах, як-от арабська чи іврит, що потребує від перекладача додаткових знань. Переклади зазвичай формуються афіксально-префіксальним способом, що забезпечує чіткість і нейтральність, притаманних термінам.

В. І. Карабан визначає термін як «мовний знак, що позначає поняття в спеціалізованій чи професійній сфері науки або техніки» [3, с. 315]. За спостереженням Т. В. Катиш, у художніх текстах терміни набувають додаткових значень і виконують нові функції, серед яких важливе місце посідає естетична [4, с. 23]. Використан-

ня термінів у літературі дозволяє авторам не лише відобразити актуальний стан наукових знань, а й передати особливості мовного розвитку загалом і мовлення персонажів зокрема. Щодо передачі термінів, Т. Кияк наголошує на важливості збереження термінології незалежно від жанру тексту. Це передбачає поєднання семантичних і стилістичних значень термінів, а також вибір відповідних способів перекладу та трансформацій згідно норм цільової мови [5].

Культурно-релігійні терміни є найчастотнішими в романі, тож доцільно розглянути та проаналізувати способи перекладу та перекладацькі трансформації, застосовані перекладачами в контексті передачі саме цієї групи термінів.

Переклад роману «Дюна» А. Пітиком і К. Грицайчук містить численні приклади калькування культурно-релігійних термінів, як-от *Reverend Mother* – *Превелебна Мати*. Перекладачі свідомо обрали нестандартний відповідник «превелебна» замість поширеного «преподобна», щоб уникнути асоціацій із православною термінологією та підкреслити особливий статус героїні в суспільній і релігійній ієрархії вигаданого світу. У словнику наприкінці книги автор визначає цей термін так: представниця ордену Бене Гессерит, яка пережила «просвітлення» і набула нових знань; а серед фрименів так називають релігійних лідерів.

Цікавим для аналізу є переклад, що поєднує калькування та пермутацію (перестановку елементів для більшої відповідності цільовій мові), як у випадку *illuminating poison* – *отрута просвітлення*. Застосування пермутації демонструє творчу адаптацію термінів. *Truthsayer drug* перекладено як *Зілля Правди*, хоча у подальшому згадуванні в тексті «drug» перекладено як «трунок», що вже є прикладом контекстуальної заміни. Останній термін є архаїзмом та асоціюється з обрядами й магією, підсилюючи атмосферу вигаданого світу.

Напівкалька широко застосовувалася для передачі багатьох термінів: *Orange Catholic Bible* – *Оранжистська Католицька Біблія*, *Litany Against Fear* – *Літанія проти страху*, *Great Convention* – *Велика Конвенція*, *crysknife* – *крис-ніж*, *Butlerian Jihad* – *Батлеріанський Джигад* та ін.

Крім калькування та напівкалькування, перекладачі часто застосовували транскодування: як у *Bene Gesserit* – *Бене Гессерит*, *Muad'Dib* – *Муад'Діб*, *gom jabbar* – *гом джаббар*, *shai-hulud* – *шай-ху-*

луд, *Missionaria Protectiva* – *Miccionaria Protectmiva*, *Mahdi* – *Magdi* і т. д. Для кожного нового терміну перекладачі додавали пояснення у вигляді зносок, що сприяло глибшому зануренню читача у всесвіт «Дюни».

Перекладачі А. Пітик та К. Грицайчук прагнули максимально зберегти авторський задум щодо передачі культурно-релігійної термінології у Дюні, застосовуючи різні перекладацькі техніки для відтворення унікальної атмосфери роману. Основним методом стало транскодування (36%), що дозволяє зберегти фонетичну та орфографічну структуру оригінальних термінів. Зокрема, транскрибування (20%) використовувалося для передачі фонетики слів іншомовного походження, як у випадку *Kwisatz Haderach* – *Квізац Хадерах*. Транслітерування (16%) допомогло зберегти орфографічну близькість до оригіналу, наприклад, у термінах *Muad'Dib* – *Муад'Діб*.

Калькування (23%) дозволило створити точні відповідники шляхом прямого перекладу компонентів термінів, як у прикладі *Water of Life* – *Вода Життя*. Напівкалькування (14%) застосовувалося тоді, коли необхідно було адаптувати частину терміну для більш природного звучання українською, наприклад, *Orange Catholic Bible* – *Оранжистська Католицька Біблія*.

Пермутація (12%) використовувалася для зміни порядку слів або граматичних конструкцій, щоб адаптувати терміни до норм української мови, як у випадку з *отрута просвітлення* – *illuminating poison*. Контекстуальна заміна (9%) допомагала передати значення терміну з урахуванням специфіки тексту. Наприклад, термін *Truthsayer drug* перекладено як *трунок Правдомовиці*, що підкреслює магічний і ритуальний характер терміну.

Найрідше застосовували вилучення (6%), коли певні елементи терміну опускалися для спрощення його сприйняття читачем. Так, скорочення *crysknife* до *крис* із поясненням у зносках допомогло зберегти функцію терміну без втрати важливої інформації.

Висновки. Роман «Дюна» Френка Герберта вирізняється багатою культурно-релігійною термінологією, що формує унікальний світ твору. Перекладачі А. Пітик і К. Грицайчук зберегли атмосферу роману, у більшості випадків застосовуючи транскодування, калькування та напівкалькування. Це дозволило передати значення та звучання термінів, зберігши авторський задум.

Перспективою подальшого дослідження може бути зосередження на аналізі механізмів утворення квазі-термінів у романі, зокрема на використанні словотворчих моделей, поєднанні різних мовних елементів та їхньому впливі на світобудову твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.»*. 2002. № 453. С. 30–34.
2. Бурко В. О. Постколоніальна літературна теорія. Принципи, моделі та практики. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2010. № 15. С. 43–50.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
4. Катиш Т. В. Особливості функціонування термінологічної лексики в мові української фантастики: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 202 с.
5. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. Вип. 32. С. 104–108.
6. Осадца Ю. В. Лексика на перетині наукових парадигм : монографія / ред. Л. Струганець. Тернопіль, 2018. 212 с.
7. Yacine B. R., Majdoubeh A. Y. Reimagining Colonialism: Dune Within Postcolonial Science-Fiction. *Theory and Practice in Language Studies*. 2023. V. 13, № 2. P. 501–507.

УДК 811.111:811.161.2]’25’38:821.111(73)-312.4Гер7Хір.08

ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ Т. ГЕРРІТСЕН В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*Уварова Т. Ю., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті визначено особливості жанру трилер та їх прояви в матеріалі дослідження. Також виокремлено основні ознаки ідіостилю Т. Геррітсен, представлені у романі «Хірург», а саме: стилістичні прийоми (іронія, епітет, метафора); варіативність стилістичного забарвлення лексики; активне вживання термінів у мовленні персонажів та авторському мовленні тощо. Визначено способи відтворення проявів індивідуального стилю авторки в перекладі, зазначено різницю у мовленнєвих образах оригіналу і перекладу.

Ключові слова: *спосіб перекладу, термін, Тесс Геррітсен, трансформація, трилер, «Хірург», художній переклад.*

Uvarova T. Yu., Voronina K. V. Rendering T. Gerritsen's individual style in Ukrainian translation. The article identifies the peculiarities of the thriller genre and their manifestations in the research material. The main features of T. Gerritsen's idiosyncrasy presented in the novel "The Surgeon" are also highlighted, namely: stylistic techniques (irony, epithet, metaphor); variability of the stylistic coloring of the vocabulary; active use of terms in the speech of both characters and the author, etc. The methods of reproducing the manifestations of the author's individual style in translation are determined, the difference in the speech images in the original and the translation is noted.

Key words: *literary translation, term, Tess Gerritsen, "The Surgeon", thriller, transformation, translation method.*

Актуальність нашого дослідження обумовлена розмаїттям піджанрів трилеру, великою кількістю яскравих авторів, а також несподівано високою якістю багатьох із них (незважаючи на масовий характер трилеру), як викликають чималу цікавість до нього сучасних науковців – як в Україні, так і за кордоном.

Об'єктом дослідження є проблеми перекладу творів жанру трилер, **предметом** – способи відтворення ідіостилю автора трилеру в українському перекладі.

Метою роботи є виявлення складових індивідуального стилю сучасної американської письменниці Тесс Геррітсен і способів їх передачі українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували оригінал медичного трилера Тесс Геррітсен *The Surgeon* і його український переклад, виконаний Н. Гоїн.

В дослідженні використано такі **методи**: *дефінітивний метод* (для визначення основних понять дослідження); *метод суцільної виборки* (для відбору уривків тексту, що складають матеріал аналізу), *лінгвостилістичний аналіз* (для визначення складових елементів ідіостилю Тесс Геррітсен), *порівняльний аналіз* (для виявлення збігів і розбіжностей між оригіналом і перекладом); *перекладознавчий аналіз* (для виявлення ужитих перекладачкою способів перекладу і перекладацьких трансформацій); *метод кількісних підрахунків* (для підтвердження об'єктивності одержаних результатів).

Головна задача трилеру – викликати сильну емоційну реакцію у читачів. Головною метою трилеру є, насамперед, відкрити для читачів двері в інший світ, у задзеркалля, де все стало з ніг на голову: біблійні цінності не варті паперу, на якому вони написані; збочена логіка пов'язує поміж себе абсолютно сторонні речі; зло стає неминучим і сильним, набираючи силу самого закону [3].

Дж. Паттерсон виділяє такі загальні особливості трилеру, що об'єднують усі його піджанри [4]:

1) дія постійно рухається від теперішнього і до майбутнього, сюжет стрімко розвивається до основного моменту оповіді;

2) подальший перебіг подій передбачити неможливо, що спричиняє почуття тривоги й напруженості у читачів;

4) автори трилерів часто застосовують прийоми розповіді, характерні для інших жанрів, заради створення потрібного настрою в читачів і підтримання інтриги;

5) оскільки трилер відноситься до масової літератури, автори не вагаючись вживають у своїх текстах лексику різних стилів: у трилерах ми часто зустрічаємо велику кількість спеціальної термінології, ідіоматичних висловів, жаргонізмів і діалектизмів, а також лайку.

Зазвичай кульмінаційна частина твору – зустріч протагоніста із антагоністом – за свідченням науковців, написана лаконічною мовою, без складних описів, які можуть бути присутні в інших частинах твору. Створення напруженої атмосфери може базуватися не лише на лексичному складі тексту, але і на рівні речення: перехід від складних розповсюджених речень до простих, навіть безособових, або чергування довгих речень із короткими підсилює відчуття страху і нервового очікування [2].

Говорячи про особливості текстів письменників, і зокрема, авторів трилерів, науковці зазвичай вживають термін «ідіостиль» – зазвичай його розуміють як розвинену систему мовних характеристик і стилістичних засобів, які використовує письменник [1]. Отже, під час аналізу ідіостилу автора, слід звертати увагу на особливості мови і стилю творів, наприклад: частотність уживання лексем певного стилістичного забарвлення, специфіку стилістичних фігур, особливості синтаксису тощо.

Розглянемо, що саме є характерним для індивідуального стилю авторки трилерів – Тесс Геррітсен, на прикладі її роману *The Surgeon*, та подивимося, в який спосіб ці характерні риси були передані перекладачкою Наталією Гоїн.

By nine o'clock, those snooty ladies at the Kendall and Lord Travel Agency will be sitting at their desks, their elegantly manicured fingers tapping at computer keyboards, booking a Mediterranean cruise for Mrs. Smith, a ski vacation at Klosters for Mr. Jones.

Наведене речення – слова злочинця, який описує стандартну робочу ситуацію в туристичній агенції. Маємо тут два епітети: *snooty* й *elegantly manicured*. Перший відноситься до розмовного стилю й означає «чванькуватий», «зарозумілий»; другий являє собою складну структуру Adv + Part II. Присутня ще одна лексема розмовного стилю: *ladies* – трохи зневажливий спосіб номінації жінки. Розглянемо переклад:

О дев'ятій ранку ці самозакохані дамочки з туристичної агенції «Кендалл та Лорд» сидітимуть за своїми столами, а їхні пальці з бездоганим манікюром вистукуватимуть клавіатурою, резервуючи середземноморський круїз для місіс Сміт, гірськолижний курорт Клостерс для містера Джонса.

Перші два слова, *самозакохані дамочки*, повністю відбивають нюанси значення та конотації англійського словосполучення

snooty ladies: це структура прикметник + іменник, обидва слова відносяться до розмовного стилю, перша лексема виступає в якості епітета. Щодо другого словосполучення – *elegantly manicured fingers*, – то функція епітету збережена, стилістичне забарвлення також є нейтральним, але було здійснено граматичну трансформацію і змінено тип означення (з узгодженого на неузгоджене): структуру Adv + Part II було замінено на прийменник + прикметник + іменник: з *бездоганим манікюром*. Утім, така трансформація є цілком виправданою, оскільки вона спричинена вимогами української мови.

У наступному уривку застосовано іронію шляхом вживання терміну у поєднанні з розмовною лексикою:

She was the only woman in the homicide unit, and already there had been problems between her and another detective, charges of sexual harassment, countercharges of unrelenting bitchiness.

Тут ужито три терміни: назва відділу в поліції – *homicide unit*, назви правових дій – *charges* і *countercharges*, а також назва правопорушення – *sexual harassment*. Правова дія *charges* поєднується у реченні з існуючим правопорушенням *sexual harassment*, і отже, правова дія *countercharge* теж має поєднуватися з назвою правопорушення – але замість юридичного терміну бачимо розмовний вислів *unrelenting bitchiness*, що і створює ефект іронії.

Вона була єдиною жінкою в їхньому колективі і вже встигла погаркатися з одним із детективів – звинувачення в сексуальних домаганнях, зустрічні звинувачення в нестерпній стервозності.

Перш за все, хочемо зазначити, що прийом іронії було збережено, і на тому самому ґрунті, на якому його було створено в оригіналі: збережено паралелізм конструкцій, уживання спеціальної термінології, поєднання терміну з розмовною лексикою в одному словосполученні, пор.: *звинувачення в сексуальних домаганнях, зустрічні звинувачення в нестерпній стервозності*. Термін на позначення назви поліцейського відділу – *homicide unit* – замінено висловом з більш широким значенням: *в їхньому колективі*, – таким чином, застосовано генералізацію. Також в одному місці була здійснена заміна на рівні стилю: нейтральний вислів *there had been problems* замінено на дієслово розмовного стилю *погаркатися*.

Розглянемо відтворення мовленнєвого образу Джейн Ріццолі.

"What if Savannah PD blew it? What if he wasn't their killer?"

"Oh yeah. The survivor. Victim number five."

"The point is that you might've learned something interesting. Like the fact she left Savannah soon after that attack. And guess where she's living now?"

"And you're not gonna believe what she does for a living."

Репліки Джейн Ріццолі тут містять цілу низку ознак розмовного стилю, а саме: *blew it*, *Oh yeah*, *Like the fact* (безособове, усічене речення), *And guess* (безособове, усічене речення), *not gonna believe, does for a living*.

Порівняймо цитату з українським перекладом:

– А що, як поліція Саванни помилилася. А що, як вони взяли не того хлопця?

– А, так. Жертва, яка вижила. Жертва під номером п'ять.

– А така, що ви могли б отримати якусь важливу інформацію. До прикладу, те, що вона покинула Саванну невдовзі після нападу. Згадайтеся, де вона мешкає зараз?

– І ви нізащо не повірите, чим вона заробляє на життя.

У перекладі ми також бачимо усічені, безособові речення (друга репліка), і ознаки розмовного стилю, такі як: *А що, як; А така, що; нізащо; заробляє на життя*. Утім, переклад також містить ознаки офіційного стилю також (*отримати якусь важливу інформацію, покинула Саванну невдовзі після нападу*). Таким чином, можна зробити висновок, що мовленнєвий образ персонажа знову змінено у бік більшої офіційності і стриманості.

Висновки. Стилістичні прийоми, вжиті авторкою, в перекладі здебільшого збережено: прості епітети передаються словниковими відповідниками, складні – шляхом калькування. Стерті метафори передаються стертими метафорами, авторські метафори – калькуванням. Стилістично маркована лексика у більшості випадків передається еквівалентною стилістично маркованою лексикою, інколи розмовна лексика замінюється нейтральною, тобто маємо стилістичний зсув. Терміни передаються термінами лише у 2/3 випадках; в інших випадках вони передаються описово або замінюються словами книжного стилю.

Мовленнєвий образ Джейн Ріццолі в оригіналі варіюється в залежності від ситуації спілкування: в офіційній ситуації в неї дуже граматично правильна мова, вона використовує велику

кількість термінів і зовсім не використовує лексику розмовного стилю. При менш офіційному спілкуванні, чи коли вона нервує, вона скорочує кількість термінів у своєму мовленні, припускається граматичних помилок, використовує розмовну лексику. Таким чином, через її мовлення ми можемо сказати, що це людина добре освічена, рішуча й гнучка. У перекладі ми не побачили різкого контрасту між мовленням Джейн Ріццолі в офіційній і неофіційній ситуації: кількість термінів, ужита в мовленні, є приблизно однаковою, мовлення в обох випадках є граматично правильним, лексика розмовного стилю в неофіційній ситуації хоча і присутня, але її кількість дуже незначна. Отже, в перекладі створюється образ людини добре освіченої, але трохи занудотної і застиглої в своїх звичках.

Перспективою подальшого дослідження може стати порівняльний аналіз перекладів даного твору різними мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Терещенко Л., Ткачук Т. Про доцільність ототожнення понять «ідіолект» та «ідіостиль». *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2020. Vol. 8. №4. P. 127–129.
2. Dutta-Flanders R. *The Language of Suspense in Crime Fiction: A Linguistic Stylistic Approach*. University of Kent, 2017. 500 p.
3. Konisberg I. *The complete film dictionary*. New York: New American Library, 1987.
4. Patterson J. *Thriller*. Ontario, Canada : MIRA Books, 2006.

УДК 811.111:811.161.2]’25’373.46

АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ТЕРМІНИ СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТУДІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Чернилевська С. І., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу англо-українського перекладу термінів у текстах сучасних перекладацьких студій. Терміни є ключовими у фаховому перекладі, оскільки їх правильне відтворення забезпечує правильність відтворення змісту цілого тексту. Досліджені терміни переважно не викликали труднощів у перекладі, тому що близько двох третин з них мають еквіваленти в українській мові, що забезпечило можливість використання таких способів перекладу, як пошук відповідника або калькування. Однак більше третини цих термінів можуть створювати проблеми у перекладі, оскільки потребують застосування перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: перекладацька трансформація, спосіб перекладу, сучасні перекладацькі студії, термін, фаховий переклад.

Chernylevska S. I., Olhovska A. S. The terms of modern translation studies in Ukrainian translation. The article focuses on the analysis of English-Ukrainian translation of terms in the texts in modern translation studies. Terms are the key language units in non-literary translation as their correct rendering ensures the accuracy of rendering the content of the whole text. The terms under study for the most part do not present difficulties in translation as about two thirds of them have equivalents in Ukrainian, which provides for the use of such translation methods as the choice of equivalent or calquing. However, more than one third of these terms can cause problems in translation as they require the implementation of translation transformations.

Key words: non-literary translation, method of translation, modern translation studies, term, translation transformation.

Дослідження в сфері перекладознавства є актуальними у наш час, оскільки вони допомагають зрозуміти складнощі та проблеми, що виникають при перекладі, а також розробити нові методи

та стратегії перекладу, вдосконалювати лексикографічну практику. Зокрема, вивчення перекладу термінів в різних галузях знань є особливо важливим, оскільки ці терміни мають спеціалізоване значення та вимагають точного перекладу.

Актуальність дослідження полягає у важливості аналізу англійськомовних текстів сучасної перекладознавчої проблематики, виявлення особливостей відтворення українською мовою їхніх основних змістових одиниць – термінів, укладання глосаріїв цих термінів. Це сприятиме оптимізації практики фахового перекладу, зокрема в галузі перекладознавства, а також вдосконаленню української лексикографічної практики.

Метою нашого дослідження є вивчення специфіки відтворення українською мовою ключових термінологічних одиниць англійськомовних текстів сучасної перекладознавчої проблематики та укладання двомовних глосаріїв цих термінів.

Об'єктом дослідження слугували терміни, які є ключовими в англійськомовних текстах з тематики сучасного перекладознавства. **Предметом аналізу** були способи перекладу та перекладацькі трансформації, використані для відтворення цих термінологічних елементів українською мовою та продуктивність їхнього використання.

Матеріалом дослідження стали автентичні англійськомовні статті сучасної перекладознавчої проблематики загальним обсягом 40,600 друкованих знаків; їхній український переклад, який було зроблено самостійно та перевірено науковим керівником, а також 303 терміна тексту оригіналу та така саме кількість їхніх українських відповідників, які виступали одиницями аналізу в нашому дослідженні.

До основних рис фахового перекладу відносять: основну мету тексту оригіналу та перекладу (інформування та інструктування); ступінь вільності перекладу (мінімальний); знання контекстних чинників (спеціальні фахові знання); пріоритет у відтворенні тексту оригіналу (відтворення фактуальної інформації, повноти та послідовності її викладу); специфіка мовних засобів (термінологія); цільова аудиторія (фахівці у певній галузі). Загалом фаховий переклад вимагає не лише знання вихідної та цільової мови, а також глибокого розуміння предмету (фонових знань) та володіння спеціальною термінологією [3].

Термін визначено як елемент терміносистеми, яка вербалізує поняттєвий апарат певної галузі науки чи техніки. Терміни можуть мати просту/дериваційну/комполітну будову, складатися з одного чи більше компонентів. За параметром змісту терміни мають бути однозначними, моносемантичним, позбавленими емоційного забарвлення; специфіка номінативної функції термінів полягає у їхній здатності іменувати наукові поняття; основною сферою вжитку термінів є фахові тексти [2].

Подолання труднощів англо-українського перекладу термінів можливо шляхом використання різних способів перекладу та перекладацьких трансформацій, класифікації яких розроблені вітчизняними дослідниками-перекладознавцями, зокрема у нашому дослідженні використано класифікацію В. І. Карабана [1].

Фонові знання у галузі сучасного перекладознавства відображають його міждисциплінарний характер, що сформувався значною мірою завдяки «культурному повороту» та скерував увагу дослідників на культурні та ідеологічні чинники. Аналіз фонових знань у галузі сучасного перекладознавства [4,5,6,7] засвідчив, що у їхньому фокусі перебуває поняття КУЛЬТУРИ та ІДЕОЛОГІЇ у перекладі, а до основних складників цих понять належать такі: ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО, ПЕРЕКЛАД, ІДЕОЛОГІЯ, ЦЕНзуРА, ВИХІДНИЙ / ЦІЛЬОВИЙ ТЕКСТ, АГЕНТИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ХУДОЖНИЙ ТЕКСТ, ОЦІНКА, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ.

Спираючись на проведений аналіз фонових знань, ми відібрали з тексту оригіналу терміни, що вербалізують основні поняттєві складники та проаналізувати особливості їхнього перекладу.

З точки зору практики перекладу ми розподілили всі терміни на три групи, до першої групи віднесли ті, що було перекладено шляхом пошуку відповідника в словнику, до другої – ті, що були перекладені за допомогою калькування, а до третьої групи ми зарахували терміни, які перекладалися калькуванням із трансформаціями.

Перша група термінів (загалом 34 %) охоплює ті, що мають відповідники в словнику. Частина досліджених термінів має одиничний відповідник, наприклад: *copyright* – авторські права; *euphemism* – евфемізм; *self-censorship* – самоцензура; *semi-censorship* – напівцензура; *translation scholar* – перекладознавець.

Інша частина термінів цієї групи перекладена за допомогою пошуку потрібного варіантного (або множинного) відповідника,

наприклад, у поданому далі фрагменті було використано другий із наявних у словнику варіантів перекладу:

Pronouncement	1) оголошення, ухвалення (вироку); 2) офіційна заява; 3) думка, висловлювання (щодо питання тощо);
---------------	---

<i>Thomson-Wohlgemuth's introduction relies too much on official pronouncements about the importance of children's literature.</i>	<i>У вступі Томсон-Вольгемут надто покладається на офіційні заяви про важливість дитячої літератури.</i>
---	---

Друга група термінів (38%). У роботі також зафіксовано використання калькування без застосування будь-яких інших трансформацій, наприклад:

Central planning – централізоване планування

Communist authorities – комуністична влада

Dangerous content – шкідливий зміст

Direct effect – прямий вплив

Fresh edition – нове видання

Третя група термінів (28%) включає такі, що були перекладені шляхом калькування з трансформаціями. Більшість термінів цієї групи було відтворено за допомогою калькування та перmutaції, як то ілюструє поданий далі приклад:

<i>Surely the more copyright act would be depriving actors and directors of the right to their own interpretations.</i>	<i>Певна річ, більшим актом цензури вважалося б позбавлення акторів і режисерів права на власну інтерпретацію.</i>
--	---

Також слід відзначити використання калькування та заміни. Як у наведеному далі прикладі, граматична заміна у процесі калькування зазвичай полягає в заміні англійського іменника в функції означення на прикметник, який в українській мові типово виконує функцію означення:

<i>Thomson-Wohlgemuth writes: 'the very small figure of "other" is made up by poetry productions ... and two books by church publishers.'</i>	<i>Томсон-Вольгемут пише: «дуже низький показник розділу «інше» складають поетичні твори... а також дві книги церковних видавництв».</i>
---	--

Було також зафіксовано інші трансформації, у тому числі декілька трансформацій одночасно, тобто комплексну перекладацьку трансформацію, наприклад:

*Thomson-Wohlgemuth writes that Nadeshda Ludwig 'called Hannes' conflict truly socialist, because it demonstrated that it arose from an ideological difference and not from a **generation problem**'.*

*Томсон-Вольгемут пише, що Надежда Людвіг «характеризувала конфлікт Ханнеса як суто соціалістичний, оскільки було очевидно, що він виник через ідеологічні розбіжності, а не **розрив між поколіннями**».*

(пермутація, додавання, граматична заміна (однина – множина))

Продуктивність трансформацій, задіяних у ході калькування ілюструє Рис.1:

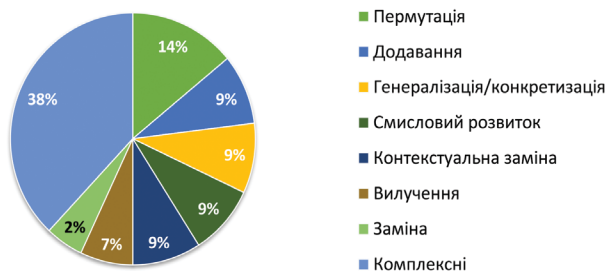

Рис. 1. Продуктивність трансформацій, використаних у процесі калькування перекладознавчих термінів

На Рис. 2 проілюстровано продуктивність способів відтворення термінів для усіх трьох груп:

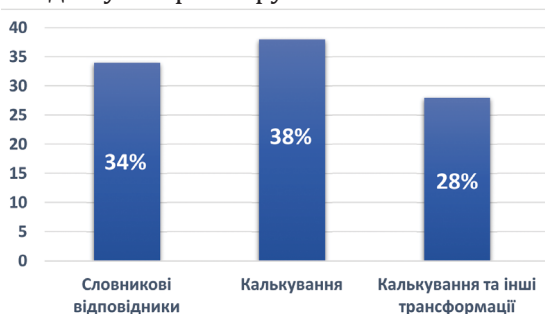

Рис. 2. Відсоткове співвідношення способів перекладу та перекладацьких трансформацій, використаних про перекладі термінологічних одиниць

Оскільки за кількісним показником терміни першої та другої групи складають майже дві третини від усіх одиниць аналізу (72%), можна стверджувати, що більшість досліджених термінологічних одиниць не викликали труднощів при перекладі, адже їхні українські відповідники було знайдено в словниках (одиничні та множинні відповідники) та більшою мірою перекладено за допомогою калькування. Третя група включає терміни (28%), які становили певні труднощі при перекладі, оскільки потребували знання та застосування додаткових перекладацьких трансформацій під час використання калькування.

Перспективою роботи є аналогічний аналіз текстів обраної проблематики та розширення обсягу запропонованих глосаріїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
2. Термін та його ознаки. URL: <https://sbc.ptngu.com/20L10P5.html> (дата звернення: 05.09.2024).
3. Best Guides of Non Literary Translation: Definition, Benefits and Process. URL: <http://surl.li/hifnpg>. (дата звернення: 10.10.2024).
4. Billiani F. Assessing Boundaries. Censorship and Translation: An Introduction / ed. F. Billiani. *Modes of Censorship and Translation: National Context and Diverse Media*. London: Routledge, 2007. P. 1–26.
5. Karoubi B. Ideology and Translation. Iran. URL: <https://www.translationdirectory.com/article233.htm>. (дата звернення: 15.09.2024).
6. Kuhiwczak P., Littau K. A Companion to Translation Studies. Bristol : Multilingual Matters, 2007. 192 p.
7. Larson M. L. Meaning-based Translation: A Guide to Cross-language Equivalence, 2nd ed. Lanham : University Press of America Inc, 1998. 519 p.

УДК 81'243.3: 32

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ДЖО БАЙДЕНА

Чорна К. С., Мартинюк А. П. (д-р філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу перекладацьких стратегій, застосованих в перекладах політичних промов Джо Байдена з англійської мови на українську. Особливу увагу приділено адаптації культурних та політичних реалій, збереженню стилістичних особливостей оригіналу, передачі риторичних прийомів, а також методам нейтралізації потенційних конфліктів значень, спричинених відмінностями мовної структури та контекстуальних особливостей.

Ключові слова: переклад, політична промова, стратегія.

Chorna K. S., Martynyuk A. P. Strategies of English-Ukrainian translation of Joe Biden's political speeches. The article investigates translation strategies used in the translation of Joe Biden's political speeches from English into Ukrainian. Particular attention is paid to the adaptation of cultural and political realities, preservation of the stylistic features of the original, transmission of rhetorical devices, as well as methods of neutralizing potential conflicts of meaning caused by differences in language structure and contextual features.

Key words: political speech, strategy, translation.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що у сучасних умовах глобалізації та війни в Україні політичні промови, такі як виступи президента США Джо Байдена, є вагомим інструментом комунікації між державами та їхніми громадянами. Важливим є не тільки сам зміст цих промов, але й те, як вони перекладаються на інші мови, зокрема на українську. Адекватний переклад може сприяти кращому розумінню політичних меседжів американської адміністрації серед української аудиторії, а також позитивно впливати на міжнародні відносини між країнами.

Метою дослідження є встановлення стратегічних закономірностей українського перекладу англomовних політичних промов

шляхом аналізу перекладацьких стратегій та трансформацій, які використовуються для збереження змістовної, стилістичної та емоційної насиченості оригіналу. Такий підхід є актуальним, адже політичний дискурс значною мірою формує громадську думку, впливає на міжнародні відносини та є важливим інструментом дипломатії.

Об'єктом дослідження є українські переклади політичних промов Джо Байдена, а **предметом** – перекладацькі трансформації, застосовані у перекладі для відтворення ораторських прийомів Джо Байдена, як вияви перекладацьких стратегій.

Матеріалом дослідження є 200 прикладів лексико-граматичних і граматичних трансформацій, вилучених з англо-українських перекладів політичних промов Джо Байдена, опублікованих на сайті посольства США в Україні [2].

Наукова новизна дослідження полягає в поглибленні розуміння особливостей українського перекладу англомовних політичних промов. Дослідження розширює теоретичну базу перекладознавства в аспекті перекладу політичних текстів. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого аналізу перекладацьких стратегій в політичному дискурсі.

Практичне значення роботи полягає в можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення практики перекладу політичних промов, особливо у випадках, коли потрібно зберегти риторичний ефект та комунікативні цілі оригіналу.

Аналіз різних перекладацьких рішень, застосованих у процесі перекладу, свідчить про те, що повноцінне відтворення змісту може досягатися і шляхом дослівного перекладу. Наприклад:

We must not let fear dictate our future. – Ми не повинні дозволити страху визначати наше майбутнє. [2]

Дослівний переклад зберігає форму оригіналу, що забезпечує точність у відтворенні як смислу, так і граматичної структури і не вимагає адаптації під граматичні особливості української мови.

Дослівний переклад є доречним і при відтворенні риторичних прийомів, які широко використовує Байден для емоційного підсилення своїх промов. Наприклад:

We will fight for freedom, we will fight for democracy, we will fight for justice. – Ми будемо боротися за свободу, ми будемо боротися за демократію, ми будемо боротися за справедливість. [2]

У промові Байдена використовуються повтори для наголошення на важливості кожної цінності. У перекладі ці повтори зберігаються для передачі емоційного тону та риторичного стилю промови. Це дозволяє передати ключові ідеї, на яких наголошує оратор.

Також лексичні та стилістичні повтори є важливим аспектом стилю Байдена. Наприклад, у фрагменті *Much to repair. Much to restore. Much to heal. Much to build. And much to gain* [7] повторення одного й того ж початку речення додає драматичності та урочистості, що має бути збережено при перекладі.

Ще однією особливістю промов Байдена є переважання простих речень або поєднання кількох простих речень. Простота мовлення допомагає досягти зрозумілості та прямоти, що є важливими для політичного дискурсу. Фрази на зразок *It works. It's free* або *The virus is on the run, and America is coming back* [7] передають чіткий, недвозначний меседж, який легко зрозуміти без додаткових пояснень.

У перекладі подібних особливостей риторичного стилю Байдена доволі часто застосовується калькування, яке дозволяє максимально близько передати структуру та внутрішні характеристики лексичних одиниць, зберігаючи при цьому їхню семантику та стилістику. Наприклад:

*Countless families and friends left behind with **unrelenting grief** and guilt, anger and frustration.* – Незліченні сім'ї та друзі залишили позаду **невгамовне горе** і провину, гнів та розчарування. [10].

У наведеному вище прикладі словосполучення *unrelenting grief* передається прямим перекладом (калькою), що і дозволяє зберегти його оригінальну структуру.

Ще однією з характерних особливостей стилю Байдена є часте використання якісно-означальних прислівників та прислівників ступеня й фокусу. Ці елементи додають глибини та акцентують емоційність промов Байдена. Наприклад, фраза *And I'm deeply gratified that, as an Alliance, we adopted a far-reaching plan* [3] містить слово *deeply*, що підсилює емоційний відтінок вдячності. При перекладі важливо зберегти цю інтенсивність, щоб повною мірою передати настрої та емоції оратора.

Одним із викликів у перекладі політичних промов Байдена є передача часто вживаних фраз-кліше. Наприклад, фраза Байдена *Make no mistake* часто використовується для підсилення впевненості ора-

тора, однак її дослівний переклад не є релевантним для українського риторичного стилю. Тому в таких випадках доречним є опускання цього виразу або адаптація його до більш природної для української аудиторії форми. У промові *Make no mistake, we will defend our allies* переклад був скорочений до: *Ми захищатимемо наших союзників*, що є більш зрозумілим і не втрачає смислового навантаження.

Подібний приклад опущення часто вживаних фраз представлено нижче:

Let me be clear, we will not tolerate this kind of aggression. – *Ми не будемо терпіти таку агресію.* [6]

Звичайно, дослідний переклад тут був би недоречним, проте відтворення фрази *Let me be clear* шляхом цілісного переосмислення – *Запевняю вас / Не сумнівайтеся* тощо надало б твердженню більшою рішучістю і сприяло б укріпленню позиції України в боротьбі з російськими загарбниками.

Крім цього, важливо звернути увагу на граматичні трансформації, які використовуються для досягнення природності перекладу. Наприклад:

America is determined to stand with its allies in these challenging times.. – *Америка рішуче підтримує своїх союзників у ці складні часи.* [6]

Дослівний переклад був би громіздким і неприродним для української мови. Тому опущення пасивної конструкції і трансформація решти речення в активну форму дозволяє зберегти зміст і водночас адаптувати структуру під українські граматичні норми.

Отже, результати цього дослідження демонструють, що переклад політичних промов вимагає не тільки глибокого знання мови, але й розуміння культурних, риторичних та граматичних особливостей. Перекладачі повинні адаптувати текст таким чином, щоб він зберігав свою змістову насиченість та емоційний вплив, водночас, залишаючись природним для сприйняття українською аудиторією.

Завдяки цьому дослідженню, можна зробила важливі **висновки** про те, як можна вдосконалити переклад політичних текстів та допомогти перекладачам краще адаптувати промови для аудиторії. В цілому, робота показує, що переклад політичних промов є багатовимірним процесом, який вимагає як точності, так і креативності у виборі перекладацьких стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієвцев О. Англомовний політичний дискурс: особливості просодичної організації. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2015. № 15. С. 308–312.
2. Statement by President Joe Biden on remembering the holodomor. URL: <https://ua.usembassy.gov/statement-by-president-joe-biden-on-remembering-the-holodomor/> (дата звернення: 10.09.2024).
3. Remarks by Vice President Joe Biden and Ukrainian President Petro Poroshenko at a bilateral meeting / U.S. Embassy Kyiv. 7 December, 2015. URL: <https://ua.usembassy.gov/remarks-vice-president-joe-biden-ukrainian-president-petro-poroshenko-bilateral-meeting/> (дата звернення: 11 вересня 2024 р.).
4. Білавич Г. Основи риторики і красномовства: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2020. 211с. URL: [http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8878/1/білавич%20г_основи%20ораторського%20мистецтва%20\(2\).pdf](http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8878/1/білавич%20г_основи%20ораторського%20мистецтва%20(2).pdf) (дата звернення: 10.09.2024).
5. Виступ Віце-президента США Джо Байдена у Верховній Раді України URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-vice-president-joe-biden-ukrainian-rada-uk/> (дата звернення: 10.09.2024)
6. Виступи Віце-президента США Джо Байдена та Президента України Петра Порошенка на двосторонній зустрічі. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-vice-president-joe-biden-ukrainian-president-petro-poroshenko-bilateral-meeting-uk/> (дата звернення: 10.09.2024)
7. Smith D. Biden offers a message of resilience in America's 'winter of peril'. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/jan/20/biden-speech-inauguration-address-sketch> (дата звернення: 10.09.2024).
8. Гавриленко В. М., Тітарова Д. Ю. Лінгвостилістичні особливості політичних промов Уїнстона Черчилля. *Молодий вчений*. Одеса, 2017. № 4(44). С. 132–136.
9. Жмаєва Н. До питання стратегій перекладу політичних промов. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки: зб. наук. праць*. Одеса, 2022. № 34. С. 28–37.
10. Заява Президента Джо Байдена про вшанування пам'яті жертв Голодомору. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/statement-by-president-joe-biden-on-remembering-the-holodomor/> (дата звернення: 10.09.2024).

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ GOOGLE TRANSLATE ТА MICROSOFT TRANSLATE ПРИ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ

*Шевцов Д. С., Черноватий Л. М. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття описує дослідження порівняльної ефективності двох систем машинного перекладу (*Google Translate* та *Microsoft Translate*) для передачі українською мовою вузькоспеціалізованих англomовних текстів (функціонування робочої пам'яті в процесі послідовного та синхронного перекладу). Аналіз текстів перекладу одного й того ж тексту оригіналу дозволив сформулювати припущення, що якість перекладу обох програм знаходиться на досить низькому рівні. Якщо оцінювати її за критеріями оцінки перекладів студентів, то якість перекладу обох програм знаходиться нижче рівня задовільної оцінки, тобто тексти перекладу обох програм вимагають значного постредагування, а значить і значних витрат часу. Стаття окреслює перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: *машинний переклад; порівняльна ефективність; Microsoft Translate; Google Translate.*

Shevtsov D. S., Chernovaty L. M. Problems of Google Translate and Microsoft Translate machine translation systems in rendering specialized English texts into Ukrainian. The article describes a study of the comparative efficiency of two machine translation systems (*Google Translate* and *Microsoft Translate*) for translating highly specialised English texts (functioning of working memory in the process of consecutive and simultaneous translation) into Ukrainian. The analysis of the target texts of the same source text allowed to formulate an assumption that the translation quality of both programs is rather low. If evaluated according to the criteria for assessing student translations, the quality of translation of both programmes is below the satisfactory level, meaning that the texts of both programmes require significant post-editing, and thus considerable time. The article outlines the prospects for further research.

Key words: *comparative efficiency, machine translation, Google Translate, Microsoft Translate.*

Актуальність дослідження ефективності програм машинного перекладу полягає в тому, що в умовах активного використання комп'ютерних технологій і процесів глобалізації, згадані програми, серед яких одними з найпопулярніших є *Google Translate* та *Microsoft Translate*, перетворюються на важливі механізми забезпечення зручного та швидкого здійснення перекладу текстів різної тематики. Але під час перекладу українською мовою профільних англомовних текстів виникає низка проблем, пов'язаних з якістю текстів перекладу. Особливо актуально це для текстів технічної, юридичної, медичної та інших сфер, які оперують вузькоспеціальною термінологією та вимагають певних предметних знань. Тому дослідження цих проблем і пошук методів їх подолання має важливе значення з точки зору чіткого усвідомлення можливостей і обмежень конкретних програм машинного перекладу для об'єктивної оцінки доцільності їх застосування у професійній діяльності перекладача.

Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є переваги й обмеження машинного перекладу з точки зору перспектив його використання професійними перекладачами, а **предметом** – порівняльна ефективність програм *Google Translate* та *Microsoft Translate* при перекладі українською мовою вузькоспеціальних англомовних текстів.

Відповідно, **мета дослідження** полягала у визначенні порівняльна ефективність програм *Google Translate* та *Microsoft Translate* при перекладі українською мовою вузькоспеціальних англомовних текстів.

Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

11. Проаналізувати та охарактеризувати еволюцію машинного перекладу, зосереджуючись на основних етапах розвитку технологій.

12. Порівняти системи *Google Translate* та *Microsoft Translate*, тобто проаналізувати ці програми машинного перекладу, з точки зору їхніх функціональних можливостей, точності та особливостей використання.

13. Оцінити ефективність програми *Google Translate* для перекладу українською мовою спеціалізованого англомовного тексту у галузі перекладознавства.

14. Оцінити ефективність програми *Microsoft Translate* для перекладу українською мовою того самого спеціалізованого англomовного тексту у галузі перекладознавства.

15. Порівняти ефективність програм *Google Translate* та *Microsoft Translate*: для перекладу українською мовою спеціалізованих англomовних текстів у галузі перекладознавства і сформулювати відповідні висновки та рекомендації.

Матеріалом дослідження слугували кілька фрагментів оригінальної англomовної статті у галузі перекладознавства [5], що стосується функціонування робочої пам'яті в процесі послідовного та синхронного перекладу та тексти її перекладу згаданими програмами машинного перекладу.

В процесі розв'язання першого завдання, з'ясовано, що зародження машинного перекладу сталося в середині ХХ століття, а ключовою подією стало формулювання його концепції у 1947 році [4]. Історія розвитку цієї галузі включає кілька етапів, які позначені вдосконаленням методів перекладу: від механізмів дослівного перекладу до статистичних моделей та впровадження штучних нейронних мереж. Значний прорив у якості перекладу відбувся з розвитком статистичного машинного перекладу (СМП), а пізніше — з появою нейронного машинного перекладу (НМП), який дозволив досягти вищого рівня адекватності перекладу завдяки здатності аналізувати контекст і адаптуватися до багатозначності мовних структур [1]. Однак, незважаючи на суттєвий прогрес, машинний переклад досі має проблеми з точністю перекладу спеціалізованих текстів [2]. Подальший його розвиток залежить від удосконалення алгоритмів штучного інтелекту, врахування специфіки мов та адаптації до різних контекстів.

На другому етапі дослідження фрагмент 1 англomовного тексту оригіналу (див. Додаток 1) було перекладено спочатку програмою *Google Translate*, а потім – *Microsoft Translate*. Після цього обидва тексти перекладу було проаналізовано і порівняно з точки зору типів помилок і загальної якості перекладу. На основі такого аналізу було сформульовано висновки про порівняльну ефективність обох програм при перекладі фрагмента 1. Далі ця процедура повторювалася стосовно решти фрагментів.

Для аналізу згаданих текстів перекладу використовувалася типологія помилок, запропонована в науковій літературі [3], яка

включає чотири основні типи помилок: перший тип (1 штрафний бал) – помилки, що спричиняють втрату або спотворення основної інформації оригінального тексту; другий тип (0,5 штрафного бала) – неясності, які можуть спричинити нерозуміння, особливо якщо читач не має необхідних предметних знань; третій тип (0,25 штрафного бала) – термінологічні помилки, які можуть вплинути на розуміння тексту, якщо читач не володіє певною термінологією; четвертий тип (0,1 штрафного бала) – мовні помилки (граматичні, лексичні, стилістичні), які не впливають на загальне розуміння тексту.

У таблиці 1 подано порівняльну кількість та питому вагу помилок в текстах перекладу фрагмента 1 (див. Додаток 1) програмами *Google Translate (GT)* та *Microsoft Translate (MS)*.

Таблиця 1

Порівняльна кількість та питома вага помилок в текстах перекладу *GT* і *MS* за фрагментами і типами (кількість помилок/питома вага (%)) від загальної кількості помилок). Фр – номер фрагмента, % – відсоток збігу текстів перекладу програм *GT* і *MS*, *m* – середнє значення.

Фр	%	Типи помилок								Усього помилок		Штрафних балів ТП	
		І тип		ІІ тип		ІІІ тип		ІV тип					
		GT	MS	GT	MS	GT	MS	GT	MS	GT	MS	GT	MS
1	61	4/7	6/25	4/13	6/25	13/43	1/4	11/37	11/46	32	24	10,35	10,35

Як випливає з результатів табл. 1, тексти перекладу фрагмента 1 двома програмами є не дуже схожими і дослівно збігаються лише у 61% випадків. Загальна кількість помилок (32) у програмі *Google Translate* перевищує відповідний показник програми *MS* на 8 помилок, проте така різниця не є суттєвою, оскільки кількість штрафних балів в обох програм виявилася однаковою (10,35). Це пояснюється різним співвідношенням типів помилок у двох програм. Якщо кількість мовних помилок (IV тип) в обох перекладах є однаковою (по 11), то програма *Google Translate* має суттєво менше серйозних помилок – перевага у 33% стосовно помилок I та II типу (4 проти 6), однак програма *Microsoft Translate* суттєво переважає програму *Google Translate* по відношенню до помилок III типу (1 проти 13).

Обидві системи перекладу вірно переклали терміни «робоча пам'ять» та «довготривала пам'ять», проте, термін «вербальна інформація» перекладено правильно лише програмою *Microsoft Translate*, тоді як *Google Translate* вибрала невдалий відповідник «словесна інформація». Найбільша кількість помилок виникала внаслідок того, що текст оригіналу перекладо дослівно, з типовими для машинного перекладу «буквальними» кальками, що знижує природність і зрозумілість тексту перекладу. Наприклад, словосполучення *listening efforts* обидві системи передали як «зусилля для аудіювання», не враховуючи контекст та норми мови перекладу.

Google Translate частіше використовує складніші мовні звороти, що загалом наближає текст до наукового стилю, тоді як *Microsoft Translate* у деяких місцях перекладає простіше, що робить текст легшим для читання, але менш точним. З іншого боку, програма *Microsoft Translate* коректніше переклала технічні терміни, такі як «виконавчий контроль», тоді як у перекладі *Google Translate* вони передані менш точно. Загалом *Microsoft Translate* схильна до спрощення тексту перекладу, тоді як *Google Translate* намагається передати складність тексту, іноді жертвуючи зрозумілістю.

Незважаючи на відмінності в деталях, загальна структура та зміст текстів, перекладених обома системами, є досить схожими. Обидва переклади дотримуються основної ідеї тексту оригіналу, зберігаючи незмінними ключові терміни та загальну логіку викладу. Обидві системи машинного перекладу мають схожі проблеми, пов'язані з багатозначністю, перекладом термінів (переважно стосується *Google Translate*) та синтаксичними структурами. Зокрема, у всіх варіантах перекладу зберігається однакова термінологія щодо «робочої пам'яті», її функцій та обмежень. Обидві системи стикаються з труднощами передачі багатозначних слів, таких як *listening* (у цьому контексті – «аудіювання»), що свідчить про загальні проблеми алгоритмів машинного перекладу з розумінням контексту.

У таблиці 2 подано порівняльні дані перекладу усіх фрагментів тексту оригіналу програмами *Google Translate* (GT) та *Microsoft Translate* (MS).

Таблиця 2

Порівняльна кількість та питома вага помилок в текстах перекладу *GT* і *MS* за усіма фрагментами і типами (кількість помилок/питома вага (%)) від загальної кількості помилок).

% – відсоток збігу текстів перекладу програм *GT* і *MS*.

%	Типи помилок								Усього помилок		Штрафних балів ТП	
	I тип		II тип		III тип		IV тип					
	GT	MS	GT	MS	GT	MS	GT	MS	GT	MS	GT	MS
67	2/4	3/13	5/20	3/13	10/38	9/29	10/38	13/45	28	27	8,1	7,9

Як впливає з табл. 2, загальні тенденції, зафіксовані стосовно перекладу фрагмента 1, є валідними і для перекладу усіх фрагментів. Ступінь дослівного збігу текстів перекладу є не дуже високим (67%), хоча дві третини цих текстів збігаються. З іншого боку, різниця між двома програмами з точки зору співвідношення типів помилок, незначно змінилася. Загальна кількість помилок (28) у програми *Google Translate* майже зрівнялась із програмою *Microsoft Translate* (27), і знову така різниця не є суттєвою, бо кількість штрафних балів в обох програм знову виявилася майже однаковою (8,1 та 7,9 відповідно). Мало змінилося і співвідношення різних типів помилок. Кількість мовних помилок (IV тип) в обох перекладах є знову майже однаковою (10 та 13 відповідно), вирівнялось співвідношення помилок III типу (10 проти 9). Програма *Google Translate* продовжує мати перевагу у 33% стосовно помилок I типу (2 проти 3), але суттєво поступається відносно помилок II типу – (5 проти 2).

Незважаючи на ці незначні коливання, проведене дослідження не дозволяє віддати перевагу жодній із досліджених програм. Якість перекладу обох з них знаходиться на досить низькому рівні. Якщо оцінювати її за критеріями оцінки перекладів студентів, то обидва тексти перекладу знаходяться нижче рівня задовільної оцінки. За п'ятибальною шкалою оцінка перекладу обох програм відповідає оцінці 1,9, тобто тексти перекладу обох програм вимагають значного постредагування, а значить і значних витрат часу.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розширенні номенклатури тематики тексту оригіналу та досліджуваних програм машинного перекладу.

Додаток 1. Фрагмент 1 тексту оригіналу.

Working memory in simultaneous and consecutive interpreting. Introduction.

The concept of working memory (WM) supposes a dedicated limited capacity system underlying human thought that processes, maintains and stores information during a short period of time and which provides an interface between perception, long-term memory (LTM) and action (Baddeley 2003). It has been considered a limited capacity system from the early days of its conception when in the 1960s and 1970s linear flow models of information processing described the transfer of verbal information through rehearsal from a limited-capacity short term memory store to long-term memory. Researchers today describe working memory as a dynamic system that includes both maintaining and manipulating information through a series of interactive components that include executive control and attentional resources and the processing of both verbal and visual material (Wingfield 2016). These limitations are of particular importance in spoken language comprehension, especially when the stimuli have complex linguistic structures or listening effort is increased by poor acoustic quality or reduced hearing acuity (Wingfield 2016). The term *working memory* itself seems to have been coined by Miller, Galanter and Pribram (1960) who described the dynamic role of a transient memory system they termed working memory; the term did not attract much attention until Baddeley and Hitch (1974) provided convincing experimental evidence of working memory as a central component of human cognition. As definitions of working memory have evolved over the years, there appears to be consensus on its central characteristic, that of retaining information in conscious awareness by way of rehearsal for a short period of time when it is not or no longer present in the environment, of manipulating that information and of using it to guide behavior (Postle 2006).

ЛІТЕРАТУРА

1. Гречуха Л.О., Кузєбна В.В. Системи машинного перекладу: оглядовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 2 (42). С. 372–374.
2. Данилов Г. Машинний переклад, системи машинного перекладу та їх специфіка. *Науковий Вісник ПНПУ Ім. К. Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 293-311.
3. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с.
4. Hutchins W. J. Warren Weaver and the launching of MT. *Studies in the History of the Language Sciences*. Amsterdam : Benjamins. 2000. P. 17-34.
5. Moser-Mercer, B. Working memory in simultaneous and consecutive interpreting. *The Routledge Handbook of Translation, Interpreting and Bilingualism* / ed. A. Ferreira, J. W. Schwieter. 2023. London and New York : Routledge. P. 280-297.

УДК 811.111:811.161.2]'25'271:821.111-312.4Крі.08

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО ПОРТРЕТУ ЕРКЮЛЯ ПУАРО В ПЕРЕКЛАДІ А. ІВАХНЕНКО

Шевченко А. В., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті визначено особливості жанру детективу та їх прояви в матеріалі дослідження. Також виокремлено основні способи утворення мовленнєвого портрету персонажа взагалі та Еркюля Пуаро, зокрема. Підкреслено різницю мовлення Пуаро в діалогах та монологах. Визначено способи відтворення мовлення Пуаро українською мовою, зазначено нівелювання різниці у стилі між монологічним і діалогічним мовленням Пуаро в перекладі.

Ключові слова: *Агата Крісті, детектив, Еркюль Пуаро, мовлення персонажа, спісб перекладу, трансформація, художній переклад.*

Shevchenko A. V., Olkhovska A. S. Ways of rendering Hercule Poirot's speech image as translated by Antonina Ivakhnenko. The article identifies the features of the detective genre and their manifestations in the research material. The main methods of forming a character's speech image in general and that of Hercule Poirot in particular are highlighted. The difference in Poirot's speech in dialogues and monologues is emphasized. The methods of reproducing Poirot's speech in Ukrainian are determined, and the leveling of the difference in style between Poirot's monologue and dialogical speech in translation is noted.

Key words: *Agatha Christie, character's speech, detective, Hercule Poirot, literary translation, speech image, translation method, transformation.*

Актуальність проблеми. ХХ століття побачило появу і розквіт такого явища, як масова література. Серед популярних жанрів масової літератури слід назвати детектив, що пропонує читачам значну кількість яскравих персонажів, кожен з яких має індивідуальні особливості світосприйняття, поведінки й мовлення. Агата Крісті виділяється серед інших письменників, що працювали у

даному жанрі, тим, що віддавала перевагу простим реченням і загальноживаній лексиці, створювала яскраві образи персонажів. Мовленнєвий портрет кожного з них ретельно продуманий і віддзеркалює психологічні, соціальні та фізичні особливості вигаданої особи. Це, безумовно, ускладнює роботу перекладача, а оскільки кожний персонаж бере участь у спілкуванні в різних життєвих ситуаціях, тому й підходи до передачі мовленнєвих образів мають варіюватися. Все це складає **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом розвідки виступають проблеми перекладу творів детективного жанру, **предметом** – способи відтворення мовленнєвого образу персонажів при перекладі детективів українською мовою.

Метою роботи є виявлення особливостей детективів Агати Крісті і перекладацьких підходів до передачі мовленнєвого образу Еркюля Пуаро в перекладі українською мовою.

Матеріалом слугували оригінал твору Агати Крісті *Hickory Dickory Dock* і його український переклад, виконаний Антоніною Івахненко.

Методи дослідження: метод суцільної виборки (для відбору матеріалу аналізу); метод порівняльного аналізу (для зіставлення уривків оригіналу і перекладу з метою виявлення збігів і розбіжностей); метод мовно-стилістичного аналізу (для виявлення особливостей мовлення персонажів); метод перекладознавчого аналізу (для виявлення способів перекладу і трансформацій, ужитих при передачі мовленнєвого образу персонажу); метод кількісних підрахунків (для підтвердження об'єктивності одержаних результатів).

Детектив – це жанрове утворення, центром сюжету якого є процес розкриття таємниці, зазвичай злочину; головним героєм такого твору є той, що розкриває таємницю – власне кажучи, детектив [4].

Агата Крісті – перша жінка-авторка англійських детективних романів, найкраще продаваний автор. Її твори відзначаються переконливим і майстерним стилем письма та відповідають стандартам написання детективів: простий сюжет, обмежене коло підозрюваних, відсутність можливості у присутніх скоїти вбивство. Романи Агати Крісті відтворюють англійську провінцію 1920-х – 1930-х рр. Велику увагу вона приділяла образам своїх

персонажів, і в результаті кожен мав свою унікальну особистість. Найбільш популярним героєм її романів, безперечно, є Еркюль Пуаро – бельгійський біженець; педант, який розбирається в психології і використовує її для розкриття злочинів [5].

Персонажі літературного твору вирізняються яскравим характером, взаємодіють із довкіллям, і певним чином пов'язані із різними видами контексту: національним, соціальним, історичним тощо. Для створення персонажів та демонстрації їх характеристик застосовуються експліцитні (згадування віку, етнічної приналежності, рівня освіти) та імпліцитні (різноманітні стилістичні прийоми) засоби [1].

Психологічний портрет – це один із способів індивідуалізації персонажів. До його елементів входить і мовленнєвий портрет, або мовленнєвий образ персонажа, який утворюється з особливостей його мовної поведінки. Мовностилістичні засоби, що використовуються для створення образу персонажа, можна поділити на три групи: фонетичні, лексичні та граматичні [2].

Фонетичні стилістичні засоби значною мірою характерні для поезії, але у прозових творах вони також зустрічаються. До них відносять, у першу чергу, графон та оноματοпею. Лексичні засоби створення образу персонажа зустрічаються в прозових текстах набагато частіше. В першу чергу це метафора, епітет і порівняння. Граматичні засоби, перш за все, – це еліпс, інверсія, риторичні питання.

Мовленнєвий портрет відображає особливості персонажа через виявлення його мовних здібностей і дотримання мовних норм у своєму мовленні. Він базується на індивідуальному лексиконі персонажа, до якого входять специфічні слова та вирази, манера висловлювання. Серед засобів створення мовленнєвого образу назовемо переважання лексики розмовного характеру, використання фразеологізмів і ідіом, наявність відхилень від літературної норми [3].

Розглянемо особливості мовлення Пуаро та способи їх передачі.

Аналізуючи твір, ми помітили, що в діалогах із секретаркою, міс Лемон, Пуаро віддає перевагу усіченим реченням *"Job?"*, вживає лексику французького походження: *"I comprehend," he said*. Він використовує складні граматичні конструкції *"When you say things have been disappearing, you mean things have been stolen?"* при

цьому роблячи помилки в простішій граматиці: “*So your sister took the job?*”. В його мовленні присутні іноземні вкраплення “*Ecoutez, mon cher*”. Ці особливості надають його мовленню урочистості, одночасно даючи читачам зрозуміти, що говорить іноземець.

У перекладі урочистість реплік була збережена за рахунок вживання в репліках другої особи множини – *Розумію вас*. і пошуку стилістично забарвленої лексики. – *Тож ваша сестра прийняла пропозицію?* При цьому стислість мовлення була втрачена: – *На яку роботу?*

Фрази французькою зберігаються у їх оригінальному написанні і виділяються курсивом, внизу сторінки у виносці дається переклад українською мовою. Невеликі вкраплення французької, на кшталт вислову *eh bien* чи слова *mais*, залишаються в українському варіанті твору в їх оригінальному написанні і ніяк не коментуються. Напевно, перекладачка дійшла висновку, що вони зрозумілі з контексту.

Подивимося, чи зберігаються складові мовленнєвого портрету Пуаро під час монологу. Виявляється, синтаксис і граMATика речень, які він вживає, змінюються: якщо раніше ми бачили в нього схильність до простих речень, то тепер він віддає перевагу складним і розповсюдженим, наприклад:

He has all the hallmarks of the killer; the overweening vanity, the spitefulness, the growing recklessness that led him to draw attention to himself in every conceivable way — using the green ink in a stupendous double bluff, and finally overreaching himself by the silly deliberate mistake of putting Len Bateson’s hairs in Patricia’s fingers, oblivious of the fact that as Patricia was struck down from behind, she could not possibly have grasped her assailant by the hair.

Щодо стилістичних особливостей, то даний уривок можна віднести до книжного стилю за рахунок таких прийомів: стилістично маркована лексика (*overweening, spitefulness, stupendous, overreaching himself, assailant*); оціночні прикметники (*stupendous, silly*); специфічні конструкції (*oblivious of the fact that*); уточнення, що підсилюють ефект сказаного (*all the hallmarks of the killer, in every conceivable way, silly deliberate mistake, could not possibly have grasped*).

Подивимося, чи ці особливості були передані в перекладі.

Він має всі ознаки вбивці: надмірне марнославство, злопам’ятність, зростаючу нерозсудливість, які спонукали його поверта-

ти увагу до себе всіма можливими способами – використавши зелене чорнило у неймовірному подвійному блефі; та, нарешті, перевершивши себе, він припустився безглуздої і навмисної помилки, коли поклав волосся Лена Бейтсона у руку Патриції. З його уваги вислизнув той факт, що, коли Патрицію вдарили ззаду, вона ніяк не могла схопити свого нападника за волосся.

Перше, що кидається в очі, – використання перекладачкою прийому членування речень. І хоча це стандартна ситуація для перекладу, адже в кожній мові свої норми щодо довжини речень, для книжного стилю і англійської, і української мов складні, розповсюджені речення є прийнятними.

Чи був збережений книжний стиль уривка за рахунок вживання стилістично маркованої лексики і уточнень? Для перекладу характерні такі ознаки книжного стилю: оціночні прикметники (*неймовірно, безглуздо*); специфічні конструкції (*з його уваги вислизнув той факт*); уточнення, що підсилюють ефект сказаного (*всі ознаки вбивці, надмірне, всіма можливими способами, перевершивши себе, ніяк не могла*).

Як бачимо, з усіх засобів створення книжного стилю, використаних в оригіналі, в перекладі не було застосовано лише стилістично маркованої лексики. На наш погляд, найбільш значущим засобом в українському тексті стало використання складних синтаксичних конструкцій.

Висновки. Мова творів Агати Крісті зрозуміла, проста і доступна для будь-якої аудиторії. Як правило, речення в її творах короткі, що дозволяло їй створювати яскраві діалоги. Велику увагу А. Крісті приділяла образам своїх персонажів, і в результаті кожен мав свою унікальну особистість. Вони вирізнялися яскравим характером, були певним чином вписані в контекст – національний, соціальний, історичний тощо. Мовностилістичні засоби, що використовувалися для створення образу персонажа, були представлені на трьох рівнях: фонетичному, лексичному та граматичному.

Мовленнєвий образ є невід'ємною складовою образу художнього і будується на основі індивідуального лексикона персонажа. Мовлення Еркюля Пуаро в оригіналі різниться в залежності від ситуації мовлення: в діалогічному мовленні вживається простіший синтаксис, в монологічному – відповідно, складніший.

У перекладі ця особливість збережена не була. Складні граматичні форми передаються функціональними аналогами. Ознаки мовлення іноземця зберігаються частково. Стилiстичне забарвлення, в цілому, зберігається. Сталі вислови передаються калькою, оціночні прикметники й епітети – еквівалентами, уточнення – еквівалентами, калькою або аналогом. Алюзії коментуються у посторінкових виносках.

Перспективою дослідження вважаємо порівняльний аналіз мовленнєвого портрету Еркюля Пуаро в різних українських перекладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережна М. В. Відтворення мовленнєвої характеристики персонажів (на матеріалі англomовних художніх текстів та їх перекладів українською мовою). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. Vol. V (34). Issue 124. С. 11–15.
2. Головня А. В., Мороз А. О. Лінгвостилістичні засоби створення психологічного портрету та особливості його відтворення при перекладі (на матеріалі роману Стіга Ларссона «Дівчина, що гралася з вогнем»). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*. 2015. С. 213–217.
3. Лисиченко Т. Ю. Мовленнєвий паспорт особистості як основа творення художнього образу: грамати́ка та поетика помилок. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2017. Вип. 46. С. 107–118.
4. Scaggs J. *Crime Fiction*. London and New York : Routledge, 2005. 272 p.
5. Symons J. *The detective story in Britain. Writers and their work*. London : Longman, 2000. P. 103–145.

УДК 811.111:811.161.2]:25:82-5:398.23/.25

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ГУМОРУ В АНГЛО – УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЛАТФОРМИ TED)

*Шлаєва К. Д., Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу особливостей відтворення гумору в публічних виступах TED Talk з англійської на українську мову. Висвітлено типи гумору, основні труднощі його перекладу, а також ті чинники, що можуть впливати на перекладацькі рішення. Особливу увагу приділено аналізу стратегій конструювання гумору в оригінальному тексті та його перекладі.

Ключові слова: гумор, доместикація, дослівний переклад, промо-ва TED, стратегія, спосіб перекладу, форенізація.

Shlaieva K. D., Tashchenko G. V. Strategies of rendering humor from English into Ukrainian (based on TED talks). The article focuses on the analysis of strategies of rendering humor in TED talks from English to Ukrainian. The paper discusses different types of humor, principal difficulties translators encounter and the factors that influence their decision-making. Special attention is drawn to the construction of humor in the original text as well as its translation.

Key words: domestication, humor, foreignization, strategy, TED talk, translation method, word-for-word translation.

Актуальність дослідження полягає у вивченні особливостей конструювання гумору на платформі TED Talks. Гумор є важливою складовою дискурсу ідеації, актуальність поточного дослідження полягає у вивченні особливостей відтворення гумору у міжкультурному перерізі як одного із засобів впливу на цільову аудиторію.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей перекладу гумору з позиції збереження образу в основі оригінального повідомлення та прагматичного впливу на читача.

Об'єктом дослідження є добірка 50 гумористичних реплік у виступах TED Talks.

Предметом дослідження – стратегії та способи відтворення гумору у TED Talks.

Матеріалом дослідження є виступи TED Talks, у кількості 50 реплік, перекладені з англійської мови на українську.

Наукова новизна дослідження полягає у дослідженні стратегій відтворення гумору з метою транслявання ідеї, що потенційно порушуватися у межах міжкультурної комунікації.

Практичне значення отриманих результатів можуть бути використані перекладачами, редакторами та дослідниками для покращення якості перекладу гумору у дискурсі ідеації.

Гумор відіграє важливу роль у виступах на TED, слугуючи потужним інструментом для залучення аудиторії та підвищення загального впливу презентації. Він привертає та утримує увагу слухачів і допомагає спростити складні теми, роблячи їх більш зрозумілими та близькими до слухача. Використовуючи гумор, спікери вибудовують довіру з аудиторією, створюючи відчуття спільного досвіду. Окрім того, гумор викликає емоційний відгук та допомагає зробити спікера більш людським, демонструючи його особистість. Розумне використання гумору не лише полегшує сприйняття, але й сприяє ширшому поширенню ідеї, посилюючи її вплив і досягнення [1, 3].

Переклад гумору – це складне завдання, яке виходить за межі збереження лише змісту, адже потрібно забезпечити, щоб комічний ефект резонував із цільовою аудиторією. Різні стратегії використовуються залежно від характеру гумору та культурного контексту [5]. Дослівний переклад добре підходить, якщо жарт є універсальним і зберігає свою оригінальну структуру та значення. Для культурно специфічного гумору часто використовується адаптація або культурна заміна, коли оригінальний жарт замінюється еквівалентом, зрозумілим новій аудиторії. Коли гумор спирається на гру слів чи глибоко вкорінені культурні елементи, можуть додаватися пояснення, хоча це й може зменшити комічний ефект. У деяких випадках неперекладний гумор може бути повністю опущений, якщо передати його не є можливим. В іншому випадку, перекладачі можуть застосовувати компенсацію, додаючи гумор в іншому місці тексту, щоб зберегти баланс. Кожен

підхід вимагає уважного врахування мови, культури та очікувань аудиторії для успішного передання гумору. У промовах TED необхідно також враховувати обмеження субтитрування як виду аудіовізуального перекладу.

Стратегії перекладу – це інструменти, які допомагають перекладачеві забезпечити, щоб їхні переклади відповідали як оригіналу, так і потребам цільової аудиторії. У загальному вигляді вони репрезентують потенційно усвідомлені дії перекладача, спрямовані на вирішення перекладацьких труднощів [6]. Однією з найбільш розповсюджених класифікацій стратегій перекладу є їх розподіл на форенізацію та доместикацію. Різниця між доместикацією та форенізацією полягає в тому, як перекладач обробляє культурноспецифічні оригінального тексту. Доместикація спрямована на те, щоб зробити переклад знайомим і природним для цільової аудиторії, часто адаптуючи чи замінюючи культурно марковані одиниці відповідно до культури цільової мови. Такий підхід прагне мінімізувати відчуття чужорідності, створюючи враження, що текст був від початку написаний цією мовою. У свою чергу, форенізація зберігає чужорідні елементи оригіналу як унікальність культури оригіналу і заохочує читача взаємодіяти з її «іншістю», навіть якщо це робить текст більш складним для розуміння. В той час як доместикація орієнтована на доступність тексту перекладу, форенізація підкреслює автентичність оригіналу та культурне розмаїття [2, 4].

Водночас аналіз конструювання гумору на платформі TED та перекладацьких стратегій доводить те, що переклад в успішному форматі може бути виконаний, використовуючи не тільки загальні стратегії, такі як очуження та одомашнення, але і техніки перекладу, як дослівний переклад, який теж точно і лаконічно передає зміст оригінального тексту до цільової аудиторії.

У даному дослідженні є багато прикладів дослівного перекладу, як:

But he wakes up suddenly every time the deadline approaches or when there is a danger of public humiliation, career disaster or some other calamity.

Але він раптово прокидається кожного разу, коли наближається дедлайн або коли є небезпека публічного приниження, кар'єрної катастрофи або якогось іншого лиха [9, 5.00:5.43].

У наведеному прикладі застосовано дослівний переклад, який у цілому зберігає гумористичний ефект, присутній в оригіналі. Перекладачу не потрібно фокусуватись на адаптації повідомлення для української аудиторії. Водночас ми також бачимо певні елементи форенізації, такі як застосування англіцизму «дедлайн». Окрім того, словосполучення «кар'єрна катастрофа» не є цілком характерним для української мови.

Риторичні запитання досить часто також відтворюються за допомогою дослівного перекладу. Наприклад: *"Mom, are you aware that you just went through two red lights?"*. «Мамо, ти знаєш, що проїхала на два червоні світлофори?» [9, 9.00:9.43]. Функція повідомлення в цілому зберігається, а ширший контекст ситуації, яка описується, забезпечує розуміння закладеної в оригіналі іронії.

Наступною особливістю конструювання гумору є вживання ідіом, які вживаються в оригінальному тексті, але не мають українського еквівалента. Наприклад: в оригіналі спікер використовує *"the haves but not the have-nots"* з перекладом «хтось щось має», і «ті, хто нічого не мають», що являє собою гру слів, адже це ідіома, у якій підкреслюється великий розрив між багатими та бідними прошарками суспільства [7, 5.01:5.43]. Подана фраза не має українського еквівалента, що у випадку буквального перекладу призвело б до потреби застосувати «хтось щось має», і «ті, хто нічого не мають». В англійській мові це ідіома, тому саме переклад цієї гри слів українською звучить неприродньо та не може передати того комічного ефекту для української аудиторії. У перекладі пропонується варіант, який зберігає значення вихідної одиниці («заможні та незаможні»), однак її ідіоматичність втрачається.

У випадку вживання культурно специфічних реалій перекладач повинен прийняти рішення, якої стратегії дотримуватися залежно від того, наскільки знайомою така одиниця може виявитися для цільової аудиторії. Наприклад, наступний уривок на тему використання гумору для просування ідей соціальної справедливості. Фрагмент ілюструє іронію й самоіронію як спосіб показати людяність і схожість між різними культурами чи соціальними групами. Так, *"sitting inside of a burrito"* [7] перекладається за допомогою дослівного перекладу, і слово *"burrito"* перекладається, як «буріто», що є незвичним для української аудиторії. При цьому,

глобалізаційні процеси, що знайомлять різні культури з особливостями одна одної, дозволяють українській аудиторії розуміти, про яку саме страву йдеться, навіть якщо вона не належить до української кухні.

Водночас спікери платформи TED використовують усі засоби, які відносяться до вербальних та невербальних для створення гумористичного ефекту та встановлення контакту з аудиторією. Наприклад:

"This is the brain of a non-procrastinator. And here it is – (pause) my brain (gesture)" [9, 7.01:7.22], де наявні пауза та жест, яким спікер вказує на екран. Хоча у наведеному прикладі візуальна складова не впливає на перекладацькі дії, оскільки аудиторія бачить лише зображення, на екрані може з'являтися текст, що не відтворюється у субтитрах. Відповідно особливостям перекладу відео як мультимодального продукту необхідно приділяти увагу у випадку, якщо візуальний компонент несе додаткове значення.

Цікавим прикладом створення гумористичного ефекту на межі лінгвальних та позалінгвальних ресурсів є імітація іншої мови, наприклад, *"Just as you're walking down (Imitating Arabic). Strawberry! (Laughter) (Imitating Arabic)"* [8, 5.05:5.55]. Ця складова гумору безумовно втрачається при перекладі субтитрів, хоча візуальний компонент та оригінальна звукова доріжка дозволяють дещо це компенсувати.

Також, можемо представити інший приклад: *"My grandmother always acted in other people's interests, whether they wanted her to or not (pause, laughter)"* [9, 00:9.43]. Даний приклад ілюструє паузу та зміну інтонації після слів *хотіли вони цього чи ні*, що є ключовими елементами гумору. Незважаючи на те, що зміну інтонації фактично неможливо відобразити при субтитруванні, аудиторія чує промову в оригіналі, що певною мірою доповнює її сприйняття.

Переклад гумору в мультимодальному просторі передбачає орієнтацію на взаємодію вербальних, візуальних та контекстуальних компонентів, щоб забезпечити, що гумористичний ефект зберігається через культурні та мовні кордони. Мультимодальний підхід враховує синергію між текстом, зображеннями, жестами або іншими семіотичними ресурсами. Перекладачі повин-

ні творчо балансувати між вірністю оригіналу та відповідністю цільовій аудиторії, часто переосмислюючи елементи оригіналу, щоб зберегти як сенс, так і гумористичну складову у межах мультимодальної структури.

Висновки. Отже, наше дослідження підтвердило, що переклад гумору є комплексною та багатогранною проблемою, що зазнає впливу багатьох чинників, від суто лінгвістичних до культурних. Перекладач повинен володіти не тільки мовою, але і загальними знаннями, а також креативністю, які допомагають передати зміст комічного на високому рівні. У багатьох випадках дослівний переклад досить успішно транслює гумористичний ефект за умови близькості структури мов, що взаємодіють, та картин світу, що лежать у їх основі. Доместикація та форенізація також застосовувалися задля реалізації необхідного прагматичного потенціалу. Водночас орієнтація TED на широку аудиторію та сучасні глобалізаційні тенденції дозволяють навіть у випадку очуження зберегти прозорість для аудиторії. До **перспектив** подальшого розвитку у даному напрямку є вивчення окремих видів гумору та способів їх відтворення, як і залучення ширшого обсягу матеріалу персуазивного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жугай В. В. Чотири комунікаційні функції гумору в німецькомовних соцмережах. *Збірник наукових праць Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2024. Вип. 26. Т. 1. С. 45–58. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/26/part_1/21.pdf (дата звернення: 01.09.2024).
2. Черноватий Л. М. Когнітивні стратегії майбутніх перекладачі в умовах ентропії. *Наука і освіта*. Харків, 2012. №9. С. 236–241.
3. Шербина А. О. Жанри сатири та гумору. Бесіди про художню літературу: монографія. Дніпро: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1997. 134 с.
4. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018. 390 p.
5. Kovács G. Challenges in Translating Humor. *Journal of Translation and Interpreting Studies*. 2020. No 1. P. 68–83.
6. Lörscher F. Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies: A Psycholinguistic Investigation. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1991. 307 p.

7. Maysoon Zayid. I got 99 problems. URL: https://www.ted.com/talks/maysoon_zayid_i_got_99_problems_palsy_is_just_one?referrer=playlistthe_funniest_ted_talks&autoplay=true&subtitle=en (дата звернення: 08.05.2024).
8. Maz Jobrani. A Saudi, an Indian and an Iranian in the bar. URL: https://www.ted.com/talks/maz_jobrani_a_saudi_an_indian_and_an_iranian_walk_into_a_qatari_bar?referrer=playlist-the_funniest_ted_talks&autoplay=true (дата звернення: 08.05.2024).
9. Urban Tim. Inside the mind of a master procrastinator. URL: https://www.ted.com/talks/tim_urban_inside_the_mind_of_a_master_procrastinator?referrer=playlist-the_funniest_ted_talks&autoplay=true (дата звернення: 08.05.2024).

УДК 811.111:811.161.2]`25:821.111(94)-312.6Роб7Шан

СПЕЦИФІКА СТРАТЕГІЇ ОЧУЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ШАНТАРАМ» Г. Д. РОБЕРТСА

*Яковлев В. В., Фролова І. Є. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу використання стратегії очуження в українському перекладі роману Г. Д. Робертса «Шантарам», що належить до постколоніальної літератури. Зображення культури Індії в тексті роману здійснюється за допомогою іншомовних елементів, які охоплюють слова, словосполучення, речення, а в аспекті змісту переважно подані реаліями та власними назвами. Специфіка реалізації стратегії очуження у досліджуваному перекладі проявляється у використанні транскодування (в основному транслітерації) для відтворення цих елементів, тоді як їхній зміст пояснюється далі у тексті або в електронній зносці.

Ключові слова: *іншомовний елемент, постколоніальна література, стратегія очуження, транскодування, український переклад.*

Yakovlev V. V., Frolova I. Ye. Specifics of foreignization strategy in the Ukrainian translation of the novel "Shantaram" by G. D. Roberts. The article focuses on the analysis of the foreignization strategy in the Ukrainian translation of the novel "Shantaram" by G. D. Roberts, which belongs to postcolonial literature. The Indian culture is depicted in the text of the novel with the help of foreign elements that include words, word combinations, sentences and in the aspect of content are for the most part represented by realia and proper names. The specifics of foreignization strategy realisation in the translation under study is manifested in the use of transcoding (mainly transliteration) for rendering these elements while their content is explained further in the text or in electronic footnotes.

Key words: *foreign element, foreignization strategy, postcolonial literature, transcoding, Ukrainian translation.*

Актуальність нашого дослідження обумовлена важливістю аналізу специфіки реалізації стратегії очуження у перекладі ори-

гінальних творів постколоніальної літератури, зокрема іншомовних / іншокультурних одиниць цих творів.

Об'єктом дослідження є іншомовні / іншокультурні одиниці тексту оригіналу та їхні відповідники в українському перекладі. **Предметом** дослідження виступають особливості відтворення цих одиниць тексту оригіналу в українських перекладах за допомогою стратегії очуження.

Метою роботи є виявлення очужувальних способів відтворення форми та змісту іншомовних / іншокультурних одиниць тексту оригіналу в українському перекладі.

Задля досягнення поставленої мети було сформульовано і виконано такі **завдання**:

- систематизувати наукові поняття та теоретичні положення, які стосуються обраної для дослідження теми;
- обрати автентичний англійськомовний твір постколоніальної художньої літератури і його український переклад;
- розробити план дослідження, визначити його методологію, етапи та методи;
- виокремити з тексту оригіналу іншомовні / іншокультурні одиниці та класифікувати їх;
- визначити способи очужувального відтворення цих одиниць українською в перекладі;
- з'ясувати механізми відтворення змісту досліджуваних одиниць у тексті перекладу.

Матеріалом дослідження слугував текст оригіналу роману «Шантарам» (*Shantaram*) автора Грегорі Девіда Робертса (*Gregory David Roberts*) [3] та його український переклад, здійснений перекладачем В. Александровим [1].

З тексту оригіналу для проведення аналізу було вилучено 103 різнорівневі одиниці, які не належать до англійської мови, отже є іншомовними / іншокультурними. З тексту перекладу було обрано відповідники цих одиниць у такій самій кількості. Таким чином кількість одиниць аналізу склала загалом 206.

Об'єктом художнього перекладу виступає переважно літературний твір, а його метою постає відтворення такого впливу на читача перекладу, який максимально наближений до впливу на читача тексту оригіналу. Для досягнення цієї мети перекладач шукає балансу між вірністю оригіналу та власною креативніс-

тю. Вимоги до художнього перекладу є орієнтирами в перекладацькій діяльності, а не правилами, обов'язковими для виконання. Окрім власне позиції перекладача відтворення іншомовного художнього твору зазнає впливу літературного напрямку, жанру та інших рис оригіналу.

Постколоніальна література є відносно новим явищем, що виникло як наслідок розпаду колоніальних імперій. Особливістю цієї літератури є те, що її твори описують дійсність постколоніальної країни мовою колишніх колонізаторів, тобто однією з домінуючих мов. Постколоніальний письменник є полікультурною та полімовною особистістю, носієм лінгвокультури колонізованої країни та лінгвокультури колишніх колонізаторів [2].

Для того, щоб змалювати етнокультурну специфіку країни, постколоніальний письменник вводить у текст твору, написаного домінуючою мовою, іншомовні / іншокультурні елементи. Постколоніальний твір метафорично порівнюють з перекладом, крім того приділяють увагу власне перекладу постколоніальної літератури, акцентуючи труднощі відтворення іншомовних елементів та стверджуючи, що для цього відтворення потрібен очужувальний переклад.

У межах культурного перекладознавства основними перекладацькими стратегіями визнаються одомашнення та очуження. Як правило, обидві ці стратегії застосовуються у перекладі художнього твору. Кожна стратегія має свої переваги та недоліки. Стратегія очуження дозволяє відтворити культурний колорит лінгвокультури оригіналу, але вимагає від читача перекладу додаткових знань та / або може спричинити певні непорозуміння [4].

Джерельна база дослідження подана оригіналом автентичного англійськомовного світового бестселера – роману Грегори Девіда Робертса «Шантарам». Цей твір, написаний англійською мовою, оповідає про життя в Індії, про культуру цієї країни, про особливості буття її мешканців, отже роман належить до творів постколоніальної літератури. Зображення життя в Індії автор тексту оригіналу здійснює з широким використанням іншомовних елементів, які перекладач має відтворити.

Український читач має можливість познайомитися з романом Грегори Девіда Робертса «Шантарам» завдяки двом наявним на сьогодні перекладам, перший з яких зроблено у 2003 р. В. Алек-

сандровим, а другий – у 2015 р. Олександром Красюком. Переклад О. Красюка отримав схвальні відгуки, зокрема щодо використання стратегії очуження у відтворенні іншомовних / іншокультурних елементів, але у нашому дослідженні аналізу піддано переклад В. Александрова через його доступність у вільному доступі.

Одиниці аналізу – іншомовні вкраплення – мають різну **структуру**, серед них наявні слова: *Ashram, Rajneeshis, Prabaker, Baba, Paan, Yaar* та ін.; словосполучення: *Alu palak, Phul gobhi, Baingan masala, Pattu shawl, Bohri bazaar, Seedha jao, Saade char baje* та ін.; речення: *Maza nao Lin ahey, Maza Desh New Zealand ahey, Ata me Colaba rahella ahey, Kai garam mad'chud, Inalillahey wa illai hi rajiaon, La illa ha ill'Allah* та ін.

За **змістом** одиниці аналізу включають в основному реалії, наприклад:

Паан – назва жувальної прянощі,
байгнан масала – баклажан с приправами,
алу палак – картопля зі шпинатом,
пгул гобі – кучерява капуста,
бгінді – бамія,
шаль пату – шаль, яка виробляється в Афганістані,
фалуда – назва напою,
раджнішити – релігійна спільнота в Індії,
муджагіди – бійці за свободу в Афганістані,
ашрам – назва місця для духовних практик
Бохрі-базар – район в Карачі, Пакистан,
Колаба – район в Мумбаї
Фірні-хаус – назва закладу.

Інша частина іншомовних елементів подана власними іменами, наприклад: *Кадербхаї, Лінбаба, Прабакер, Хабіб, Халед, Махмуд, Назір, Сулейман* та ін.

За походженням іншомовні вкраплення представлені мовами хінді, мараті, арабською, перською та іншими, наприклад:

Хінді: *ашрам, баба, яар, алу палак, пгул гобі* та ін.

Мараті: *Ата ме Колабала рагелла агей, Кай гарам мад'чуд* та ін.

Арабська: *Іналілагей ва іна іллай гі раджаон, Ла а ілла га ілл'Алла* та ін.

Перська: *бач-і-кака* та ін.

Відтворення іншомовних / іншокультурних елементів у перекладі за допомогою стратегії очуження здійснюється шляхом транскодування, переважно транслітерації, оскільки звукова форма мовної одиниці невідома перекладачеві, наприклад:

1) *We are going to stay in an ashram, his friend announced. It's run by the Rajneeshis, at Poona.* – Ми зупинимося в ашрамі (транслітерація) у раджништів (транслітерація) у Пуні (транскрипція).

2) *My name is Prabaker.* – Мене звуть Прабакер (транслітерація).

Пояснення змісту іншомовних / іншокультурних елементів здійснюється шляхом пояснення, поданого в тексті після транскодованої одиниці, наприклад:

Tell me, _bach_-e_-kaka", Suleiman asked gently, using the familiar term for nephew " what did you mean, there is only one way out of here now?" – Скажи мені, бач-і-кака, – м'яко запитав Сулейман, використовуючи слово, яким близькі родичи називають племінника, – що ти мав на увазі, кажучи, що тепер тільки одна дорога звідси?

Або за допомогою електронних зносок, наприклад:

We are going to stay in an ashram.^o

Ashram / ашрам – в Індії так називаються місця для пустельників, аскетів та бажаючих усаїтнитись та опрацювати духовні практики. Зазвичай знаходяться у відлюдних місцях, горах та джунглях, подалі від цивілізації. Походить з санскриту.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в порівняльному аналізі реалізації стратегії очуження у двох наявних українських перекладах роману «Шантарам» Г. Д. Робертса.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шантарам. Грегорі Робертс. Роман: пер. В. Александров. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Gregory_David_Roberts/Shantaram/ (дата звернення: 09.09.2024).
2. Rushdie S. Imaginary Homelands: Essays and Criticisms. London: Granta, 1991. 432 p.
3. Shantaram. URL: <http://showpdf.rahnuma.org/krizma/1-Uncategorized/Shantaram.pdf> (дата звернення: 29.10.2024).
4. Venuti L. The Translator's Invisibility. 2nd ed. London and NewYork: Routledge, 2008. 319 p.

УДК 811.111

TRANSLATION AND INTERPRETING TEACHING IN CHINA

*Kuang Yajuan, Natalia Kovalchuk (PhD in Teaching Foreign Languages)
V. N. Karazin Kharkiv National University
(Mykola Lukash Translation Studies Department)*

In the new era, the research on translation and interpretation teaching is not only necessary for academic exploration, but also as an important measure to meet the needs of economic and cultural exchange. By delving into its necessity, it will help to further promote theoretical research and practical exploration in the field, providing a solid foundation for the future development of translation and interpretation education in China.

Key words: *historical stage, interpreting, innovative teaching method, outlook, teaching, translation.*

Куанг Яджуан, Н. Ковальчук. Система навчання письмового та усного перекладу в Китаї. У нову епоху дослідження у галузі навчання письмового та усного перекладу є не лише необхідною складовою академічних розвідок, але й важливим інструментом врахування потреб економічного та культурного обміну. Посилення такої необхідності сприятиме подальшому просуванню теоретичних досліджень і практичних розробок у цій галузі, забезпечуючи міцний фундамент для майбутнього розвитку освіти в галузі письмового та усного перекладу в Китаї.

Ключові слова: *викладання, інноваційний метод навчання, історичний етап, письмовий переклад, світогляд, усний переклад.*

Introduction. In today's information society, the primary carrier of intercultural communication is language, so translation between different languages becomes key in the process of intercultural communication [2]. The research on translation and interpretation teaching is not only necessary for academic exploration, but also an important measure to meet the needs of economic and cultural exchange in the context of globalization. By delving into its necessity, it will help further promote theoretical research and practical exploration in the field, providing a solid foundation for the future development of translation and interpretation education in China.

Relevance of study. With the advancement of globalization, the importance of translation and interpretation in China has become increasingly prominent, and related teaching research has become particularly crucial. This article points out the core issues of research on translation and interpreting teaching in China through in-depth analysis and explores the inherent connections and influences between various studies. At the same time, the article also puts forward some viewpoints that need to be defended in the current academic environment, aiming to provide theoretical support and practical guidance for the further development of translation and interpretation teaching. Through this study, we hope to promote the deepening of research on translation and interpretation teaching in China, and contribute to the cultivation of more high-quality translation and interpretation talents.

Purpose of the research. The purpose and objective of the research is to deeply analyze the problems and challenges in current translation and interpretation teaching, propose targeted improvement strategies, in order to enhance teaching quality and cultivate more translation and interpretation talents with professional competence and practical ability. At the same time, we also hope to use this research to promote the innovative development of translation and interpreting teaching theory and practice in China.

Object and subject of the research. The research object of this article includes traditional language to text conversion techniques, as well as multidimensional content such as culture, context, and communication strategies. The teaching of translation and interpretation in China should not only cultivate students' ability to accurately convey language information, but also pay attention to their cultural sensitivity and strategic ability to cope with complex communication environments. Therefore, the research object should be expanded from single text translation to more dynamic and diverse interpreting practices, including but not limited to interpreting behaviors in real scenarios such as business negotiations, international conferences, cultural exchange activities, etc.

In translation and interpretation teaching, the analysis subject should not only include students, but also cover multiple aspects such as teachers, textbooks, and teaching environment. Students are the core of teaching activities, and their learning motivation, cognitive characteristics, skill development level, etc. are all the focus of analysis. At the same time,

teachers' teaching methods, teaching philosophies, and the selection and arrangement of textbooks directly affect students' learning outcomes. In addition, the teaching environment, including classroom atmosphere, teaching facilities, and social practice opportunities, is also an essential analytical element that cannot be ignored.

Research materials. In terms of learning materials, we have extensively collected relevant translation and interpretation teaching materials from both domestic and international sources, including textbooks, lesson plans, teaching videos, etc., for in-depth comparative analysis and reference. In terms of research methods, we adopted a combination of quantitative and qualitative analysis, collecting data through various means such as questionnaire surveys, interviews, and classroom observations to ensure the scientific and accurate nature of the study.

Research methods. This article adheres to the principles of diversity and openness. Combining quantitative and qualitative research to reveal the inherent laws of translation and interpretation teaching from different perspectives. For example, through quantitative methods such as questionnaire surveys and tests, a large amount of data can be collected to objectively reflect students' learning outcomes and teaching problems; through qualitative methods such as interviews, observations, and case analysis, we can delve into the dynamic interactions in the teaching process and reveal the cognitive and emotional changes between teachers and students. In addition, drawing on theories and methods from other disciplines such as linguistics, psychology, sociology, etc., can also provide new perspectives and ideas for research on translation and interpretation teaching.

Discussion. The development of English translation in China has gone through a process from ancient times when Buddhist scriptures were the main focus, to the rise of Western learning translation in modern times, and then to the flourishing development of modern times, constantly adapting to the needs of the country and society.

The current situation of interpreting teaching in China has its own positive aspects, including the improving curriculum system, comprehensive skills training, wide range of knowledge areas, diversified teaching methods, scenario simulation teaching, group cooperative learning, modern technology assisted teaching, the teaching staff continues to strengthen and so forth. However, challenges do exist, such as uneven regional development, uneven distribution

of educational resources, market demand differences, a certain gap between the curriculum design and market demand, lag in course update and lack of targeted courses.

In order to provide students with more effective way of learning translation, a variety of innovative teaching methods in China are created.

1. Project based learning method – a method in which students are grouped to complete real interpreting project.

2. Virtual reality (VR)/augmented reality (AR) assisted teaching – a method to create immersive interpreting scenarios using VR/AR technology.

3. Gamified teaching – a method to design interpreting related games, such as buzzer style interpreting practice games.

The results of this study have profound significance for translation and interpretation teaching in China. Firstly, it comprehensively presents the historical development and teaching status of translation and interpretation in China, emphasizing the close connection between historical and cultural background and translation practice. Especially the theoretical contributions of important translators have enriched the theoretical framework of the translation discipline and laid the foundation for future translation practices.

Secondly, the research results reveal the practical challenges currently faced by interpreting teaching in China, especially the lack of integration between theory and practice. This reflects the disconnect between the rapidly developing market demand and the higher education system. Through these findings, on the one hand, it provides a basis for improving existing teaching models, and on the other hand, it also prompts educators to rethink how to more effectively cultivate interpreting professionals to meet the growing demand for international communication.

The innovative teaching methods and evaluation system proposed in the research reflect the practical oriented teaching philosophy, which not only helps to enhance students' practical skills but also strengthens their overall quality. Against the backdrop of rapid development of information technology, the introduction of translation software and online course resources will bring new vitality to interpreting teaching. This enables students to keep up with the times, flexibly apply new technologies, and broaden their learning channels. The proposal of this series of innovative suggestions not only provides feasible

solutions for teaching practice, but also points out the direction for further improving the interpretation teaching system.

Ultimately, the significance of this study lies in looking into the future development trends of interpreting teaching. Combining China's unique cultural background and economic development needs, it emphasizes the need to strengthen theoretical research while enhancing the level of international cooperation and exchange. This comprehensive perspective not only contains a profound understanding of the actual industry, but also provides theoretical support for building a more systematic and comprehensive teaching system, thereby promoting the innovative development of translation and interpretation majors to effectively respond to the increasingly complex challenges in the context of globalization. Therefore, the research results not only have academic value, but also provide important references for practical teaching and policy formulation, which helps to promote in-depth exchanges and understanding of Chinese and foreign cultures.

In future research on translation and interpretation teaching in China, there are several aspects worth further exploration and deepening. Firstly, given the deepening development of globalization and the increasing frequency of cross-cultural communication, research on translation and interpretation should pay more attention to the cultivation of cultural adaptability and cross-cultural communication skills. Secondly, in response to the problem of the disconnect between theory and practice in interpreting education, it is suggested to further explore teaching methods based on practical cases, that is, to help students apply theoretical knowledge to practice through project-based teaching models.

In addition, with the rapid development of information technology, research on using modern technology to improve the quality of translation and interpretation teaching has become particularly important. Attention should be paid to how to more effectively integrate emerging tools such as translation software, online classrooms, and virtual reality technology to enhance interactivity and sense of participation in teaching. Research in this area can explore the impact of different technological means on learning outcomes and evaluate the role of new technologies in enhancing students' language proficiency and practical skills.

Furthermore, research on career development is also included in future research directions. In the context of the rapid development of the interpreting industry, in-depth research on the abilities and qualities required for interpreting talents will provide valuable basis for curriculum design in educational institutions. Future research can focus on the impact of industry demand changes on the training of interpreting professionals and explore how to adapt to market needs through curriculum optimization and targeted talent development.

At the same time, attention should also be paid to the allocation of energy, cognitive load, and interpreting psychology of interpreters to investigate the impact of psychological states such as anxiety, stress, confidence, and motivation on interpreter behaviour [3]. Emotional management and occupational burnout of translators in tasks have gradually become a research hot spot. Emotional management research focuses on emotional fluctuation control, response, empathy, and emotional contagion [1]. The overall research on professional burnout mainly focuses on the emotional exhaustion, personality disintegration, and reduced personal sense of achievement of professional/student interpreters in the language service industry. The psychological research on interpreting reflects the value orientation of “people-oriented” in the study of interpreting cognitive processes [4].

Conclusions and prospects for further research. The development of Chinese translation has gone through different historical stages of ancient classic translation and modern specialized translation, deeply influenced by social and cultural changes and important translators. The current situation of interpreting teaching in China has its positive aspects and existing challenges. The positive aspects include gradually improved curriculum system, comprehensive skills training, diversified teaching methods, scenario simulation teaching, group cooperative learning, modern technology assisted teaching and increased practical opportunities like on campus practical activities and off campus internship and cooperation and so forth. There are a wide range of challenges as well, ranging from uneven regional development and distribution of educational resources to a certain gap between the curriculum design and market demand. With the intention of strike a balance between the positive aspects and existing challenges in interpreting teaching in China, China has developed a series of innovative teaching methods and evolution methods, such as practicing oriented

teaching mode, alternating interpretation training and diversified evaluation methods. The future development trend of interpreting teaching should focus on deepening theoretical research, international cooperation and communication, and building a systematic teaching system to better adapt to the needs and challenges of globalization.

The results of this study have profound significance for translation and interpretation teaching in China. Firstly, it comprehensively presents the historical development and teaching status of translation and interpretation in China, emphasizing the close connection between historical and cultural background and translation practice. Through the analysis of ancient and modern translation, it can be seen that social changes, cultural exchanges, and translation activities in different historical periods are closely interdependent, and these historical cases provide valuable references for contemporary translation practice. Especially the theoretical contributions of important translators have enriched the theoretical framework of the translation discipline and laid the foundation for future translation practices.

Secondly, the research results reveal the practical challenges currently faced by interpreting teaching in China, especially the lack of integration between theory and practice. This reflects the disconnect between the rapidly developing market demand and the higher education system. Through these findings, on the one hand, it provides a basis for improving existing teaching models, and on the other hand, it also prompts educators to rethink how to more effectively cultivate interpreting professionals to meet the growing demand for international communication. Research has pointed out that although the interpreting industry has broad prospects, there is a lack of systematic training programs and effective teaching methods, which urgently need to be updated and improved.

The innovative teaching methods and evaluation system proposed in the research reflect the practical oriented teaching philosophy, which not only helps to enhance students' practical skills but also strengthens their overall quality. Against the backdrop of rapid development of information technology, the introduction of translation software and online course resources will bring new vitality to interpreting teaching. This enables students to keep up with the times, flexibly apply new technologies, and broaden their learning channels. The proposal of this series of innovative suggestions not only provides feasible

solutions for teaching practice, but also points out the direction for further improving the interpretation teaching system.

Ultimately, the significance of this study lies in looking into the future development trends of interpreting teaching. Combining China's unique cultural background and economic development needs, it emphasizes the need to strengthen theoretical research while enhancing the level of international cooperation and exchange. This comprehensive perspective not only contains a profound understanding of the actual industry, but also provides theoretical support for building a more systematic and comprehensive teaching system, thereby promoting the innovative development of translation and interpretation majors to effectively respond to the increasingly complex challenges in the context of globalization. Therefore, the research results not only have academic value, but also provide important references for practical teaching and policy formulation, which helps to promote in-depth exchanges and understanding of Chinese and foreign cultures.

In future research on translation and interpretation teaching in China, there are several aspects worth further exploration and deepening. Firstly, given the deepening development of globalization and the increasing frequency of cross-cultural communication, research on translation and interpretation should pay more attention to the cultivation of cultural adaptability and cross-cultural communication skills. This not only includes language conversion, but also involves understanding and integrating cultural backgrounds. Therefore, future research can analyze how to effectively integrate cross-cultural content into translation and interpretation teaching from a cultural perspective and enhance students' cultural sensitivity and communication skills.

Secondly, in response to the problem of the disconnect between theory and practice in interpreting education, it is suggested to further explore teaching methods based on practical cases, that is, to help students apply theoretical knowledge to practice through project-based teaching models. This type of research can focus on internships and business collaborations, promoting deep integration between universities and industries, enabling students to learn and practice in real work environments, thereby enhancing their professional competence and practical abilities.

In addition, with the rapid development of information technology, research on using modern technology to improve the quality of translation and interpretation teaching has become particularly important. Attention should be paid to how to more effectively integrate emerging tools such as translation software, online classrooms, and virtual reality technology to enhance interactivity and sense of participation in teaching. Research in this area can explore the impact of different technological means on learning outcomes and evaluate the role of new technologies in enhancing students' language proficiency and practical skills.

Furthermore, research on career development is also included in future research directions. In the context of the rapid development of the interpreting industry, in-depth research on the abilities and qualities required for interpreting talents will provide valuable basis for curriculum design in educational institutions. Future research can focus on the impact of industry demand changes on the training of interpreting professionals and explore how to adapt to market needs through curriculum optimization and targeted talent development.

REFERENCES

1. Bontempo K, Napier J. (2011). Evaluating emotional stability as a predictor of interpreter competence and aptitude for interpreting. *Interpreting. International Journal of Research & Practice*, 13(1):85-105. <https://doi.org/10.1075/intp.13.1.06bon>.
2. Seleskovitch, D. (1989). Teaching conference interpreting. *and interpreter training and foreign language pedagogy. ATA Scholarly Monograph Series*, 3, 65-88.
3. Silva, M., & Cain, K. (2015). The relations between lower and higher level comprehension skills and their role in prediction of early reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 107(2), 321–331. <https://doi.org/10.1037/a0037769>
4. Wei, Z. (2020). College English teaching and the development of translation ability: An investigation based on English translation teaching. *International Conference on Educational Training and Educational Phenomena*. P. 173–175.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

IN STATU NASCENDI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ СТАТЕЙ ВИПУСК 25

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.

Технічний редактор:

Художнє оформлення:

Підписано до друку _____.2025 р. Формат 60х84/16

Папір офсетний. Друк офсетний. **Гарнітура Newton7C**

Ум. друк. арк. 6,28 Обл.-вид. арк. 10,22. Наклад 100 пр. **Зам. №** ____.

Ціна договірна

61022, Харків, майдан Свободи, 4

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

61022, Харків, майдан Свободи, 4, тел. +380-057-705-24-32

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09